

CZĘŚĆ I: ROZPRAWY I ARTYKUŁY

PREVENTING SOCIAL EXCLUSION OF PEOPLE WITH DISABILITIES
AND THEIR FAMILIESWALKA Z WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM OSÓB NIEPEŁNSPRAWNYCH
ORAZ ICH RODZINDorota Kornas-Biela^{1(A,B,C,D,E,F,G)}, Ewa Domagała-Zyśk^{1(A,B,C,D,E,F,G)}, Ewa Smółka^{1(A,B,C,D,E,F,G)}¹Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut PedagogikiKornas-Biela D., Domagała-Zyśk E., Smółka E. (2016), *Preventing social exclusion of people with disabilities and their families*. Rozprawy Społeczne, 1 (10), s. 7-15.

Wkład autorów:

- A. Zaplanowanie badań
- B. Zebranie danych
- C. Dane – analiza i statystyki
- D. Interpretacja danych
- E. Przygotowanie artykułu
- F. Wyszukiwanie i analiza literatury
- G. Zebranie funduszy

Summary

In the light of the contemporary biopsychosocial model of disability, social exclusion is not an individual problem of the individual, but the situation significantly altering the functioning of the entire family system. Disability can be a cause of social exclusion for both the persons with disability and their families. Therefore, it is important to look for effective (formal and informal, institutional and non-institutional) ways to support families with disabled persons particularly in those activities that enhance the quality of life of families affected by disability. The purpose of this article is to show the importance of social support and examples of good practice that prevent social exclusion of both the persons with disabilities and their careers.

Keywords: social exclusion, model of disability, family, intellectual disability, hospice

Streszczenie

W świetle współczesnego biopsychospołecznego modelu niepełnosprawności wykluczenie społeczne nie jest indywidualnym problemem jednostek lecz sytuacją, która w dużym stopniu wpływa na funkcjonowanie całego systemu rodzinnego. Niepełnosprawność bywa przyczyną wykluczenia społecznego zarówno w odniesieniu do samych osób niepełnosprawnych, jak i dla ich rodzin. Dlatego ważne jest znalezienie skutecznych (formalnych i nieformalnych a także nie-instytucjonalnych) sposobów wsparcia rodzin osób niepełnosprawnych, w szczególności w odniesieniu do działań, które podnoszą jakość życia rodzin dotkniętych niepełnosprawnością. Celem tego artykułu jest wskazanie dużego znaczenia wsparcia społecznego oraz przykładów dobrych praktyk, które zapobiegają wykluczeniu społecznemu zarówno osób niepełnosprawnych jak i ich dróg kariery.

Słowa kluczowe: wykluczenie społeczne, model niepełnosprawności, rodzina, niepełnosprawność umysłowa, hospicjum

Tabele: 0

Ryciny: 0

Literatura: 23

Otrzymano: 09.10.2015

Zaakceptowano: 06.11.2015

Introduction

In the light of the contemporary biopsychosocial model of disability, social exclusion is not an individual problem of the individual, but the situation significantly altering the functioning of the entire family system. First of all, disability can be a cause of economic and social exclusion of both the persons with disability and their families. Consequently, today it is of utmost importance not only to know the disabled persons needs, but to look for effective (formal and informal, institutional and non-institutional) ways to support them thus enhancing their social inclusion.

The purpose of this article is to show the importance of social support and examples of good practice that prevent social exclusion of both the persons with disabilities and their careers. It starts with presenting the anthropological and philosophical perspective on disability which perceives this state not only as a difficult life situation but as a source of development and growth. Then three different models of disability are described and analysed. In the third part of the paper, we present the situation of a family with a disabled member in the context of social exclusion. As a way of preventing this exclusion we see different initiatives of state, church and non-

Adres korespondencyjny: Dorota Kornas-Biela, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Instytut Pedagogiki, al. Racławickie 14, 20-950 Lublin, e-mail: dorota@biela.pl, tel.: 81 445 41 01

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

governmental organizations in Poland which aim at addressing this issue in a systematic and holistic way, enriched with spiritual dimension. Activities undertaken by these organizations can serve as good practices of supporting the disabled persons and their families and enabling their social inclusion.

A disabled person in the anthropological-philosophical aspect

Before we present various forms of supporting the social integration of disabled persons, it is worth discussing the philosophical-anthropological interpretation of the fact and experience of disability, as well as the position of the disabled in the community. According to the legal definition, disability is "a constant or temporary incapacity to perform social roles due to a permanent or long-term impairment of the organism, especially one causing inability to work¹." Therefore, the category of disability is related to a certain deficiency in the physical, psychological or intellectual sphere which prevents one from performing their social roles, and especially, as the definition states, limits the prospect of undertaking full professional activity or makes it altogether impossible. Thus, disability is defined in the light of incapacity to work, dependence on other people in the material sphere, impossibility to fulfil one's obligations to the society. Therefore, a person is defined through the prism of functions one has to perform in the society, while a disabled person – through the prism of limitations in fulfilling this function. Such a view may lead to reductionism, linking a person's value to his or her productivity and social utility. Consequently, a disabled person might be assessed as less valuable.

On the other hand, the above presented definition indirectly highlights the role of the social context in a person's development. Disability is a deficiency which can interfere with one's integration with the society and limit a given person in performing not only professional roles, but also, in a broader context, social roles connected with the participation in a family, environmental, religious or national community.

In order to take care of a full integration of the disabled, a more thorough examination of the way disability is defined is needed. In the philosophical aspect, disability is related to the category of contingency, with existential non-self-sufficiency, fragility, deficiency, which affect every person, though to a different extent. Deficiencies may concern the physical, intellectual, volitional or emotional sphere. They may be more or less noticeable and limit the development of a person to a smaller or greater extent. Often the situation of people who, according to the definition are disabled, is not much different from that of the so-called "able-bodied" or "non-disabled" – a person in a wheelchair may feel fulfilled with respect to professional work and family, and therefore

he or she does not expect special attention from the society. And conversely, a completely healthy person endowed with many talents may waste them lacking consequence, determination and what we term the strength of character. Contingency is therefore a mark of every person; it is at the same time a challenge and a task. It equally concerns the able-bodied and people with disabilities.

The first and the most basic dimension of a human is the dimension of being a person. It is the specific core of humanity, hidden under the multitude of appearances and personalities – people's talents, abilities, but also deficiencies and disabilities. It is this dimension that connects a disabled person with other people. The vocation of a human is in this dimension a vocation for realizing the personal human nature during one's life. Just like other people, a disabled person is meant to improve himself or herself – and through it, the surrounding world and other people – through realizing such values as: truth, moral good, love, beauty; through actively participating in strictly human domains of being such as the family, work and society (Chudy 1988a, p. 148). Supporting a disabled person in his or her development, finding an adequate form of this help requires defining the essence of humanity. Attempting to describe this rudimentary dimension of being a person, Chudy states that it is determined by the ability to rationally and reflectively devote oneself to the highest values, especially the ability to feel love defined as an unselfish gift of oneself (1988a, 125). There can be distinguished a few fundamental features of a human being. They will be analyzed below.

A human is a rational being; humans learn about themselves and the world that surrounds them. They are also conscious of this fact; thanks to reflection they are able to follow the course of their own cognitive process. They witness their own experiences and feelings. One's contingency, disability is also a piece of data available for experiencing and reflection. The reflective dimension of a person allows one to feel a certain distance from who one currently is. Spaemann (2001) states that people do not equal their nature; disability, as long as it does not concern the mental sphere, does not determine a person. It is worth referring to the life testimony of Nick Vujicic, who suffers from phocomelia, a rare condition involving the lack of limbs. In spite of his disability, Vujicic leads an active professional life: he is a motivational speaker and runs business, training and coaching people all over the world. He is a fulfilled husband and father. The title of the Polish edition of his autobiography is symptomatic: *No arms, no legs, no limits!*

A person is free – he or she makes independent decisions based on the recognized truth. Human freedom is not unlimited – the above mentioned Nick Vujicic cannot undertake many activities available for people with all limbs. W. Chudy, a professor of the John Paul II Catholic University of Lublin, bound all his life to a wheelchair, wrote: "A life concentrated on the narrow scope of possible human perception

1 Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2011 r. Nr 127, poz. 721, z późn. zm.) <http://www.niepelnospawni.gov.pl/prawo-/dzu2012-poz-986/>

and activity [limited by disability – my addition – E.S.] becomes cognitively and emotionally focused, as a result predisposing a person to a contemplative attitude and prevents his or her feelings and vital energy from dispersing into pseudo-values” (1988a, p. 133). Disability is not necessarily linked to “a reduction of the personal character of human life, neither does it have to determine a distortion of the development of a human being. On the contrary, if it is appropriately faced and affirmed, it can constitute a valuable form of realizing personal life of the disabled as well as of their overcoming the evil brought by the disease and suffering” (Chudy 1988a, p. 133).

A person is open to the community – striving to establish relationships with other people does not result from expecting greater benefits which are brought about by such cooperation. The most valuable relationships are based on disinterestedness. Paradoxically, a person realizes himself or herself best through a selfless gift of oneself. The ability to perform an act of disinterested kindness is the fundamental act of the person. For many personalists (J. Maritain, K. Wojtyła, R. Spaemann), such an act marks the beginning of a life befitting a person, as it requires overcoming the concentration on the self, natural for the human – on one’s perception, needs, talents and deficiencies. For the disabled, it is a chance for overcoming the perspective of perceiving themselves through the prism of their disability, a sense of injustice, demands. It is the openness to the question: what can I give to other people thanks to my disability (or in spite of it)? Meeting a disabled person is also a chance for the people who accompany them – families, carers, the society. The attitude to the disabled is a test of humanity. It is often also a testimony of everyday heroism of the persons taking care of their disabled relatives, giving up professional activity in order to provide them with the optimal level of care and development. Such an attitude is a manifestation of disinterestedness, a gift of the self without calculating gains and losses – the essence of humanity. The effort of overcoming egoism and every selfless gesture reveal the ability to love inherent in a person’s nature, and in this meaning the disabled give more than they receive. In 1984 in Quebec, John Paul II said: “Unquestionably, the quality of a society or civilization is measured by the respect it has for its weakest members” (as cited in Chudy 1988, p. 134). Therefore, an extremely important social task is the help and support for the families of the disabled, so that they do not have to rely solely on their limited possibilities and strength.

A person is a body. Corporeality is an integral element of being a person, as important as rationality, freedom, openness to other people. A person expresses himself or herself and communicates through the body; there is no other possibility. Therefore, a disability, the limitations of certain functions, above all disrupt human communication and contact with the world in general. Mental, hearing, vision, speech or mobility disorders hinder getting to know someone, exchanging information or expressing emotions. They interfere

with what the essence of a person is, his or her need for establishing interpersonal relationships. They hinder it, but do not make it impossible. A lot depends on sensitivity, concern, openness of the people who accompany the disabled. Therefore, aiding their development and showing concern for improving their impaired functions serve as support for communication.

Dignity as an inviolable value of a person is the least tangible feature. A human is a person throughout his or her whole life, irrespective of his or her health, intellectual or social condition. A disability concerning somebody’s physical or psychological sphere, or even limiting the functions of his or her mind, does not affect the human spirit, cannot violate or disrupt the personal structure of the human. Even people with profound mental retardation, with whom we cannot establish mutual verbal communication, do not cease to be persons. In a natural way, we perceive them as persons – sick, dependent and therefore needing help. Spaemann (2001) claims that in the relationship with these people it is revealed in a special way if we have the proper knowledge of what it means to be a person. “Their existence is the acid test of our humanity. [...] They evoke the best in human beings; they evoke the true ground of human self-respect. So what they give to humanity in this way by the demands they make upon it is more than what they receive” (p. 300). Such a test consists of affirming a person not for his or her attractiveness, but in spite of the lack of such attractiveness. It can be said that it is a peculiar skill of perceiving a person’s dignity and his or her morally binding character.

Affirmation of a person’s dignity is, according to Wojtyła (1982), “a mature involvement of the will with another person, with his or her good in view” (p. 85). This short definition of love establishes a manner of persons’ attitude towards each other. The good of a person requires taking into consideration the limitations and possibilities of a specific person. It is especially related to people with different forms of disabilities – the concern for their development should be motivated by their individual good and potential. It might present difficulties for the parents and relatives, for whom it is not easy to give up the image and the expectations they used to have of the child.

Medical, social and psychosocial models of disability

In the first chapter we presented anthropological and philosophical picture of a person with a disability. It was confirmed that each person, despite different deficits, handicaps and illnesses, can be described as possessing full human rights and dignity of a human being. Acknowledging this, each person should be approached with an attitude of love (Wojtyła 1982, p. 85), which can take a form of acceptance, support, help, tolerance or kindness. Unfortunately, it is not the case in many parts of the world and the disabled person can be confronted with different attitudes. Individual attitudes towards persons with disabilities are shaped by social attitudes which can be named as

models of disability. There are three models of disability which are commonly recognized: medical, social and psychosocial.

Traditionally, the medical model prevailed: disability was treated mainly as a bad medical condition: *disorder, deficit, illness or handicap* and a common attitude to it was to “repair”, change into “normality” by medical treatment or therapy. The ultimate aim of many activities was to adjust a disabled person to life in open society and only professionals were regarded as those who know how to do this. A disabled person was a passive receiver of services aimed at cure or management, which were usually given in institutions enforcing isolation: hospitals, special schools, special workshops and orphanages. In scientific studies a main model of research was comparative in its character: the levels of significant physical, psychological and social differences between disabled and non-disabled persons were estimated which usually meant that the disabled were presented as less skilled, independent, intelligent etc.

The social model of disability was proposed by Mike Olivier in 1983 (cf. Barnes 2003, p. 5). In this approach it is the physical, social and cultural environment that is perceived as a source of different handicaps connected with disability. Common examples of such handicapping structures are (Rieser 2008): inaccessible environment, lack of useful education, discrimination in employment, segregated services, poverty, “belief” in the medical model of disability, inaccessible information and transport, prejudice and de-valuing. The psycho-social model has been described and promoted by, e.g. Kirenko (2005, p. 67). He states that the social model of disability in a way takes the whole responsibility for the disability from the person and places it within the environment. According to Kirenko, the disabled persons themselves are in many cases partly responsible for their disability (e.g. due to risky behavior leading to an accident). Disabled persons should also try to become a part of the society and adjust, if possible, to its rules. It is not only the environment that has to be adjusted, they are also the disabled persons themselves who should undertake this effort.

Social and psycho-social models of disability call for various social actions aimed at changing the situation of disabled persons. These activities are directed mainly at overcoming the barriers which make it difficult for the disabled persons to participate in education as well as social and professional life. Physical environment is becoming more and more accessible thanks to adjusting streets, pavements and buildings to the needs of the motor and visually disabled persons: the stairs are accompanied by ramps, pavements have curbs changed into bumpy surfaces, stairs into lifts and escalators and buildings are accessible thanks to automatic doors. Accessibility is also important for hearing impaired citizens and it can be reached by overcoming the communication barrier thanks to sign language interpreters and

sign language usage in institutions², subtitles and services such as speech-to-text reporting for hard-of-hearing persons. Legal barriers can be overcome by numerous changes of parliament acts and other documents. A great support in this work comes from the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, signed by UN in 2006. The most important barriers seem to be, however, the mental barriers and stereotypes about disability that make it difficult for disabled persons to participate fully in social life. A lot of work has to be done to change negative and exclusive social attitudes so as to achieve full social integration and inclusion of persons with disabilities as proposed by the social model of disability. This change of social attitudes should start from the most important environment – a family.

A person with a disability in the family

When one of the family members is disabled, the whole family system is affected by this fact and endangered by social exclusion. That is why it is so important to analyze the situation of such a family, understand the challenges it has to meet and offer solutions that can support social inclusion of these families. A family that has a member with a disability faces challenges from the first moments of receiving an unfavourable diagnosis or noticing the first worrying symptoms of disability. Until not long ago, these challenges used to refer to the period after birth, but at present, as a result of the developments in prenatal diagnostics, many developmental problems are diagnosed before birth. The appearance of a child with developmental problems makes all family members face various difficult experiences for many years, and often parents suffer until the end of their lives. Their power, intensity and scope differs among the members of the same family, but the content and depth of these experiences is significant for the personal life of each individual member, for their mutual relations and for their attitudes towards the child with a disability. Each family as a whole, and all family members, have their own, specific experiences and modes of functioning concerning the person with a disability present among them. Many publications stress that the presence of a person with a disability in the family affects its structure, has a negative impact on its members' sexual-procreation functioning, the material-economic functioning, the service-caregiving functioning, as well as the educational, social and psycho-hygienic functioning of the family (Twardowski 1999).

Traditionally, for the sake of description and understanding of parents' experiences, one can differentiate some commonly occurring stages of adaptation to the disability in the family. The parents' experiences and reactions differ depending on the stage of adaptation: first, the period of shock, then, negation, after that guilt and shame, next, grief,

² Poland and many other countries have the Sign Language Act (2011) which recognize sign language as a first and basic language of some citizens and requires sign language usage in education, work and social life.

anger and finally adaptation (Kornas-Biela 2001b). Meanwhile, a child with a disability, as any other child, grows, develops and becomes an adult. Until recently, the focus of psychologists, educators and teachers has solely concerned the child. However presently, the person with a disability lives the majority of his or her life as an adult. "Early intervention" is no more sufficient in the youth period and then in the adult life. New problems arise with regard to fulfilling one's dreams and interests, sexuality, wishes about one's own family, children, finding and keeping a job or having friends. The issue concerning the persons with a disability who are getting older in the family, or those whose parents are getting older and worried, has not yet been effectively addressed by special education and social services.

Having a child/person with a disability in the family is a great challenge for the functioning of the whole family system. Each member has more duties related to fulfilling the material, educational, hygienic, therapeutic and social needs of the person with a disability. This constant "binding", and the "inability to escape the situation" is an emotional burden. The remaining family members, especially parents, restrict their social contacts and have no time to take care of their own health, therapy, hygiene, relaxation or vacation. Frequently, one of them must resign from their job, which firstly means limiting their personal and professional development, the opportunities for education and raising their qualifications. Secondly, it means reducing the family's financial resources, and thus limiting the possibility of an effective therapy and satisfying the needs of all the family members (Kornas-Biela 1988). That is why families with a person with a disability more frequently face such difficulties as financial problems (costly therapy, education, care, travel to medical centres for examinations, etc.), limited functional activity in social-cultural life (lack of time, funds and organisational conditions to use cultural and social facilities, vacation, travel), limited care and control over the child's siblings, difficulties in satisfying the needs of the aging grandparents and various other deficiencies in the everyday existence.

The family members of a person with a disability may also experience symptoms of burnout, similar to professionals with burnout syndrome. They are overloaded with duties, they often do not see evident results of their efforts and time spent with the child, and they cannot regain strength through rest, leisure and taking care of themselves – which altogether leads to a long-term overload of the organism, chronic fatigue, apathy, a sense of uselessness, ineffectuality and helplessness. The numerous monotonous everyday activities and difficult therapeutic exercises make them behave automatically, and they become tired and bored. Parental burnout affects the whole family and causes various difficult or even dangerous situations, e.g. it disturbs rational thinking, destroys emotional bonds, leads to depression (even of all family members), breakdowns in the family or even suicidal attempts. The family members are overwhelmed

and discouraged. They lose faith in the effects of any therapy, and do not have the internal strength to seek specialist help that would require their involvement.

There are various stereotypes and superstitions about persons with a disability and their families in the society. Hence, these persons are frequently rejected, isolated, mocked, disregarded or humiliated. The discrimination may take different forms and degrees – from distancing (avoiding, not getting involved), devaluation (stressing one's beliefs about the negative features of persons with a disability) and delegitimation (strengthening negative evaluations in the form of habits and legal regulations) to segregation (limited access to the whole environment, isolation) and extermination (taking the life of persons with a health or developmental problem before their term birth in selective abortion after an unfavourable diagnosis, euthanasia of terminally ill persons) (Kowalik 1996, p. 162-164). The social situation of the family is one of the factors that contributes to the isolation or integration of its members in the society. The attitudes of the environment are crucial for the acceptance of disability and adaptation to it, as well as for a successful therapy process. These social attitudes may support and facilitate this process, or on the contrary, they may hinder or block it, and changing these attitudes may be more difficult than overcoming the immediate results of the physical or mental disability. Social attitudes also play the role of self-fulfilling prophecies, and if they are negative, they limit the possibility of satisfactory social contacts, cause various problem situations (Kornas-Biela 2006) and lead to a psychological and social degradation of disabled persons and their families, and to their even deeper dysfunction (secondary disability – see Kowalik 1996, p. 172-173), which in turn makes the social attitudes less favourable towards these persons, as in a vicious circle. However, many families have overcome the pain about their member's disability. Moreover, they experience love and joy in contact with this person and altogether cope with the situation well, but the society expects them to have an attitude of sorrow, grief and giving up their needs, leisure activities, interests or social involvement.

It is prejudice, superstitions and negative stereotypes in the society that stigmatise persons with a disability and their family members and hinder their adaptation to the situation. Social stigmatisation is especially difficult to overcome if they were exposed to such social beliefs before the disability appeared in their family. This is why initially family members must cope with the prejudice in themselves as it disturbs their relations with the child, others and themselves.

Struggling with the deprivation of their emotional needs, the difficulties of everyday life, caring for a person with a disability, problems in marital relations, negative social opinions, etc., family members themselves sometimes accept the unfavourable beliefs and attitudes to the person with a disability, such as overt or covert rejection or indifference, and commonly have excessive expectations, a tendency

to control or provide excessive care and protection of the person with a disability (Maciarz 1984, p. 43-47). This is accompanied by negative attitudes towards the environment, such as a demanding attitude, attitude of the so-called learned helplessness, and isolation.

The disability of a family member affects the dynamics of marital life and the mutual bonds between the parents, the child with a disability and the siblings, and this impact keeps changing as the child grows, develops given personality traits, emotional contact, abilities, talents and problems. Parents and siblings try out many ways of adjusting to the situation, coping with stress and satisfying their psychological needs, seek various forms of support. Their adaptation to the disability of a family member is a life-long, dynamic process, affected by various factors.

Many families, however, view the appearance of a child with a disability or disease altogether as a blessing – or at least not as a tragedy destroying the family. However, little is known about the emotional consolidation and potential revival of the family when disability appears. We pay little attention to the value and the untouchable dignity of the person with a disability (Kornas-Biela 1999, 2001a) and to the positive aspects of its presence in the family and the human community as such (Vanier 1999, 2006, 2010, 2011).

Examples of good practices in Poland

In this part of our paper we would like to present five examples of “good practices” in the field of supporting social inclusion of persons and families with a disability problem. Both examples of all-Poland institutions and solutions as well as initiatives from the Lublin local environment are presented. The following examples are discussed: 1. Little Prince Hospice for Children; 2. The Polish Association for the Persons with Mental Disability, an all-Poland association offering support for the intellectually disabled children, teenagers and adults; 3. A State Group Home in Lublin – institutions providing accommodation for intellectually disabled adult persons; 4. L’Arche family-like homes for intellectually disabled persons. All these institutions are characterized in next few paragraphs.

The Little Prince Hospice in Lublin

An especially valuable initiative for the benefit of the youngest persons with a disability and their families is the activity of perinatal hospices. One of the threats of the extermination of human life at its very beginning is an unfavourable prenatal diagnosis concerning the child’s health. After getting dramatic news, i.e. about a severe disease or congenital defect, many parents turn to the fastest possible termination of the difficult situation through the legalised possibility of abortion (eugenic abortion, therapeutic abortion). Both the medical staff and the closest environment see no sense in continuing a pregnancy if the child is going to die shortly anyway,

arguing that abortion aims to limit the pain of the child and the parents. Parents who decide to give birth to the child despite a bad prognosis are usually dramatically lonely and suffering. For over a decade, Poland has been developing perinatal palliative care, first introduced by the Warsaw Hospice for Children (20 years ago). The concrete experiences of the Little Prince Lublin Hospice for Children, led for over 15 years by a Franciscan and psychologist, dr. Filip Leszek Buczyński, show how effective the prenatal and perinatal care provided by a hospice may be. The hospice gives parents the opportunity of various incomparable parental experiences and having memories that, although painful, are concrete and are an integral part of their family history. This hospice has been cooperating with the obstetrics ward of the Lublin hospital. Parents who receive an unfavourable prenatal diagnosis, if they wish, remain under the care of the hospice for as long as necessary, both before their child’s birth as well as after it is born and during the mourning period after the child’s death. The hospice offers multi-aspectual support of professionals and volunteers: medical, therapeutic, psychological, material, social, legal, spiritual assistance, as well as equipment, meetings with parents who have had similar experiences (so-called piloting parents). When an incurably ill child is born whose life expectancy is short, and a hospital stay would no longer improve his or her health, the hospice offers continuous help (24h, 7 days a week) so that a newborn is able to stay at home and be cared for by the family and live all of his or her short life in the “family nest”. Information on the enormous amount of good that both the staff and the patients experience at the Little Prince Hospice in Lublin may be seen at the website (www.hospicjum.lublin.pl), facebook profile or in the brochure entitled “Mały Książę”. At present, the hospice provides care for almost twenty children. The parents appreciate the hospice assistance very much, because it enables them to express their affection to the child, to have their own memories of the child, and the child can become a part of their family history. Although the child is with them for a very short time, it gives them a “lesson of life” and changes them, their goals, values and sense of life, and it deepens their view at reality. The time with the child, even if very short, often results in a spiritual renewal, like a retreat, which consolidates the family and affects their whole future life.

The Polish Association for the Persons with Mental Disability

This organisation, founded by Krystyna Mrugalska, a mother of a child with mental disability, has been operating in Poland for decades and has grown into a very large initiative – at present it has ab. 130 local clubs throughout the country. The association runs 29 Centres of Early Intervention (11,000 children), 64 Therapy-Education Centres (3,000 students), 35

Community Self-Help Homes for persons with more severe disabilities (1,000 persons), 84 Occupational Therapy Centres (3,400 participants), 4 centres of Vocational Assistance and Support for Persons with an Intellectual Disability, 6 Centres of Vocational Activity (200 persons), 30 Day-care Activity Centres (1,100 participants), 26 houses or training flats (500 persons) and 1 Therapy-Resort Centre. The association supports the movement of self-advocacy, i.e. persons with disabilities represent themselves in matters concerning them. It also organises trainings, conferences, prepares reports, and publishes the quarterly "Społeczeństwo dla Wszystkich" [Society for Everyone].

An example of the involvement of this organisation is the club in Tomaszów Lubelski, a small town about 100 km away from Lublin, which is 20 years old and undertakes various activities for the equal chances of persons with a disability and their dignified life, supports families and creates a positive image of persons with an intellectual disability by cooperating with the local environment. The club also carries out systematic workshops for parents of persons with an intellectual disability (20 hours of sessions twice a year). These are weekend sessions run by a psychologist and a priest, aimed at personal development, greater introspection, the development of ways of coping with difficulties and stress, enriching the weakest resources. Parents are offered a popular lecture, a question-answer round, a film, as well as a discussion and group work on issues of their own choice; including mutual sharing of experiences. An important aspect of the meetings is also the parents' spiritual development through the opportunity of common prayer, meditation over specially selected spiritual texts, holy sacraments, personal conversation with a psychologist and a priest. The feedback of parents points to an important function of these meetings – they allow the parents to stop in the course of daily life, rest from the everyday problems, invest in themselves, "charge the batteries" and re-discover the sense of their daily efforts, see their problems in the perspective of other people's problems, make friends, and altogether receive support of a multiple type. The long presence of a psychologist and a priest with them and only for them, as well as their presence for each other, is especially valuable for the parents.

State group home in Lublin (10 Miernicza St.)

Polish society traditionally is very much family-oriented and this is a family which is a main caregiver in cases of disability or old age. However, when disabled people get older, their parents are not usually able to look after them – being themselves old. The siblings do not always share their parents' view on devoting their life and vocational career to take care for the disabled family members. At the same time for Polish people it is still a difficult thing to decide to apply for a place in a social welfare home for their family member, as usually they are segregated total institutions of

more than 100 inhabitants, located somewhere in the outskirts of the towns.

Family-like social welfare homes seem to be a good solution then. These are small institutions for 15-20 people of similar kinds of challenges, e.g. intellectual disability or psychiatric disorders. They can be governed by local authority or NGO's. People living there are supported by the staff (psychologists, pedagogues, social workers and caregivers), but are advised to take as much responsibility as they can for their daily living. It includes cleaning, cooking, laundry and other housework. They spend their days outside, working in the community in workshops or supported job placements.

One of such institutions is a group home in Lublin. It is a state institution, although at the beginning it was governed by an association. It was founded in 1992 and is located in a semi-detached house in one of Lublin's suburban districts. It is a four-storey building, there are 11 single or double rooms there, three kitchens and the living room. The house is prepared to host 19 inhabitants, adult people with mental disability. Today 18 persons live there, their age varies from 20 to 43. Nine of them lived in other institutions before coming to the group home, as their parents either abandoned them at birth or they were deprived of parental rights. Nine of the inhabitants came to the Miernicza Home from their family homes, four of them had a pathological family (alcoholism, domestic violence, parents' lack of ability to cope with everyday problems), five were forced to leave their family homes because of the death or serious illness of their parents. Living in the group home was not a free choice for any of the inhabitants: the decision was taken by their caretakers.

The atmosphere in the group home is totally different from the one in a total institutions. Life is more similar to everyday life in a family: housework is shared and the inhabitants feel non-anonymous and secure. They take care of their rooms and the halls, possess a lot of private things (like pictures, CDs, toys, clothes etc.) which makes their life similar to this of their family members (Domagała-Zyśk 2006a, 2006b). The fact that the home is situated in a residential area helps to feel like other neighbours do. The relationships with the staff are more informal: they stress they are not only on duty, but are a kind of home inhabitants.

L'Arche "family-like" communities

L'Arche movement was initiated by Jean Vanier, a philosopher, a theologian and a former navy officer of Canadian origin. In 1964 he decided to change his life radically and started living in a small house with two intellectually disabled persons. At the beginning, he treated this act as a charity gesture but soon discovered that this relationship – of a well-educated scientist and a person with intellectual problems but warm heart – might be a source of development and happiness (Vanier 1985). Soon afterwards more people wanted to experience this radical change and

live temporarily with intellectually disabled persons together with Jean, supporting them in their daily living but at the same time receiving their kindness and respecting theirs, and their own vulnerability.

Today L'Arche have small family-like homes for intellectually disabled persons in 146 countries all over the world and it is a registered movement, cooperating with local authorities, health services and state agendas. Each home is inhabited by several disabled persons and their assistants - volunteers. All inhabitants work together in local workshops and do together all everyday chores. One of the most important rules in L'Arche communities is to work and celebrate and live together, which means that the assistants' work cannot be treated only as nine-to-five support, but real relationship of friendship and love. Nowadays in Poland there are three L'Arche homes, all of them enjoy a high esteem especially from the parents who long to have this option available for their handicapped children.

Conclusions

Disability is a universal human experience. To some extent it is dependent on the state of health and fitness, but to a large extent its consequences depend on barriers - legal, economic, architectural, educational. They all have their source in mental barriers such as stereotypes, prejudices, myths about different types of disabilities. Reasons for these mental barriers are very diverse, but their source is mainly not personal experience, but lack of knowledge about disability and lack of contact with people with disabilities.

Investment in a person always brings profit, not loss. Therefore, preventing the exclusion of people with disabilities we should pay attention both to disabled and non-disabled people. Both these groups need to acquire adequate knowledge about the constraints and possibilities imposed by disability, to intensify their positive interaction (to meet, establish and maintain communication and consolidate the social bonds), create a real picture of disabled people in society. The transformation of the ambient attitudes towards disabled people and their real social inclusion is possible if the relationships are based on the personalist approach to people with disabilities and when we will see in each of them not only a physical, mental and social dimension, but also spiritually. The bio-psycho-social model of disability should be supplemented with a spiritual dimension, if a disabled person is to be regarded as a human being. Quality of life and life satisfaction depends primarily on the sense of life, having high life goals and serving timeless values.

References:

1. Barnes C. (2003), *What a difference a decade makes: reflections on doing "emancipatory" disability research*. Disability and Society, No 18 (1), pp. 13-17.
2. Chudy W. (1988a), *Powołanie osoby niepełnosprawnej w nauczaniu papieża Jana Pawła II*. In: D. Kornas-Biela (ed.), *Osoba niepełnosprawna i jej miejsce w społeczeństwie*, pp. 123-149. RW KUL, Lublin.
3. Chudy W. (1988b), *Sens filozoficzny kondycji człowieka niepełnosprawnego*, In: D. Kornas-Biela (ed.), *Osoba niepełnosprawna i jej miejsce w społeczeństwie*. RW KUL, Lublin, pp. 105-122.
4. Domagała-Zyśk E. (2006a), *Młodość – dorosłość – starość w sytuacji niepełnosprawności*, In: J. Stala, E. Osewska (eds.), *Rodzina – bezcenny dar i zadanie*. Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom, pp. 703-723.
5. Domagała-Zyśk E. (2006b), *Osoba chora, niepełnosprawna, cierpiąca jako wezwanie do poszukiwania sensu. Nauczanie Jana Pawła II w kontekście „teologii niepełnosprawności” Jeana Vaniera*, In: J. Śledzianowski, T. Sakowicz (eds.), *Jan Paweł II stróżem ludzkiej rodziny*. Zakład Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Akademii Świętokrzyskiej, Kielce, pp. 149-162.
6. Kirenko J. (2001), *W stronę społecznego modelu niepełnosprawności*, In: Z. Palak (ed.), *Pedagogika specjalna w reformowanym ustroju edukacyjnym*. Wydawnictwo UMCS, Lublin, pp. 61-68.
7. Kornas-Biela D. (1988), *Wczesna pomoc psychopedagogiczna rodzinie dziecka z upośledzeniem umysłowym*, In: D. Kornas-Biela (ed.), *Osoba niepełnosprawna i jej miejsce w społeczeństwie*. RW KUL, Lublin, pp. 61-77.
8. Kornas-Biela D. (1999), *Posłannictwo osób niepełnosprawnych w nauczaniu Jana Pawła II*, In: *Materiały z Kongresu Osób Niepełnosprawnych Diecezji Legnickiej*. Edytor, Legnica, pp. 23-39.
9. Kornas-Biela D. (2001a), *Osoba niepełnosprawna, chora, cierpiąca: nauczanie Jana Pawła II*, In: D. Kornas-Biela (ed.), *Rodzina: źródło życia i szkoła miłości*. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin, pp. 357-384.
10. Kornas-Biela D. (2001b), *Rodzice wobec diagnozy uszkodzenia słuchu u dziecka: doświadczenia rodziców, pomoc profesjonalistów*, In: D. Kornas-Biela (ed.), *Rodzina: źródło życia i szkoła miłości*. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin, pp. 459-477.
11. Kornas-Biela D. (2006), *Niepełnosprawność w rodzinie – czym jest, co znaczy, trudne początki*, In: J. Stala, E. Osewska (eds.), *Rodzina. Bezenny dar i zadanie*. Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom, pp. 638-683.
12. Kornas-Biela D. (2012), *Hospicjum perinatalne jako forma afirmacji życia*, In: J. Stala (ed.), *Życie i śmierć. Wyzwania działalności charytatywnej*. Wydawnictwo Polihymnia, Seria „Formacja socjalna”, Tarnów, pp. 201-216.
13. Kowalik S. (1996), *Psychospołeczne podstawy rehabilitacji osób niepełnosprawnych*. BPS, Interart, Warszawa.
14. Maciarz A. (1984), *Wybrane zagadnienia rewalidacji dzieci*. WSP, Zielona Góra.

15. Rieser R. (2008), *Implementing inclusive education*. Commonwealth Secretariat, London.
16. Spaemann R. (2001), *Osoby. O różnicy między czymś a kimś*. Oficyna Naukowa, Warszawa.
17. Twardowski A. (1999), *Sytuacja rodzin dzieci niepełnosprawnych*, In: I. Obuchowska (ed.), *Dziecko niepełnosprawne w rodzinie*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa, pp. 47-51.
18. Wojtyła K. (1982), *Miłość i odpowiedzialność*. T. Styczeń SDS, J.W. Gałkowski, A. Rodziński, A. Szostek (eds.). Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
19. Vanier J. (1985), *Wspólnota*. Michalineum, Kraków.
20. Vanier J. (1999), *Każda osoba jest historią świętą*. Wydawnictwo „W drodze”, Poznań.
21. Vanier J. (2006), *Zranione ciało. W stronę uzdrowienia*. Wydawnictwo św. Stanisława BM Archidiecezji Krakowskiej, Kraków.
22. Vanier J. (2011), *Wspólnota miejscem radości i przebaczenia*. Wydawnictwo „W drodze”, Poznań.
23. Vanier J. (2010), *Mężczyznę i kobietę stworzył ich*. Wydawnictwo „Święty Wojciech”, Poznań.

AGENCJE OCHRONY OSÓB I MIENIA W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

PEOPLE AND PROPERTY PROTECTION SECURITY AGENCIES WITHIN THE SYSTEM OF NATIONAL SECURITY

Waldemar Szuwała-Banach¹(A,B,C,D,E,F,G)

¹Akademia Obrony Narodowej w Warszawie

Szuwała-Banach W. (2016), *Agencje ochrony osób i mienia w systemie bezpieczeństwa narodowego*. Rozprawy Społeczne, 1 (10), s. 16-22.

Wkład autorów:

- A. Zaplanowanie badań
- B. Zebranie danych
- C. Dane – analiza i statystyki
- D. Interpretacja danych
- E. Przygotowanie artykułu
- F. Wyszukiwanie i analiza literatury
- G. Zebranie funduszy

Streszczenie

Agencje ochrony osób i mienia odkąd zaczęły powstawać w naszym kraju począwszy od początku 1989 roku, stały się ważnym elementem ochrony oraz kształtowania porządku i bezpieczeństwa publicznego. Ochroniają one wiele ważnych i kluczowych dla naszego bezpieczeństwa obiektów, w tym także wchodzących w skład infrastruktury krytycznej, z powodzeniem mogłyby realizować określone cele i zostać wykorzystane w systemie bezpieczeństwa narodowego. Agencje ochrony osób i mienia zapewniają ochronę podczas zgromadzeń, imprez artystycznych i sportowych, mogłyby nawiązać ściślejszą współpracę np. z Policją, strażą pożarną oraz Siłami Zbrojnymi RP, a także z innymi służbami. Pracownicy ochrony mogliby zostać wykorzystani w Narodowych Siłach Rezerwy, jak to postulował M. Kryłowicz w jednym ze swoich opracowań. Agencje ochrony osób i mienia powinny nawiązać ściślejszą współpracę z organami samorządu terytorialnego, a także ze strażami gminnymi (miejskimi), poprzez wymianę informacji na temat zagrożeń na obszarze ich działania. Szerokim polem do wykorzystania agencji ochrony osób i mienia jest także zarządzanie kryzysowe, mogłoby to nastąpić poprzez podpisywanie odpowiednich umów i uwzględnienie ich w planach zarządzania kryzysowego.

Słowa kluczowe: agencje ochrony osób i mienia, bezpieczeństwo publiczne, system bezpieczeństwa narodowego, Siły Zbrojne RP, służby publiczne, infrastruktura krytyczna, zarządzanie kryzysowe

Summary

Security agencies for protection of people and property have become a significant element of protection and shaping the order and public safety in our country since they started to be set up in 1989. They protect many important and key facilities for our society, including also ones forming part of crucial infrastructure and they could realize designated goals and be used within the national system of safety with success. Security agencies for protection of persons and property ensure protection during meetings, artistic events and sport events and might enter a tighter cooperation with for instance the police, fire departments, Armed Forces of Poland as well as other services. Security employees might be used in National Reserve Forces as it was indicated by M Kryłowicz in one of his elaborations. Security agencies for protection of persons and property should establish tighter cooperation with local government authorities as well as with municipal police through exchange of information on threats within the area of their operations. A wide scope of use of security agencies for protection of persons and property is also crisis management which could be developed by means of signing adequate agreements and their inclusion within the plans of crisis management.

Keywords: security agencies for protection of persons and property, public safety, national security system, Armed Forces of Poland, public services, critical infrastructure, crisis management

Tabele: 0

Ryciny: 0

Literatura: 23

Otrzymano: 13.05.2015

Zaakceptowano: 02.06.2015

Wstęp

Celem niniejszego opracowania jest wykazanie potrzeby zaangażowania agencji ochrony osób i mienia dla zapewnienia porządku i bezpieczeństwa publicznego. Mogłoby to nastąpić poprzez udzielenie przez te

agencje wsparcia organom które są odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa naszego kraju, takim jak np. Policja, straże gminne (miejskie), czy straż pożarna. Agencje ochrony osób i mienia mogłyby także udzielić efektywnego wsparcia Siłom Zbrojnym RP, a także zostać wykorzystane w systemie bezpieczeń-

Adres korespondencyjny: Waldemar Szuwała-Banach, e-mail: szuwała@o2.pl

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

stwa narodowego oraz w systemie zarządzania kryzysowego. Zdaniem autora niniejszego artykułu mogłoby to nastąpić poprzez stworzenie odpowiednich regulacji prawnych, które pozwoliłyby wykorzystać efektywnie firmy o których mowa. Rozważania zawarte w niniejszym opracowaniu zostały podzielone na wstęp oraz trzy części i zakończenie, w pierwszej części wskazano na problematykę bezpieczeństwa, jako jedną z naczelných potrzeb człowieka, w drugiej natomiast na istotę, zadania oraz formy ochrony osób i mienia. Trzecia część została poświęcona prognozie wykorzystania agencji ochrony osób i mienia. Opracowane zamyka zakończenie, w którym dokonano podsumowania omówionej w nim problematyki. Opracowanie zostało przygotowane w oparciu o dostępną literaturę przedmiotu oraz akty prawne z nim związane, a także o strony internetowe. Autor opracowania wykorzystał także metodę obserwacji uczestniczącej jako, że jest on pracownikiem agencji ochrony osób i mienia z wieloletnim stażem pracy.

Bezpieczeństwo jako jedna z naczelných potrzeb człowieka

Bezpieczeństwo stanowi jedną z naczelných potrzeb człowieka, amerykański psycholog A. Maslow w swojej teorii hierarchii potrzeb umieścił je na drugim miejscu po potrzebach fizjologicznych, natomiast przed takimi jak potrzeby miłości i przynależności, szacunku i uznania oraz samorealizacji. Jednakże, możemy postawić tezę, że: (...) *system potrzeb określa pewien zespół wartości, postrzegany jako cecha tego, co jest dobre pod jakimś względem dla podmiotu bezpieczeństwa. To, co jest ważne dla podmiotu bezpieczeństwa, to możliwość przetrwania i swobodnego rozwoju* (Zbojna 2014, s. 13). Zatem z punktu psychologicznego hierarchia potrzeb stanowi podstawę systemu bezpieczeństwa jednostki, a jednocześnie podstawę bezpieczeństwa w ujęciu procesowym, ponieważ gwarantuje nie tylko przetrwanie, ale również rozwój i samorealizację.

Bezpieczeństwo jest terminem wieloznacznych i bardzo szeroko definiowanym. W ujęciu słownikowym bezpieczeństwo definiowane jest jako: (...) *stan, który daje poczucie pewności i gwarancje jego zachowania oraz szansę na doskonalenie* (...), (Słownik terminów..., 2009, s.13). Przedmiotem zainteresowania bezpieczeństwa jest człowiek i organizacje w których funkcjonuje oraz ich bliższe i dalsze otoczenie działania.

Jednym z podstawowych zadań każdego państwa w tym także Polski jest utrzymanie wysokiego poziomu bezpieczeństwa, poprzez utrzymanie należytej gotowości do przeciwdziałania zagrożeniom zarówno wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Za zagrożenie zasadne jest uznać: (...) *sytuację, w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia* (Huzarski 2009, s. 22).

Bezpieczeństwo zasadne jest postrzegać w dwóch aspektach: wewnętrznym i zewnętrznym. W ujęciu ogólnym bezpieczeństwo wewnętrzne oznacza stabilność i harmonijność danego organizmu bądź systemu,

a bezpieczeństwo zewnętrzne oznacza brak zagrożenia ze strony innych podmiotów lub środowiska jego funkcjonowania. Bezpieczeństwo klasyfikujemy według kryteriów na: podmiotowe, przedmiotowe, przestrzenne, czasu i sposobu zorganizowania (Balcerowicz 2004, s. 7).

Mając na uwadze powyższe kryteria podziału, a także rozważane problemy funkcjonowania agencji ochrony osób i mienia najbardziej istotne jest bezpieczeństwo narodowe. W literaturze przedmiotu zamiennie stosowane jest w kategoriach bezpieczeństwa podmiotowego bezpieczeństwo narodowe i bezpieczeństwo państwa, czyli stan uzyskany w wyniku zorganizowanej ochrony i obrony ludzi zorganizowanych w państwo przed możliwymi zagrożeniami. Z punktu semantycznego zasadne jest dostrzegać różnice pomiędzy pojęciem naród i państwo. *Naród jest kategorią etniczną, a państwo jest kategorią polityczną, stąd stosowanie tych pojęć zamiennie jest mało zasadne. Bezpieczeństwo narodowe dotyczy szans przetrwania i rozwoju danego narodu, który tworzy instytucję państwa, by poprzez jej przedmiotowy rozwój zagwarantować sobie bezpieczeństwo* (Chojnacki i Kaczmarczyk 2011, s. 25). Jednakże w literaturze pojęcia te są stosowane zamiennie, pomimo braku semantycznej spójności. Bezpieczeństwo państwa jest rozumiane najczęściej jako: główny cel jego działalności, stan w którym brak jest zagrożeń podstawowych wartości państwa i narodu, poczucie pewności państwa w środowisku międzynarodowym, stan równowagi między zagrożeniem a potencjałem obronnym, zdolność narodu do ochrony jego wartości przed zagrożeniami, proces społeczny zmierzający do ciągłego samodoskonalenia środków i mechanizmów zapewniających bezpieczeństwo (Balcerowicz 1997, s. 33).

Bezpieczeństwo jest jedną z dwóch najważniejszych – obok rozwoju – składowych podstawowej funkcji każdego państwa. *Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju* (Konstytucja RP 1997, art. 5). Zasadne jest podkreślić, że bezpieczeństwo i rozwój są wzajemnie warunkującymi się kategoriami. *Bez bezpieczeństwa nie byłoby rozwoju, nawet jeśli byłby, to wcześniej czy później jego rezultaty konsumowałby ktoś inny* (www. bezpieczeństwo-koziej, 2015). Z kolei bez rozwoju trudno byłoby zapewnić bezpieczeństwo dla jego podmiotu, ponieważ po pewnym czasie okazałoby się to wręcz niemożliwe. Stąd zasadne jest, by w pracach strategicznych łącznie rozpatrywać strategię rozwojową i strategię bezpieczeństwa. W Polsce po raz pierwszy problem ten został podjęty w ramach zakończonego w 2012 roku uruchomionego przez Prezydenta RP Strategicznego Przeglądu Bezpieczeństwa Narodowego (SPBN), (Zarządzenie Prezydenta RP 2010), który prowadzony był równolegle i we wzajemnej korelacji z rządowymi pracami nad strategiami rozwojowymi.

System Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej

W celu zapewnienia bezpieczeństwa państwa, tzn. zapewnienia nienaruszalności terytorialnej oraz stworzenia warunków do swobodnego i stabilnego rozwoju państwa we wszystkich sferach jego działalności został zorganizowany system bezpieczeństwa narodowego definiowany, jako: (...) *całość sił (podmiotów), środków i zasobów przeznaczonych przez państwo do realizacji zadań w dziedzinie bezpieczeństwa, odpowiedzialno do tych zadań zorganizowana (w podsystemy i ogniwa), utrzymywana i przygotowywana. Składa się z podsystemu (systemu) kierowania i szeregu podsystemów (systemów) wykonawczych (...)*, (Koziej 2013, s. 36). System bezpieczeństwa narodowego RP ma także – podobnie jak państwo – strukturę terytorialną, można w nim wyróżnić gminne, powiatowe i wojewódzkie podsystemy bezpieczeństwa terytorialnego. Z uwagi na strukturę funkcjonalną państwa można także mówić o resortowych (działowych) systemach bezpieczeństwa. System ten jest wielopłaszczyznowy i wielowymiarowy. Uwzględnia kształtowanie się stosunków wewnątrz państwa i jego relacje z podmiotami zewnętrznymi oraz obejmuje ich różne sfery i płaszczyzny takie jak: stosunki polityczne, prawne, wojskowe, gospodarcze, społeczne, kulturowe, naukowe itp.

Kierowanie bezpieczeństwem państwa należy do najważniejszych funkcji państwa, mających na celu zapewnienie jego bytu i rozwoju w zmiennych warunkach środowiska bezpieczeństwa. Na kierowanie bezpieczeństwem narodowym składają się trzy podstawowe elementy: kierowanie obroną państwa (właściwość Prezydenta RP we współdziałaniu z Radą Ministrów), sprawowanie ogólnego kierownictwa w zakresie obronności (właściwość Rady Ministrów) oraz zarządzanie kryzysowe (właściwość Rady Ministrów, wojewodów, starostów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miast), (Koziej 2013, s. 37).

Istota, zadania oraz formy ochrony osób i mienia

W systemie bezpieczeństwa narodowego wskazuje się jednoznacznie jego podsystemy i elementy, ale ustawodawca nie dostrzegł, że w tym systemie mogą funkcjonować na rzecz bezpieczeństwa i obronności agencje ochrony osób i mienia. Problematyka organizacji i funkcjonowania ochrony mienia, urządzeń i obiektów w przeszłości regulowana była przepisami dekretu z dnia 17 października 1946 r. o Straży Poczтовой oraz ustawy z dnia 31 stycznia 1961 r. o Straży Przemysłowej. Strażą przemysłową nazywano ogół formacji ochronnych, do których, oprócz straży zakładowych, zaliczano także: straż pocztową, straż bankową, straż leśną, organy ochrony kolei, straż portową, warty cywilne oraz inne.

Do czasu wejścia w życie ustawy o ochronie osób i mienia usługi ochronne świadczone były na podstawie ustawy z dnia 23 grudnia 1988 roku o działalności gospodarczej Artykuł 11 pkt 11 tejże ustawy stanowił,

iż uzyskania koncesji wymagało podjęcie działalności gospodarczej w zakresie usług: ochrony osób i mienia oraz detektywistycznych (Ustawa o działalności..., art. 11, pkt 11), szczegółowe przepisy dotyczące koncesji znajdowały się w rozdziale trzecim tejże ustawy.

W dniu 22 sierpnia 1997 roku Sejm RP uchwalił ustawę o ochronie osób i mienia. Podstawowe postanowienia tejże ustawy weszły w życie w dniu 27 marca 1998 roku, natomiast w części dotyczącej udzielania koncesji przepisy tejże ustawy zaczęły obowiązywać od dnia 31 grudnia 2000 roku. W ten sposób umożliwiono przedsiębiorcom dostosowanie się do nowej rzeczywistości na rynku usług ochronnych. Oprócz wyżej wymienionej ustawy, w celu realizacji jej przepisów konieczne było wydanie 20 rozporządzeń wykonawczych.

W rozumieniu wyżej wymienionej ustawy ochrona osób to: *działania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa życia, zdrowia i nietykalności osobistej* (Ustawa o ochronie... 1977, art. 2, pkt 4), natomiast ochrona mienia to: *działania zapobiegające przestępstwom i wykroczeniom przeciwko mieniu, także przeciwdziałające powstawaniu szkody wynikającej z tych zdarzeń oraz niedopuszczające do wstępu osób nieuprawnionych na teren chroniony* (Ustawa o ochronie..., art. 2, pkt. 5).

Ochrona osób i mienia realizowana jest w formie:

1. bezpośredniej ochrony fizycznej:
 - a. stałej lub doraźnej,
 - b. polegającej na stałym dozorze sygnałów przesyłanych, gromadzonych i przetwarzanych w elektronicznych urządzeniach i systemach alarmowych,
 - c. polegającej na konwojowaniu wartości pieniężnych oraz innych przedmiotów wartościowych lub niebezpiecznych;
2. zabezpieczenia technicznego, polegającego na:
 - a. montażu elektronicznych urządzeń i systemów alarmowych, sygnalizujących zagrożenie chronionych osób i mienia, oraz eksploatacji, konserwacji, naprawach i awaryjnym otwieraniu w miejscach zainstalowania,
 - b. montażu urządzeń i środków mechanicznego zabezpieczenia oraz ich eksploatacji, konserwacji, naprawach i awaryjnym otwieraniu w miejscach zainstalowania (Ustawa o ochronie..., art. 3).

Agencje ochrony osób i mienia wykonują zadania polegające na szeroko rozumianej ochronie osób i mienia, zajmują się one ochroną obiektów handlowych, przemysłowych, zakładów pracy, banków, a także obiektów wchodzących w skład infrastruktury krytycznej. Infrastruktura krytyczna została zdefiniowana przez ustawodawcę i pod tym pojęciem jest rozumiana jako: (...) *systemy i wchodzące w ich skład powiązane ze sobą funkcjonalnie obiekty, w tym obiekty budowlane, urządzenia, instalacje, usługi kluczowe dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli oraz służące zapewnieniu sprawnego funkcjonowania organów administracji publicznej, a także instytucji i przedsiębiorców. Infrastruktura krytyczna obejmuje systemy: a) zaopatrzenia w energię, surowce energetyczne i paliwa,*

b) łączności, c) sieci teleinformatycznych, d) finansowe, e) zaopatrzenia w żywność, f) zaopatrzenia w wodę, h) transportowe, i) ratownicze, j) zapewniające ciągłość działania administracji publicznej, k) produkcji, składowania, przechowywania i stosowania substancji chemicznych i promieniotwórczych, w tym rurociągi substancji niebezpiecznych (Ustawa o zarządzaniu..., art. 3, pkt 2).

Do obszarów, obiektów i urządzeń zaliczanych do infrastruktury krytycznej w zakresie obronności państwa w szczególności należą: zakłady produkcji specjalnej oraz zakłady, w których prowadzone są prace naukowo-badawcze, zakłady produkujące, remontujące i magazynujące uzbrojenie i sprzęt wojskowy, magazyny rezerw strategicznych. W zakresie ochrony interesu gospodarczego państwa do obiektów infrastruktury krytycznej w szczególności zalicza się: zakłady mające bezpośredni związek z wydobyciem surowców mineralnych o strategicznym znaczeniu dla państwa: porty morskie i lotnicze, banki i przedsiębiorstwa wytwarzające, przechowujące bądź transportujące wartości pieniężne w znacznych ilościach. Natomiast infrastruktura krytyczna w zakresie bezpieczeństwa publicznego to zakłady, obiekty i urządzenia mające istotne znaczenie dla funkcjonowania aglomeracji miejskich, których zniszczenie lub uszkodzenie może stanowić zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi oraz środowiska, w szczególności: elektrownie i ciepłownie, ujęcia wody, wodociągi i oczyszczalnie ścieków, zakłady stosujące, produkujące lub magazynujące w znacznych ilościach materiały jądrowe, źródła i odpady promieniotwórcze, materiały toksyczne, odurzające, wybuchowe bądź chemiczne o dużej podatności pożarowej lub wybuchowej, rurociągi paliwowe, linie energetyczne i telekomunikacyjne, zapory wodne i śluzy oraz inne urządzenia znajdujące się w otwartym terenie, których zniszczenie lub uszkodzenie może stanowić zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzi, środowiska albo spowodować poważne straty materialne. W zakresie ochrony innych ważnych interesów państwa do infrastruktury krytycznej w szczególności zalicza się: zakłady o unikalnej produkcji gospodarczej, obiekty i urządzenia telekomunikacyjne, pocztowe oraz telewizyjne i radiowe, muzea i inne obiekty, w których gromadzone są dobra kultury narodowej, archiwa państwowe (Domański 2011, s. 70-71).

Zadania wykonywane przez agencje ochrony osób i mienia obejmują utrzymywanie porządku i spokoju na ochranianym obiekcie, zapobieganie napadom i innym czynom przestępczym, niedopuszczenie do kradzieży i niszczenia mienia, a także zapobieganie innym nieprzewidzianym zdarzeniom takim jak: wypadki, pożary, awarie techniczne lub zdarzenia o charakterze klęsk żywiołowych. Wszystkie te zadania ujęte są w opracowanej dla każdego obiektu instrukcji lub planie ochrony obiektu. Nadzór nad prawidłowym wykonaniem tych zadań sprawują koordynatorzy ds. ochrony, do których obowiązków należy również skompletowanie zespołu pracowników ochrony, zapoznanie ich z obiektem, szkolenie oraz bieżący kontakt ze zleceniodawcą.

Ustawodawca definiuje także pojęcie pracownika ochrony jako: (...) osobę wpisaną na listę kwalifikowanych pracowników ochrony fizycznej lub kwalifikowanych pracowników zabezpieczenia technicznego, i wykonującą zadania ochrony w ramach wewnętrznej służby ochrony albo na rzecz przedsiębiorcy, który uzyskał koncesję na prowadzenie działalności gospodarczej w zakresie usług ochrony osób i mienia, lub osobę wykonującą zadania ochrony w zakresie nie wymagającym wpisu na te listy, na rzecz przedsiębiorcy, który uzyskał koncesję na prowadzenie działalności gospodarczej w zakresie usług ochrony osób i mienia (Ustawa o ochronie..., art. 2, pkt 6). A zatem pracownikiem ochrony może być osoba wpisana na listę kwalifikowanych pracowników ochrony fizycznej lub zabezpieczenia technicznego lub osoba nie posiadająca takiego wpisu. Jednak w obu tych przypadkach musi ona wykonywać zadania ochrony na rzecz podmiotów, które uzyskały odpowiednią koncesję.

Podmiotami prawnymi, uprawnionymi do wykonywania czynności w zakresie ochrony osób i mienia są: specjalistyczne uzbrojone formacje ochronne (SUFO) oraz przedsiębiorcy nie posiadający statusu specjalistycznych uzbrojonych formacji ochronnych. Specjalistyczne uzbrojone formacje ochronne (SUFO) to wewnętrzne służby ochrony oraz przedsiębiorcy którzy uzyskali koncesję na wykonywanie działalności gospodarczej w zakresie usług ochrony osób i mienia, posiadający pozwolenie na broń na okaziciela, wydane na podstawie odrębnych przepisów (Ustawa o ochronie..., art. 2, pkt 7). Natomiast wewnętrzne służby ochrony – to uzbrojone i umundurowane zespoły pracowników przedsiębiorców lub jednostek organizacyjnych, powołane do ich ochrony (Ustawa o ochronie..., art. 2, pkt 8).

Wobec powyższych zapisów ustawy wynika, że specjalistyczne uzbrojone formacje ochronne mogą być tworzone w dwojaki sposób:

- przez przedsiębiorcę lub jednostkę organizacyjną w formie wewnętrznej służby ochrony,
- przez przedsiębiorcę, który uzyskał koncesję na wykonywanie działalności gospodarczej w zakresie ochrony osób i mienia oraz posiada pozwolenie na broń na okaziciela, wydane na podstawie odrębnych przepisów.

Natomiast przedsiębiorcy nie posiadający statusu specjalistycznych uzbrojonych formacji ochronnych (z uwagi na brak pozwolenia na broń na okaziciela), mogą wykonywać działalność gospodarczą w zakresie usług ochrony osób i mienia w sferze dobrowolnej ochrony.

Wewnętrzne służby ochrony w szczególności:

1. zapewniają ochronę mienia w granicach chronionych obszarów i obiektów,
2. zapewniają ochronę ważnych urządzeń jednostki, znajdujących się poza granicami chronionych obszarów i obiektów,
3. konwojują mienie jednostki,
4. wykonują inne zadania wynikające z planu ochrony jednostki (Ustawa o ochronie..., art. 8.1).

Wewnętrzne służby ochrony mogą wykonywać usługi w zakresie ochrony osób i mienia po uzyskaniu przez nie koncesji, podlegają one kierownikowi danej jednostki lub osobie pisemnie przez niego upoważnionej (Kotowski 2004, s. 171).

Bardzo ważnym elementem służby ochronnej jest planowanie, które ma na celu wypracowanie optymalnego sposobu zastosowania taktyki ochronnej. Planowanie działań ochronnych składa się z następujących etapów:

1. gromadzenie informacji,
2. analiza zebranych informacji,
3. ustalenie koncepcji ochrony,
4. wybór sił i środków,
5. przedstawienie planu zabezpieczenia ochronnego (Kaczyński 2009, s. 33-34).

Ustawa wskazuje na obszary, obiekty, urządzenia i transporty ważne dla obronności, interesu gospodarczego państwa, bezpieczeństwa publicznego i innych ważnych interesów państwa podlegające obowiązkowej ochronie przez specjalistyczne uzbrojone formacje ochronne (SUFO) lub odpowiednie zabezpieczenie techniczne (Kotowski 2004, s. 153). Szczegółowe wykazy obszarów, obiektów i urządzeń sporządza: Prezes Narodowego Banku Polskiego, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, ministrowie, kierownicy urzędów centralnych i wojewodowie w stosunku do podległych, podporządkowanych lub nadzorowanych jednostek organizacyjnych. Umieszczenie w wykazie obszaru, obiektu lub urządzenia następuje w drodze decyzji administracyjnej (Ustawa o ochronie..., art. 5.3).

Kierownik jednostki, który bezpośrednio zarządza obszarami, obiektami i urządzeniami umieszczonymi w ewidencji podlegającej obowiązkowej ochronie, albo osoba przez niego upoważniona jest obowiązana uzgadniać z właściwym terytorialnie komendantem wojewódzkim Policji plan ochrony tych obiektów, uzgodnienie takie dotyczy także transportu podlegającego obowiązkowej ochronie i powinno się ono odbyć najpóźniej 3 dni przed planowaną datą jego rozpoczęcia.

Prognoza wykorzystania agencji ochrony osób i mienia

Agencje ochrony osób i mienia mogłyby zostać wykorzystane do realizacji zadań w systemie zarządzania kryzysowego, będącego jednym z podsystemów systemu bezpieczeństwa narodowego. Jedną z głównych zasad zarządzania kryzysowego jest zasada powszechności, z której wynika, że zarządzanie kryzysowe organizują organy we współdziałaniu z istniejącymi specjalistycznymi instytucjami i organizacjami oraz ogółem społeczeństwa. Stąd istnieje potrzeba zaangażowania wszystkich organizacji zdolnych do wspierania organów władz cywilnych w procesie zarządzania kryzysowego, jedną z takich organizacji są agencje ochrony osób i mienia.

Zasoby agencji ochrony osób i mienia związane są ściśle z ochranianymi obiektami i nie posiadają one

charakteru skumulowanego. Najważniejszym potencjałem agencji ochrony osób i mienia jest potencjał ludzki, ponieważ spośród pracowników w nich zatrudnionych wielu z nich to byli pracownicy i funkcjonariusze Policji, wojska lub innych służb, którzy posiadają gruntowne przygotowanie do wykonywanego zawodu.

Do zasobów technicznych agencji ochrony osób i mienia zaliczyć należy: systemy alarmowe, antywłamaniowe i antynapadowe, systemy sygnalizacji włamania i napadu (SSWiN), telewizję przemysłową – CCTV (ang. *closed-circuit television* – telewizja o zamkniętym obwodzie), systemy kontroli i dostępu – ACC (ang. *access control*) oraz GPS (ang. *global positioning system*). Agencje ochrony osób i mienia posiadają także systemy łączności, broń palną, środki przymusu bezpośredniego oraz środki transportu.

Agencje ochrony osób i mienia posiadają także wiedzę na temat istniejących i potencjalnych zagrożeń na ochranianym terenie, a przede wszystkim zagrożeń infrastruktury krytycznej mającej podstawowe znaczenie dla bezpieczeństwa naszego państwa.

Agencje ochrony osób i mienia posiadające status specjalistycznych uzbrojonych formacji ochronnych (SUFO), posiadają na wyposażeniu broń palną, dlatego mogłyby one zostać wykorzystane w stanach zagrożeń szczególnych, np. zagrożeń o charakterze terrorystycznym. Agencje ochrony osób i mienia posiadają do dyspozycji monitoring wizyjny (por. Radziejewski i Siudalski 2013, s. 74-75), który jest szczególnie przydatny na terenie obiektów infrastruktury krytycznej, mającej szczególne znaczenie dla bezpieczeństwa państwa, wykorzystanie tego systemu może pomóc w szybkim wykryciu zagrożeń i przekazaniu informacji na ten temat odpowiedniemu ośrodkowi decyzyjnemu, co pozwoli na podjęcie natychmiastowej reakcji. Agencje ochrony osób i mienia mogłyby zostać wykorzystane we wszystkich fazach zarządzania kryzysowego, jednak najpełniej mogłyby być wykorzystane w fazie reagowania (por. Żmigrodzki i in. 2012, s. 89-90). W tej fazie działania agencji ochrony osób i mienia powinny być skupione na zadaniach zabezpieczających i ochronnych we współdziałaniu z innymi służbami np. z Policją i jednostkami ratowniczymi. W tej fazie powinny one wykonywać zadania takie jak: ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, zabezpieczanie mienia pozostawionego przez ludność ewakuowaną, zabezpieczanie strefy zagrożonej przed dostępem osób postronnych, zabezpieczanie miejsc tymczasowego zakwaterowania ludności ewakuowanej. Agencje ochrony osób i mienia powinny także prowadzić działania pomocnicze w stosunku do innych służb i organizacji ratowniczych. Powinny one ściśle współpracować także z jednostkami samorządu terytorialnego oraz administracji państwowej. Organy odpowiedzialne za zarządzanie kryzysowe powinny nawiązać ścisłą współpracę z agencjami ochrony osób i mienia, poprzez np. podpisywanie umów które pozwoliłyby na ich wykorzystanie w systemie zarządzania kryzysowego, mogłyby one zostać uwzględnione w planach zarządzania kryzysowego, a także

w siatkach bezpieczeństwa, przede wszystkim jako podmioty współpracujące. Pod pojęciem siatka bezpieczeństwa rozumiane jest zestawienie potencjalnych zagrożeń ze wskazaniem podmiotu wiodącego przy ich usuwaniu i podmiotów współpracujących (Ustawa o zarządzaniu..., art. 3, pkt 8).

Agencje ochrony osób i mienia wykonują także zadania polegające na ochronie i zabezpieczaniu imprez masowych, współdziałając często z Policją, zwłaszcza jeżeli ochrona dotyczy masowych imprez sportowych lub kulturalno-rozrywkowych. Agencje ochrony osób i mienia wykonują swoje zadania jako służby porządkowe, które działają na rzecz bezpieczeństwa i porządku publicznego w czasie i w miejscu trwania imprezy masowej lub jako służby informacyjne, które działają na rzecz bezpieczeństwa uczestników imprezy masowej, w szczególności poprzez informowanie ich o przyjętych rozwiązaniach organizacyjnych (Kotowski i Kurzępa 2009, s. 82). Sprawy z tym związane reguluje ustawa z dnia 20 marca 2009 roku o bezpieczeństwie imprez masowych.

Zarówno służby porządkowe, jak i służby informacyjne są uprawnione do:

- sprawdzania i stwierdzania uprawnień osób do uczestnictwa w imprezie masowej, a w przypadku stwierdzenia braku takich uprawnień – wezwania ich do opuszczenia imprezy masowej,
- legitymowania osób w celu ustalenia ich tożsamości,
- przeglądania zawartości bagaży i odzieży osób w przypadku podejrzenia, że osoby te wnoszą lub posiadają broń, lub inne niebezpieczne przedmioty, materiały wybuchowe, wyroby pirotechniczne, materiały pożarowo niebezpieczne, napoje alkoholowe, środki odurzające, substancje psychotropowe,
- wydawania poleceń porządkowych osobom zakłócającym porządek publiczny lub zachowującym się niezgodnie z regulaminem imprezy masowej lub regulaminem obiektu (terenu), a w przypadku niewykonania tych poleceń – wezwania ich do opuszczenia imprezy masowej,
- ujęcia, w celu niezwłocznego przekazania Policji, osób stwarzających bezpośrednie zagrożenie dla dóbr powierzonych ochronie oraz osób dopuszczających się czynów zabronionych (Kotowski i Kurzępa 2009, s. 83).

Zdaniem autora artykułu, a także innych autorów zajmujących się problematyką bezpieczeństwa możliwości i potencjał firm ochrony osób i mienia nie jest w pełni wykorzystywany. Swoją koncepcję na ten temat przedstawił Marian Kryłowicz w opracowaniu pt. *Firmy ochrony osób i mienia zapleczem Sił Zbrojnych RP*, w którym dokonał analizy możliwości wykorzystania firm ochrony osób i mienia oraz udzielenia przez nie wsparcia siłom zbrojnym i innym organom odpowiedzialnym za bezpieczeństwo obywateli. Zdaniem M. Kryłowicza udzielenie wsparcia przez agencje ochrony osób imienia siłom zbrojnym i innym organom bezpieczeństwa publicznego (np. Policja, straż pożarna) podczas rozwiązywania sytuacji kryzysowych jest

możliwe przede wszystkim dzięki wysokim kwalifikacjom pracowników agencji ochrony osób i mienia, nabywanym poprzez regularne szkolenia prowadzone w firmach, podnoszące poziom wiedzy ich pracowników. Agencje ochrony osób i mienia powinny kształcić swoich pracowników, poprzez szkolenia i kursy, w zakresie:

- zasad działania podczas akcji ratunkowych,
- zasad działania i współdziałania z Policją i innymi służbami podczas prowadzenia operacji antyterrorystycznych, zasad działania w warunkach specjalnych,
- obsługi broni palnej,
- osiągnięcia wysokiej sprawności fizycznej.

Postuluje on także przeprowadzenie reorganizacji w agencjach ochrony osób imienia mogących być użytych do usuwania skutków zaistniałej sytuacji kryzysowej, poprzez stworzenie grup o podwyższonym poziomie mobilności, zdolnych w krótkim czasie do przeprowadzenia odpowiednich działań (Kryłowicz 2011, 82-83).

Zakończenie

Obecnie w Polsce istnieje około 5 tys. firm ochrony osób i mienia, zatrudniają one ponad 300 tys. pracowników, wielu z nich to byli pracownicy i funkcjonariusze Policji, wojska lub innych służb, stanowią więc potężny potencjał osobowy, jednak nie w pełni wykorzystany, powodem tego jest wiele przyczyn. Obecny stan prawny oraz poziom przygotowania organizacyjnego i wyposażenia nie pozwala na wsparcie Sił Zbrojnych RP, Policji, czy też innych służb z ich strony. Obecnie jedyną regulacją prawną dotyczącą udziału agencji ochrony osób i mienia w systemie reagowania kryzysowego jest rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie określenia szczegółowych zasad współpracy specjalistycznych uzbrojonych formacji ochronnych (SUFO) z Policją, jednostkami ochrony przeciwpożarowej, obrony cywilnej i strażami gminnymi (miejskimi). Ewentualne użycie agencji ochrony osób i mienia jako wsparcia innych służb musiałoby się wiązać z ich doposażeniem oraz stworzeniem odpowiednich rozwiązań prawnych.

Literatura:

1. Balcerowicz B. (1997), *Obrona państwa średniego*. Wydawnictwo AON, Warszawa.
2. Balcerowicz B. (2004), *Bezpieczeństwo polityczne Rzeczypospolitej Polskiej*. Wyd. AON, Warszawa.
3. Czupryński A. (2011), *Współczesne dylematy bezpieczeństwa*, W: W Chojnacki i B. Kaczmarczyk (red.), *Optimalizacja procesów zarządzania kryzysowego*. Wydawnictwo Ośrodek Szkolenia Specjalistycznego Straży Granicznej, Lublin.
4. Czupryński A. (2014), *Bezpieczeństwo w ujęciu aksjologicznym*, W: J. Zbojna (red.), *Bezpieczeństwo na lądzie, morzu, w powietrzu w XXI wieku*. Wydawnictwo CNBOP-PIB, Józefów.

5. Domański M.A. (2011), *Ochrona fizyczna osób i mienia, zagadnienia zawodowe*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
6. Huzarski M. (2009), *Zmienne podstawy bezpieczeństwa i obronności państwa*. Wydawnictwo AON, Warszawa.
7. Kaczyński J. (2009), *Taktyka działań ochronnych, ochrona osób*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne sp. z o.o., Gdańsk.
8. Kotowski W. (2004), *Ochrona osób i mienia, komentarz praktyczny*. Wydawnictwo Dom Wydawniczy ABC, Warszawa.
9. Kotowski W., Kurzępa B. (2009), *Bezpieczeństwo imprez masowych, komentarz do ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych*. Wydawnictwo Difin, Warszawa.
10. Kryłowicz M. (2011), *Firmy ochrony osób i mienia zaplecze Sił Zbrojnych RP*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
11. Radziejewski R., Siudalski S.J. (2013), *Ochrona osób i mienia*. Wydawnictwo BEL studio, Warszawa.
12. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego* (2002). Wydawnictwo AON, Warszawa.
13. St. Koziej (red.) (2013) *Biała księga bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*. Wydawnictwo Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa.
14. Żmigrodzki M., Żmigrodzki R., Żebrowski A., Michalczuk-Wliżło M. (2012), *Zarządzanie kryzysowe w państwie*. Wyd. Towarzystwo Naukowe Powszechne, Warszawa.

Akty normatywne:

15. *Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483 z późn. zm.
16. *Dekret dnia 17 października 1946 r. o Straży Pocztowej*, Dz. U. 1946, nr 59, poz. 323.
17. *Ustawa z dnia 31 stycznia 1961 r. o Straży Przemysłowej*, Dz. U. 1961, nr 6, poz. 42.
18. *Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej*, Dz. U. 1998, nr 41, poz. 324.
19. *Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia*, Dz. U. 1997, nr 114, poz. 740.
20. *Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym*, Dz. U. Nr 89, poz. 590, z 2007 r. z późn. zm.
21. *Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie określenia szczegółowych zasad współpracy specjalistycznych uzbrojonych formacji ochronnych z Policją, jednostkami ochrony przeciwpożarowej, obrony cywilnej i strażami gminnymi (miejskimi)*, Dz.U.98.161.1108.
22. *Zarządzenie Prezydenta RP z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie przeprowadzenia Strategicznego Przeglądu Bezpieczeństwa Narodowego*. Zarządzenie nr 4/2010.

Strony internetowe

23. www.bezpieczenstwo-koziej.pl, St. Koziej (dostęp: 06.04.2015).

CZĘŚĆ II: PRAKTYKA, BADANIA, WDROŻENIA I ZDROWIE SPOŁECZNE

TEACHERS AS LEARNERS: LEARNING TO LEARN
THROUGH STRATEGY TRAINING
PART II. 'STRATEGIC' TEACHER COMPETENCESNAUCZYCIEL W ROLI UCZNIA: NAUCZYĆ SIĘ JAK SIĘ UCZYĆ
POPRZEZ TRENING STRATEGII
CZĘŚĆ II. KOMPETENCJE „STRATEGICZNEGO” NAUCZYCIELAMałgorzata Dąbrowska^{1(A,B,C,D,E,F)}¹Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Dąbrowska M. (2016), *Teachers as learners: Learning to learn through strategy training. Part II. 'Strategic' teacher competences*. Rozprawy Społeczne, 1 (10), s. 23-30.

Wkład autorów:

- A. Zaplanowanie badań
- B. Zebranie danych
- C. Dane – analiza i statystyki
- D. Interpretacja danych
- E. Przygotowanie artykułu
- F. Wyszukiwanie i analiza literatury
- G. Zebranie funduszy

Summary

This article is the second part of a series of three articles on the importance of implementing the learning to learn idea in pre-service teacher education and in the qualified teacher's career. It aims to discuss the theoretical foundation of learning strategy instruction, present a number of practical strategy training schemes which can be used in the language classroom, and analyze essential roles and tasks modern second/foreign language teachers need to be able to perform in order to help learners learn to learn. Since successful teaching necessitates developing personalized skills and strategies necessary for further, *continued* or *lifelong* learning, the author emphasizes the need for educating 'strategic' language teachers prepared to foster learner self-regulated learning through direct, or fully informed, strategy training.

Keywords: learning to learn, self-regulated learning, learning strategies, strategy instruction, 'strategic' teacher competences

Streszczenie

Niniejszy artykuł jest drugą częścią cyklu trzech artykułów poświęconych znaczeniu aktywnej realizacji idei uczenia się jak się uczyć w kształceniu nauczycieli języków obcych oraz w rozwoju zawodowym wykwalifikowanego nauczyciela. Autorka przedstawia w nim teoretyczne podstawy treningu strategii uczenia się, omawia wybrane modele instrukcji strategicznej, które mogą być wykorzystane praktycznie w klasie szkolnej oraz analizuje rolę i zadania współczesnego nauczyciela języka obcego wynikające z realizacji postulatu integracji nauczania języka obcego i treningu strategii. Jako że skuteczne nauczanie oznacza konieczność ciągłego rozwijania umiejętności i strategii niezbędnych do uczenia się przez całe życie, autorka podkreśla potrzebę kształcenia tzw. „strategicznego” nauczyciela, przygotowanego do rozwijania u ucznia samoregulacji uczenia się poprzez bezpośredni trening strategii uczenia się.

Słowa kluczowe: nauczyć się jak się uczyć, samoregulacja w nauce języka drugiego/obcego, strategię uczenia się, trening strategii, kompetencje „strategicznego” nauczyciela

Tabele: 2

Ryciny: 0

Literatura: 33

Otrzymano: 05.07.2015

Zaakceptowano: 02.03.2016

Introduction

Positive insights gained from the research presented briefly in the previous article (Part I), the good language learner studies and subsequent strategy research which shows that learners are active participants in the learning process, gave rise to the idea of helping learners *learn to learn* through learning

how to appropriately use those strategies which are employed by successful language learners. As Rubin (1987, p. 20) hopefully assumed, “such strategies could be made available to less successful learners.” This in turn triggered the development of varied *learning strategy training* schemes aimed at teaching learners how to flexibly apply a range of strategies and strategy chains in varying learning contexts and with different

Adres korespondencyjny: Małgorzata Dąbrowska, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Wydział Nauk o Zdrowiu i Nauk Społecznych, Katedra Nauk Humanistycznych i Społecznych, Zakład Neofilologii, ul. Sidorowska 102, 21-500 Biała Podlaska, e-mail: malda@vp.pl, tel.: 83 344 99 00
Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

learning tasks. In consequence, numerous documents issued by the European Commission, the Council of Europe and the European Parliament over the following years have recommended that schools at all levels of education, and upper secondary schools in particular, should prepare learners to continue learning modern languages once formal education has been completed by fostering student independent, or autonomous, learning skills. They have also recommended that initial and in-service teacher training institutions should include the *learning to learn* dimension in their programmes (see, for example, *Recommendation No. R (98) 6*).

Learning strategy instruction: theoretical foundation and practical schemes

Learning strategy training schemes, also referred to as *learner training*, *learning-to-learn*, or *learner education* were first carried out with L1 learners doing problem-solving and reading comprehension tasks, and then extended to the field of L2/FL learning. The results of many studies confirmed the earlier assumptions that strategy training may help learners enhance their performance. Thus, both theorists and practitioners began to search for ways of helping learners expand their personal repertoires of successful strategies for language learning and use, and guiding students in how to strategically self-regulate their learning.

Strategy instruction experts tend to highlight a few important strategy training assumptions. First and foremost, the ability to appropriately apply varied learning strategies can enable almost every learner to successfully learn another language, provided the learner is motivated and interested in L2 learning, and has enough time. Secondly, it is possible to learn new strategies with the assistance of, or mediation from, more experienced strategy users; thus, there are ways to teach learning strategies (Oxford 2011, p. 27). Thirdly, to become successful and autonomous, students need to be mentally active co-constructors of knowledge who take responsibility for their own learning. Finally, strategies can be transferred to new tasks and new situations, and can be used to solve new problems. These ideas are firmly grounded in *social-cognitive models of learning* (e.g. self-regulated learning theories; Vygotsky's 1962, 1978 social-cognitive theory) which, together with *cognitive learning models* (e.g. Anderson's 1983, 1985 information processing theory, schema theory, constructivism), constitute the theoretical foundation of strategy training and help to understand how strategies should be taught to learners (Williams and Burden 1997, Wenden 1998, Chamot et al. 1999).

The theories help to determine both the nature and ways, or procedures, of conducting effective learning strategies instruction in the classroom. While cognitive models focus on learner mental processes and show the need for cognitive and metacognitive strategy training, social-cognitive

models stress the significance of social interaction and demonstrate that the learning process is affected by combined and interrelated sets of learner cognitive and affective factors and the dynamic social nature of learning. The theories prove the need for developing the learner's metacognitive awareness and self-understanding necessary to become autonomous, or independent and self-regulated, as well as for building on the learner's prior knowledge and patterns of strategy use. They also advocate explicit strategy instruction, with teacher modelling and learner extensive strategy application in practical tasks. This allows for gradual construction of declarative knowledge and individual understanding of when, why, and how specific strategies can be applied based on personal experience and interpretation, which in turn facilitates internalization of thought processes and makes knowledge procedural on the way from controlled to automatic processing (McLaughlin 1987, Chamot et al. 1999, Oxford 2011). Last but not least, the theories show the need for strengthening the learner's motivation and sense of self-efficacy through self-regulated activation of appropriate combinations of strategies of varied types. Thus, they prove that neither affective nor social/social-interactive strategies should be separated from the learner's cognitive processes and metacognitive strategies in training learners to learn.

There are many practical models of direct strategy training which can be used in the language classroom. These are often conceptually overlapping and some introduce strategy discovery techniques, helping learners realize the value of conscious strategy instruction. Oxford (1990, 2011) recommends *completely informed strategy instruction* schemes, or *strategy-plus-control instruction*, where the teacher gives the name of a new strategy, shows students how to employ it and tells them when and why it is useful; then, learners activate and practise the strategy. This type of training is extended by instructing students how to reflect on the effectiveness of particular strategies, or strategy chains, evaluate their usefulness, and transfer the newly acquired strategies to new tasks. Experts tend to agree that *blind*, or *covert*, strategy training, in which given strategies are integrated into L2 tasks and learners are not informed about the strategies used, is not as effective as fully informed approaches (cf. Wenden 1991, Chamot et al. 1999, Chamot 2004, Oxford 1990, 2011). Table 1 (below) presents selected strategy training schemes, stages and procedures recommended by leading experts in the area.

It must be added that such strategy training schemes are usually flexible and the steps suggested in the description of the procedure do not have to be followed in a prescribed linear order. In fact, in approaches that integrate strategy training with L2 learning and build strategy instruction into regular course work, learners are not expected to master strategies they have been exposed to only once. The recursive nature of such training schemes implies no strict sequential order of learning events, which allows

Table 1. A comparison of strategy instruction models

Phase	Oxford (1990; updated 2006)	O'Malley and Chamot (1990)	Chamot (2004, 2005); Chamot, Barnhardt, El-Dinary, and Robins (1999)	Grenfell and Harris (1999)	Macaro (2001) Note: his phase numbers are shown as letters below for clarity
1.	Prepare: Identify Current Strategies, Raise Initial Awareness: Students identify current strategies for familiar tasks. Optional: strategy awareness games: T considers motivational and cultural issues regarding strategy instruction.	Students identify their current learning strategies.	Preparation: T identifies students' current learning strategies for familiar tasks.		
2.	Continue to Raise Awareness: Learners do a task "cold," i.e., without any strategy instruction. They discuss how they did it (strategies). Brainstorming of strategies that work for learners on common types of tasks.			Awareness Raising: Learners do a task "cold". They brainstorm the strategies used. Class shares strategies that work for them.	A. Raise the awareness of students B. Explore possible strategies available
3.	Model and Name Strategies: T (or a strategic learner) names and models (demonstrates) and explains new strategies, stressing the potential benefits.	T explains additional strategies	Presentation: T models, names, explains (a) new strategy(ies); asks students if and how they have used it.	Modelling: T demonstrates new strategies, emphasizes their value and draws up a checklist of strategies for subsequent use.	C. Modelling by T and / or other students
4.	Practise: Use, Combine, and Monitor Strategies: Learners practise the new strategies and make strategy combinations (strategy chains) as needed for tasks; they simultaneously monitor use.	T provides opportunities for practice	Practice: Students practise a new strategy; in subsequent strategy practice, T fades reminders to encourage independent strategy use.	General practice: learners are given a range of tasks to deploy new strategies.	D. Combining strategies for a specific purpose or task E. Application of strategies with scaffolded support
5a	Evaluate and Transfer: Learners evaluate the effectiveness of strategies. T or a learner shows how a strategy can be transferred to other tasks.		Self-evaluation: students evaluate their own strategy use immediately after practice.		F. Initial evaluation by students
5b	Expand and Adapt: learners apply strategies to further tasks, making choices about which to use, how to link them into strategy chains. T releases control, fades strategy reminders.		Expansion: Students transfer strategies to new tasks, combine strategies into clusters, develop their repertoire of preferred strategies.	Action Planning: Learners are guided to select strategies that will help them address their particular difficulties. Further practice and fading out of reminders to use strategies.	G. Gradual removal of scaffolding
6. (leads back to 1)	Learners Continue to Increase Ownership: Learners continue to monitor use and evaluate success. Phase can also include formal assessment and impact on performance. Increase learner ownership via discussions, bulletin board, think-pair-share. (Continue cycle)	T assists learners in evaluating their success with the new strategies	Assessment: T assesses students' use of strategies and impact on performance.	Evaluation: T guides learners to evaluate progress and strategy use and to set themselves new goals.	H. Evaluation by students (and T) I. Monitoring strategy use and rewarding effort (Continue cycle)

Source: Oxford (2011, pp. 185-187; cf. White, Schramm, Chamot 2007, pp. 112).

for changes and flexible progression from one step to another in a cycle and, if necessary, ensures repeated practice. The Cognitive Academic Language Learning Approach (CALLA) (O'Malley, Chamot 1990; Chamot et al. 1999), which integrates the three components of *content* (i.e. subject matter, content tasks and skills), *academic language development* and *strategy instruction*, or Oxford's 1990 scheme, which focuses on the teaching of learning strategies themselves and does not have to be applied together with L2 learning, as well as her *S²R Model* which comprises different variants of strategy assistance, are all examples of recursive models.

The course of action in strategy training may take different forms, all helping learners acquire new strategies, extend personal strategy repertoires, and advance language learning autonomy. So far, several options have been implemented successfully around the world; these include: general study-skills courses, awareness training through lectures and discussion, learner consultation services, strategy workshops, videotaped mini-courses, 'learning to learn' textbook-embedded training, strategies-based instruction (SBI), styles-and-strategies-based instruction (SSBI), self-regulated strategy instruction (SRL), strategies inserted into language textbooks, peer tutoring or tandem programmes, metascripts, adjunct self-help guides, and learning centres, self-access centres, and open learning centres (cf. Brown 1994, Cohen 1998, Oxford 2011).

Helping learners learn to learn: competences of 'strategic' teachers

As Komorowska (1999) notes, the notion of 'successful teaching' has altered several times in the history of modern language teaching. Within the Audiolingual framework, it meant "the effective teaching of discrete elements of the target language: vocabulary items and grammatical structures" (p. 4). The Communicative Approach, with its fundamental goals of creating a positive classroom atmosphere and promoting good teacher-student rapport with mutual understanding and acceptance, contributed the idea of teacher success perceived as "linguistic and communicative effectiveness alongside interpersonal skills" (Komorowska 1999, p. 4). Under the impact of

a vivid interest in human needs and the idea of the teacher as a reflective practitioner, teacher success was seen as "a combination of communicative effectiveness, interpersonal skills, autonomy and self-reflection" (Komorowska 1999, p. 5). Today, individual interests and needs, motivation, learning preferences, cognitive styles, personality features and learning strategies are given their due consideration; thus, teaching is deemed successful "when it triggers learning processes and provides a learning to learn component" (Komorowska 1999, p. 5). As indicated above and as many research studies prove, there are correlations between the learner's idiosyncratic traits and learning preferences, his/her goals, cultural background, context of learning, and individual patterns of strategy activation. Therefore, teaching success of the learning to learn component seems to be determined by the ability to identify, learn more about, carefully consider, and skillfully weave the knowledge of individual factors and circumstances into everyday teaching practice.

In fact, sets of guidelines specified within different models of learning strategy training, like all learner-centered approaches to second/foreign language teaching, promote special, and still relatively new, roles for language teachers, implying a range of specific competences they should acquire and/or develop. To begin with, modern language teachers need to know about the existence of effective and useful learning strategies of *varied* categories and types. Moreover, they need to be able to think in terms of *both* teaching strategies and learning strategies, perceiving themselves in two roles and looking at strategies from two perspectives, as a teacher and as a learner, which is illustrated in Table 2 (below).

Secondly, Oxford (2011, p. 180), referring to her personal communication with Chamot, stresses that in order to be successful, the teacher must be *learner-centered* rather than *transmission-oriented*. In other words, he/she needs to be able to focus on the learner and integrate content teaching with the teaching of learning strategies; what is more, the strategies must be selected in response to individual learner needs. This is what the transmission-oriented teacher usually finds difficult since effective strategy training does not only mean possessing knowledge of strategies used by good L2 learners and transmitting it to less competent

Table 2. A comparison of teaching strategies and learning strategies

Strategy	Teacher	Learner
Background Knowledge	Activate your students' prior knowledge in order to build new material on what they already know.	Think about what you already know about a topic to help you learn more about it.
Personalize	Through discussion, link new material to your students' experiences and feelings using guiding questions or other activities.	Link new material to your personal experiences and feelings.
Summarize	Have your students read a text, then summarize it to aid comprehension.	After you read a text, stop a moment and summarize the meaning to help your comprehension
Use Imagery	Create a meaningful context for your students by accompanying new information with figures, illustrations, and photographs.	Associate new information with a mental or printed image to help you learn it.

Source: Chamot, Keatley, Foster Meloni, Gonglewski, Bartoszesky (2009, p. 6).

students. In fact, the 'strategic' teacher must *first* develop his/her own metacognitive awareness and understand his/her own thinking and learning processes in order to be able to get to know more about his/her students' learning. Thus, apart from the formally required pedagogical, psychological, and methodological preparation, a qualified and 'strategic' teacher needs to be *personally experienced* in self-directed, or self-regulated, learning and convinced of its effectiveness. As Komorowska (2002, p. 13) rightly emphasizes, the teacher first needs to acquire the skills and strategies, or the key competences, which the learner is supposed to get and develop.

Furthermore, the competent 'strategic' teacher needs to be able to find out about, or identify and accurately evaluate, current learning strategies used by students to accomplish particular language learning tasks done in the classroom and beyond it. To do this, the teacher should be acquainted with available, *varied* research tools and data collection methods since each one has its strengths and drawbacks. Thus, he/she should be able to observe learner strategy use and, as most strategies are the learner's unobservable mental processes, apply a number of introspective and retrospective methods (e.g. verbal reports, oral interviews and written questionnaires, dialogue journals and diaries, recollective tools, or computer tracking facilities) (for details, see Cohen 1998; White, Schramm, Chamot 2007). In fact, to increase the accuracy, validity, and reliability of strategy diagnoses, the teacher should be able to apply methodological triangulation and administer at least two different data collection tools.

Very often teachers interested in diagnosing their students' patterns of strategy use reach for practical and time-saving paper-and-pencil questionnaires. For example, they can administer *The Strategy Inventory of Language Learning (SILL)* (Oxford 1990, pp. 283–300), *Language Strategy Use Survey* (Cohen, Oxford, Chi 2002a), *Young Learners' Language Strategy Use Survey* (Cohen, Oxford 2002a), or *Language Strategy Survey* (Cohen, Paige, Shively, Emert, Hoff 2005). In this way, as strategy experts emphasize, the teacher can quickly detect any mismatches between the requirements of particular language learning tasks and the learner's strategy application or identify strategies used by successful learners and encourage less able students to try the strategies out (Chamot 2004, p. 19; Oxford 2011, p. 180).

Studies of strategy use by *different* learners and their success in L2 learning (and thus also L2 teaching) and strategy-based instruction research imply that successful strategy training, whether integrated with actual language learning or not, requires high instructional qualities in the teacher's approach, evident in careful consideration of and abilities to deal with the host of factors which appear to considerably influence language learning, its success, and learner strategic development (Williams, Burden 1997; Cohen 1998; Oxford 2002). Thus, since the use of L2 learning strategies is related to learner style preferences and

other individual differences, 'strategic' teachers need to be able to diagnose these by applying appropriate oral and written instruments. For example, to get to know more about their students' learning preferences, teachers can reach for *Learning Style Survey - Assessing Your Learning Styles* (Cohen, Oxford, Chi 2002b) or *Learning Style Survey for Young Learners: Assessing Your Own Learning Styles* (Cohen, Oxford 2002b), depending on the learners' age. In order to collect data on learners' individual personality traits, motivation, educational and sociocultural background, teachers need to be able to administer a number of specific tools either recommended in the literature on the subject or self-designed. In addition to this, 'strategic' teachers should analyze and respect learners' individual needs and interests, and get to know their opinions and beliefs about learning, language learning, and themselves as L2 learners; thus, they need to design and conduct attitudes, beliefs and opinions surveys or questionnaires. It must also be stressed that discussions of a particular learner's reasons for using particular strategies in particular situations, as Chamot (2004, p.19) notices, often help teachers to better understand the impact of culture and context on student understanding of a language learning task, his/her motivation, and willingness to experiment with new strategies.

Once the essential individual factors have been identified, 'strategic' teachers need to be ready to help learners better understand themselves as L2 learners, raise their awareness of personal learning preferences and strategy use, and facilitate students' conscious strategy growth. Therefore, strategically competent teachers need to be able to introduce, model, and explain how strategies of different types work with particular L2 learning tasks, guide and support individual learners in their personal choice and experience of strategy effectiveness, and create an environment conducive to learning and strategy development. Obviously, the task requires the teacher's creativity and flexibility in providing students with suitable materials, exercises, and opportunities for strategic experimentation, as well as abilities to offer feedback on individual strategy use. It also means that teachers should be prepared to evaluate and reflect on strategy training efforts and results, encourage and direct students in how to assess their own progress and judge the efficiency of the newly acquired strategies, as well as determine strategy relevance for current learning activities. It must be added that, as Oxford (2011, p. 180) aptly stresses, the teacher him/herself must first appreciate the value of engaging in reflective self-regulated learning in order to be able to encourage his/her students to reflect on their own learning. Finally, teachers are supposed to encourage and help learners learn how to transfer new strategies to other learning tasks and, in this way, gradually strengthen the self-assurance and decisiveness needed to act in a self-reliant and independent, or autonomous, way (Zybert 2002, p. 33).

Helping teachers learn to learn: the need for training 'strategic' learners

Taking into consideration the above discussed requirements, one cannot disagree with Cohen (1998, p. 93) when he claims: "If the goal is to provide the greatest number of students with individualized, contextualized strategy training, the teachers must also be trained" (cf. Komorowska 2002). Richards (2011b, p. 3) also rightly adds, "Our understanding of the nature of teacher competence shapes the way we conceptualize the nature of teacher learning, and in turn, how we design teacher training and teacher development programs for language teachers." In fact, not only future teachers but also qualified teachers may need to learn more about strategies of L2 learning and use; they may also need more opportunities to experiment with strategies personally in order to become able to skillfully implement strategies-based or styles-and-strategies-based instruction within school curricula. However, as one of O'Malley and Chamot's (1990, p. 177) studies showed twenty five years ago, not all teachers tended to be willing to incorporate extra strategy training into their language teaching programmes, and it seems that the situation has not changed much. This is due to a number of reasons, among which sheer lack of interest in teaching strategies for learning, lack of time for planning and integrating language learning with strategy training, and difficulties related to frequent lack of initial positive response from learners appear to be the leading culprits. Fortunately, today most ESL/EFL coursebook writers tend to embed selected strategies of different types in their materials; still, teachers need to be prepared and willing to use these strategy training opportunities effectively and help learners benefit from textbooks' strategy training corners.

It seems that teachers' beliefs about teaching, learning, and strategy use need to be influenced long before they enter the profession, since such an awareness will be reflected in their later, more or less informed, decisions about language course and lesson planning, no matter what methodology they formally adopt (cf. Williams, Burden 1997). The issue appears critical, since, as research shows, beliefs about teaching are usually well-developed by the time learners begin tertiary education (Weinstein 1989). In other words, future teachers who are not given chances to better understand themselves as L2 learners, explore their own learning preferences, and experiment with numerous learning strategies in a conscious, purposeful way, may remain incapable of developing their future learners' strategic behaviours and learning autonomy. In fact, Zybert (2002, p. 35) notices that if one considers the questions of "what learners know about learning", whether they know how to learn and how they really go about day-to-day language learning, the task of promoting learner autonomy seems even more complex and urgent, since the answer is often: "next to nothing." Drawing on Komorowska's research, he stresses that many

Polish secondary-school students prove largely unable to manage their own learning and do not attach importance to doing homework or engaging in extra work. Moreover, as he emphasizes, students often tend to be openly unwilling to invest studious effort and learn on their own, which the researcher ascribes to the often re-creative, mechanical, unattractive, and de-motivating nature of their homework tasks. Finally, more than half of the high school graduates in the above mentioned study did not know how to continue learning without the teacher's supervision, although – which was encouraging – only six percent were not interested in developing self-study techniques (Zybert 2002, pp. 35-36).

Furthermore, Williams and Burden (1997) stress that helping learners learn to learn more effectively necessitates the ability to skillfully integrate cognitive considerations with socio-affective aspects of second/foreign language learning since, as they explain, "a teacher who lacks self-esteem will find it impossible to build the self-esteem of others. (...) Similarly, the teacher who does not accept her learners for who they are makes it difficult for them to accept themselves" (p. 62). Thus, future teachers should not only be taught and should not only learn how to use the subset of strategies linked to the conceptual processes described in Anderson's (1983, 1985) theory of cognition by applying diverse cognitive and metacognitive strategies in response to the requirements of particular language learning tasks; they should also have opportunities to build personal experience in using strategies to cope with social, cultural, and affective challenges of the L2 learning process, since such factors seem to have the potential to either strengthen or weaken the course and effects of language learning (cf. Oxford 2011).

'Strategic' teachers are those who remain open to continued learning, self-discovery, new experiences, further personal and professional development, and change. In fact, Chamot, Barnhardt and El-Dinary (1996, cited in Chamot et al. 1999, pp. 174-175) report and stress that training teachers how to effectively teach learning strategies to students at different levels of language proficiency generally raises the teachers' motivation, willingness, and abilities to incorporate strategies into day-to-day language instruction, though many of them still need scaffolding and further support in the form of model lessons, one-to-one coaching, and peer discussions. As the researchers observe, most teachers find it difficult to integrate strategies with language curricula and explicitly teach learners how to administer a range of strategies. Many teachers are also worried about being unable to judge how many strategies to teach and in what sequences strategies should be presented and practised, especially when working with students at upper proficiency levels and with high achievers. Nevertheless, the final results of their research are promising and prove that teachers trained in how to help learners *learn to learn* more successfully by active use of learning strategies appear to be better

able to adapt strategy instruction to language courses. Moreover, having introduced strategy training, teachers themselves note considerable improvements in their learners' understanding and use of the target language; they also report their students' enhanced motivation, growing responsibility for language learning, and more independent and active individual strategy use.

Conclusion

In this article (Part II.), the author focused on the concept of a 'strategic' teacher. She made an attempt to define the competences, abilities and skills of teachers who are both personally willing and professionally prepared to promote self-regulated learning and help L2 learners develop autonomy through conscious, purposeful, and directed teaching of varied learning strategies. She referred to selected social-cognitive and cognitive models of learning which provide the theoretical underpinnings of strategy instruction and help to determine effective strategy training procedures. She also presented a number of practical research-based strategy instruction models that can be applied on an everyday basis in the language classroom. Finally, the author explained the reasons, and emphasized the need, for training experienced 'strategic' learners who can become strategically competent and successful, or 'strategic' teachers, since as research confirms beliefs about teaching seem to be relatively well-established before candidates enter tertiary education and formal teacher training.

As the presented theory and classroom practice prove, first and foremost, 'strategic' teachers need to be able to perceive the learner in a holistic, or multidimensional, way. In other words, the learner must be treated as an intellectual, social, emotional, and physical person who lives and learns in specific sociocultural settings – a person whose motivation and sense of self-efficacy can be reinforced as a result of learning how to activate and combine appropriate strategies of different types in response to the requirements of particular language learning tasks. These comprise not only cognitive and metacognitive learning strategies, but also social, or social-interactive, and affective strategies (cf. Oxford 2011, p. 14). In fact, as this article demonstrates and as Cohen (1998, p. 65) aptly states, aspiring to become 'strategic', teachers need to develop a number of specific instructional competences and perform a range of roles. In fact, they need to learn to act as helpers, guides, coordinators, advisors, idea people, diagnosticians, and facilitators of the language learning venture able to foster learner autonomy by blending language teaching with learner strategy training (cf. Chamot 2004; Rubin, Chamot, Harris, Anderson 2007). These are vital implications not only for language teaching across age and proficiency levels, but also for language teacher education.

In the following article (Part III.), the author will present and compare the results of three empirical strategy training projects of different nature, which she

designed for future language teachers and integrated into their formal teacher training programme. These included a long-term, recursive and explicit, or fully-informed, learning strategy instruction scheme, as well as partly informed and implicit schemes in which communication strategy training in particular was integrated or embedded in different tasks of language learning and language use. She will also suggest practical ways of educating both self-regulated learners and independent 'strategic' teachers.

References:

1. Anderson J. R. (1983), *The Architecture of Cognition*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
2. Anderson J. R. (1985), *Cognitive Psychology and Its Implications*. (2nd ed.). Freeman, New York.
3. Brown H. D. (1994), *Teaching by Principles. An Interactive Approach to Language Pedagogy*. Prentice Hall Regents, White Plains, NY.
4. Chamot A. U. (2004), Issues in Language Learning Strategy Research and Teaching. *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*, 1(1), pp. 14-26.
5. http://www.google.pl/webhp?nord=1&gws_rd=c&r&ei=DRtGVe2AEqSxygP6rIEQ#nord=1&q=e-flt.nus.edu.sg%2Fv1n12004%2Fchamot.pdf (21 May 2015).
6. Chamot A. U., Barnhardt S., El-Dinary P.B., Robbins J. (1999), *The Learning Strategies Handbook*. Addison Wesley Longman, White Plains, NY.
7. Chamot A. U., Keatley C., Foster Meloni C., Gonglewski M., Bartoszesky A. (2009), *Developing Autonomy in Language Learners. Learning Strategies Instruction in Higher Education*. National Capital Language Resource Center, Washington DC, George Washington University, Center for Applied Linguistics, <http://www.nclrc.org/eils/> (21 May 2015).
8. Cohen A. D. (1998), *Strategies in Learning and Using a Second Language*. Addison Wesley Longman, New York.
9. Cohen A. D., Oxford R. L. (2002a). Young Learners' Language Strategy Use Survey. In: A. D. Cohen, S. J. Weaver (2005), *Styles and Strategies-Based Instruction: A Teacher's Guide*. Center for Advanced Research on Language Acquisition, University of Minnesota, Minneapolis, MN, pp. 60-63.
10. Cohen A. D., Oxford R. L. (2002b), Learning Style Survey for Young Learners: Assessing Your Own Learning Styles. In: A. D. Cohen, S. J. Weaver (2005), *Styles and Strategies-Based Instruction: A Teacher's Guide*. Center for Advanced Research on Language Acquisition, University of Minnesota, Minneapolis, MN, pp. 29-32.
11. Cohen A. D., Oxford R. L., Chi J.C. (2002a), Language Strategy Use Survey. In: A. D. Cohen, S. J. Weaver (2005), *Styles and Strategies-Based Instruction: A Teacher's Guide*. Center for Advanced Research on Language Acquisition, University of Minnesota, Minneapolis, MN, pp. 53-59.

12. Cohen A. D., Oxford R. L., Chi J. C. (2002b), *Learning Style Survey - Assessing Your Learning Styles*. In: A. D. Cohen, S. J. Weaver (2005), *Styles and Strategies-Based Instruction: A Teacher's Guide*. Center for Advanced Research on Language Acquisition, University of Minnesota, Minneapolis, MN, pp. 15-21.
13. Cohen A. D., Paige R. M., Shively R. L., Emert H. A., Hoff J. G. (2005), *Maximizing Study Abroad Through Language and Culture Strategies: Research on Students, Study Abroad Program Professionals, and Language Instructors*. Center for Advanced Research on Language Acquisition, University of Minnesota, Minneapolis, MN, pp. 339-345.
14. Komorowska H. (1999), Successful teaching: how to achieve it, how to assess it. *Network* 2(2), pp. 3-9.
15. Komorowska H. (2002), Dobry nauczyciel – jego cechy i zachowania w świetle badań. In: H. Komorowska, D. Obidniak, *Stopień po stopniu. Rozwój zawodowy nauczyciela języków obcych*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, pp. 11-14.
16. McLaughlin B. (1987), *Theories of Second Language Learning*. Edward Arnold, London.
17. O'Malley J. M., Chamot A. U. (1990), *Learning Strategies in Second Language Acquisition*. Cambridge University Press, Cambridge.
18. Oxford R. L. (1990), *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know*. Heinle and Heinle Publishers, Boston.
19. Oxford R. L. (2002), *Language Learning Strategies in a Nutshell: Update and ESL Suggestions*. In: J. C. Richards, W. A. Renandya (Eds.), *Methodology in Language Teaching*. Cambridge University Press, Cambridge, pp. 124-132.
20. Oxford R. L. (2011). *Teaching and Researching Language Learning Strategies*. Pearson Education, Harlow.
21. Recommendation No. R (98) 6 of the Committee of Ministers to Member States Concerning Modern Languages. In: E. Gajek (2004), *Edukacja językowa w Unii Europejskiej. Informator i przewodnik internetowy dla nauczycieli*. Fraszka Edukacyjna, Warszawa, pp. 90-99.
22. Richards J. C. (2011a), *Competence and Performance in Language Teaching*. Cambridge University Press, Cambridge.
23. Richards J. C. (2011b), Exploring teacher competence in language teaching. *The Language Teacher*, 35(4), pp. 3-7.
24. Rubin J. (1987), Learner strategies: Theoretical assumptions, research, history, and typology. In: A. L. Wenden, J. Rubin (Eds.), *Learner Strategies in Language Learning*. Prentice Hall, Cambridge, pp. 15-30.
25. Rubin J., Chamot A. U., Harris V., Anderson J. (2007), Intervening in the use of strategies. In: A. D. Cohen, E. Macaro (Eds.), *Language Learner Strategies: Thirty Years of Research and Practice*. Oxford University Press, Oxford, UK, pp. 141-160.
26. Vygotsky L. S. (1962), *Thought and Language*. MIT Press, Cambridge, MA.
27. Vygotsky L. S. (1978), *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
28. Weinstein C. E. (1989), Teacher education students' perceptions of teaching. *Journal of Teacher Education*, 40(2), pp. 53-60.
29. Wenden A. L. (1991), *Learner Strategies for Learner Autonomy*. Prentice Hall, Cambridge.
30. Wenden A. L. (1998), *Learner training in foreign/second language learning: A curricular perspective for the 21st century*. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 416673). New York, <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED416673.pdf> (21 June 2015).
31. Williams M., Burden R. L. (1997), *Psychology for Language Teachers*. Cambridge University Press, Cambridge.
32. White C., Schramm K., Chamot A. U. (2007), Research methods in strategy research: re-examining the toolbox. In: A. D. Cohen, E. Macaro (Eds.), *Language Learner Strategies: Thirty Years of Research and Practice*. Oxford University Press, Oxford, UK, pp. 93-116.
33. Zybert J. (2002), Helping Learners to Learn. *Neofilolog*, 21, pp. 33-40.

FUNKCJONOWANIE SYSTEMU POMOCY SPOŁECZNEJ W UKŁADZIE LOKALNYM NA PRZYKŁADZIE GMINY OBRYTE

FUNCTIONING OF SOCIAL ASSISTANCE SYSTEM IN THE LOCAL SYSTEM ON THE EXAMPLE OF OBRYTE COMMUNE

Mieczysław Adamowicz^{1(A,C,D,E,F,G)}, Iwona Borczyńska^{2(A,B,F)}

¹Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

²Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Adamowicz M., Borczyńska I. (2016), *Funkcjonowanie systemu pomocy społecznej w układzie lokalnym na przykładzie gminy Obryte*. Rozprawy Społeczne, 1 (10), s. 31-43.

Wkład autorów:

- A. Zaplanowanie badań
- B. Zebranie danych
- C. Dane – analiza i statystyki
- D. Interpretacja danych
- E. Przygotowanie artykułu
- F. Wyszukiwanie i analiza literatury
- G. Zebranie funduszy

Streszczenie

Celem pracy jest przedstawienie sposobu funkcjonowania systemu pomocy społecznej w Polsce. Praca ma dwie zasadnicze części: część teoretyczną, przedstawiającą system pomocy społecznej w Polsce przedstawiony na podstawie literatury problemu i część empiryczną, przedstawiającą funkcjonowanie lokalnego systemu pomocy społecznej w gminie Obryte. W części empirycznej została zawarta ocena tego systemu przeprowadzona na podstawie badań ankietowych na zbiorowości petentów korzystających z Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej. W pracy przedstawiono model pomocy społecznej jako element systemu polityki społecznej w Polsce, jego funkcjonowanie w układzie lokalnym oraz istotne zmiany zachodzące zarówno po stronie potrzeb, form wsparcia oraz poziomu i struktury finansowania. Zauważono pewne ograniczenie potrzeb powiązanych ze zmniejszeniem urodzeń i wzrost potrzeb związanych z funkcjonowaniem rynku pracy i starzeniem się społeczeństwa.

Słowa kluczowe: polityka społeczna, pomoc społeczna w gminie Obryte, świadczenia społeczne, zasiłki rodzinne

Summary

The objective of the article is to present the way of functioning of the system of social assistance in Poland. The work consists of two basic parts: theoretical part which presents the system of social assistance in Poland outlined on the basis of subject literature and empirical part, presenting the functioning of local system of social assistance within the Obryte commune. Within the empirical part an assessment of the system has been included which has been conducted basing on the research survey of a group of applicants for the assistance at Communal Centre of Social Assistance. The model of social assistance has been presented within the work as an element of the system of social policy in Poland, its functioning within the local system as well as some key changes taking place both in terms of needs, method of support, level and structure of financing. Certain decrease in the needs related to the fall in number of births has been noted as well as an increase in needs related to the functioning on labour market and the ageing of the society.

Keywords: social policy, social assistance in the Obryte commune, social benefits, child benefits

Tabele: 3

Ryciny: 7

Literatura: 19

Otrzymano: 28.04.2015

Zaakceptowano: 04.09.2015

Wstęp

W każdym społeczeństwie znajduje się pewna liczba osób, która nie radzi sobie z codziennymi problemami żywioowymi i wymaga pomocy innych. Nie zawsze pomocy tej udzielić mogą najbliżsi członkowie rodziny, sąsiedzi, znajomi czy zakład pracy, z którym osoba jest lub była związana. We wcześniejszych formacjach społeczno-ustrojowych takiej pomocy udzielał kościół lub przedstawiciele zamożnych grup społecznych. W nowoczesnych państwach potrzebę

możliwości przeżycia w trudnych sytuacjach ekonomicznych i społecznych ubogich osób i rodzin przejmuje państwo i realizuje je w ramach prowadzonej polityki społecznej. Ważnym obszarem polityki społecznej jest pomoc społeczna, której zadaniem jest pomaganie ludziom, gdy każda inna forma. w tym ubezpieczenie społeczne, nie jest w stanie zaspokoić najbardziej podstawowe potrzeby egzystencjalne, takie jak żywność, odzież, usługi lecznicze. Podstawowy zakres działań w sferze pomocy społecznej i główne instytucje systemu pomocy społecznej znajdują się w gminie. Praca

Adres korespondencyjny: Mieczysław Adamowicz, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, ul. Sidorska 95/97, 21-500 Biała Podlaska, e-mail: adamowicz.mieczyslaw@gmail.com, tel.: 83 344 99 00

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

ma na celu przedstawienie sposobu funkcjonowania systemu pomocy społecznej w Polsce na przykładzie gminy Obryte.

Pomoc społeczna jako element polityki społecznej

Pomoc społeczna ukształtowała się jako działalność praktyczna społeczeństwa i weszła do zestawu spraw będących przedmiotem zainteresowania polityki społecznej, która nie tracąc wymiaru społecznego stała się też dyscypliną naukową o zachowaniu państwa wobec podstawowych problemów egzystencjalnych i społecznych na jakie napotykają mieszkańcy danego kraju. W wymiarze praktycznym polityka społeczna ma nie tylko zadania poznawcze dotyczące struktury społecznej i głównych problemów bytowych, pozamaterialnych i psychospołecznych ludności ale zawiera także motywy dotyczące poszukiwań najlepszych sposobów działań i oceny skutków przyjętych rozwiązań. Od strony praktycznej zadaniem polityki społecznej jest przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom społecznym i tworzenie warunków realizacji zespołu pozytywnie definiowanych celów społecznych, których efektem powinna być poprawa dobrobytu społecznego (Danecki 1980, Krzyszkowski 2008, Golinowska 2008, Hryniewicz 2004).

Polityka społeczna, korzystając z dorobku wielu różnych dyscyplin naukowych, dotyczących różnych problemów i kwestii społecznych, wyodrębniła w swoim obszarze zainteresowań szereg węższych dziedzin dotyczących zatrudnienia, kształtowania dochodów, ochrony pracy i zdrowia, zapewnienia wyżywienia, mieszkania, czasu wolnego, zabezpieczenia społecznego. Wszystkie te zagadnienia stały się przedmiotem badań bardziej szczegółowych polityk wyrosłych z polityki społecznej, w tym polityki zabezpieczenia społecznego. Ma ona na celu ochronę całego społeczeństwa przed zagrożeniem zaspokojenia najważniejszych podstawowych potrzeb ludzi. O ile niektóre z nich występują na pewno w życiu każdego człowieka, o tyle niektóre przychodzą nagle i niespodziewanie. Zabezpieczenia społeczne mają być więc podstawowym źródłem dochodów lub uzupełnieniem w przypadku zaistnienia warunków, które społeczeństwo uważa za niewystarczające. Pomoc społeczna to instytucja, która pojawia się w momencie zawodności ubezpieczeń społecznych. Sytuacja, w jakiej znajduje się potrzebujący jest „konsekwencją negatywnych niezamierzonych i ubocznych skutków działania polityki społecznej”. Pomoc społeczna pojawia się wtedy, gdy z jakiś przyczyn indywidualna jednostka nie jest objęta ubezpieczeniami społecznymi (Staręga-Piasek 1988).

Formy, zasady i podstawy prawne pomocy i zaopatrzenia społecznego

W systemie zabezpieczenia społecznego wyróżnia się trzy metody zabezpieczenia: ubezpieczenia społeczne, opieka społeczna i zaopatrzenie. Metody te wzajemnie się uzupełniają, a każda z nich działa na

podstawie ogólnie przyjętych zasad. Ubezpieczenia społeczne i zaopatrzenie mają charakter roszczeniowy, a dokładne warunki ich udzielenia są określone ustawowo. Do świadczeń wypłacanych z ubezpieczeń społecznych mają prawo osoby, które opłacały składki. Wysokość świadczenia jest wówczas zależna od wysokości opłacanej składki. Metoda zaopatrzeniowa dotyczy określonych grup społecznych lub zawodowych. Finansowanie jest z podatków odprowadzonych do budżetu państwa. Nieco inaczej wygląda sytuacja w przypadku pomocy społecznej. Świadczenia nie są obligatoryjne. Osoba, która chce skorzystać ze świadczenia musi o nią sama zawnieść, a następnie pozwolić na dokładne zbadanie sytuacji i warunków życia, w jakich funkcjonuje. Urzędnicy państwowi działają na podstawie ściśle określonych zasad, co nie pozwala im na własne wewnętrzne zdanie w przypadku konkretnego petenta (Uścińska 2005).

Pomoc społeczna jest tworzona do opieki nad najbardziej potrzebującymi, bądź najmniej zaradnymi życiowo. Do zasad, którymi kieruje się pomoc społeczna zaliczamy: objęcie pomocą wszystkich mieszkańców kraju, którzy znajdują się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej; na rodzaj świadczeń mają wpływ zarówno grupowe jak i indywidualne potrzeby jednostki; koszty finansowania pokrywa państwo lub samorząd terytorialny; nadzór działań odbywa się na szczeblu rządowym i samorządowym; istnieje możliwość przekazania części zadań na inne jednostki (w tym prywatne); ogólnie określone zasady przyznawania świadczeń poprzedzone są analizą dochodu każdej ubiegającej się osoby.

Od czasu wejścia Polski w skład Unii Europejskiej w odniesieniu do pomocy społecznej stosuje się zasady subsydiarności co oznacza, że pomoc społeczna nastawiona jest na aktywizację społeczną, w wyniku której ludzie zamiast liczyć na ciągłą pomoc mają nauczyć się sami tak dbać o „własne interesy” by państwo nie musiało wciąż ingerować w życie każdego konkretnego petenta (Grewiński i in. 2010). Regulacje prawne przewidują, że wsparcie przyznawane jest na podstawie oceny sytuacji osoby potrzebującej pomocy. Pomoc społeczna wchodzi w zakres działania administracji publicznej i jest regulowana przez szeroki zestaw aktów prawnych.

Podstawowym aktem prawnym na podstawie, którego działa pomoc społeczna w Polsce jest Ustawa z dnia 12 marca 2004r. o pomocy społecznej. Określa ona: zadania w zakresie pomocy społecznej, rodzaje świadczeń oraz zasady i tryb ich udzielania, organizację pomocy społecznej, zasady i tryb postępowania kontrolnego. Kolejnym aktem prawnym jest Ustawa z dnia 28 listopada 2003r. o świadczeniach rodzinnych, która określa warunki nabywania prawa do świadczeń rodzinnych oraz zasady ustalania, przyznawania i wypłacania tych świadczeń. Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów określa: zasady pomocy państwa osobom uprawnionym do alimentów na podstawie tytułu wykonawczego, w przypadku bezskuteczności egzekucji; warunki nabywania prawa do świadczeń pieniężnych

wypłacanych w przypadku bezskuteczności egzekucji alimentów; zasady i tryb postępowania w sprawach przyznawania i wypłacania świadczeń z funduszu alimentacyjnego; zasady finansowania świadczeń z funduszu alimentacyjnego; działania podejmowane wobec dłużników alimentacyjnych. W/w akty prawne regulują też sposoby postępowania pracownika socjalnego i ośrodków pomocy społecznej.

Zadania podmiotów państwowych w sferze pomocy społecznej

Obowiązek realizacji zadań z zakresu pomocy społecznej spoczywa zarówno na jednostkach samorządu terytorialnego jak i organach administracji rządowej. Gminom i powiatom została przypisana największa ilość zadań i to one stricte zajmują się pomocą potrzebującym, to one zostały zobligowane do kontaktu z pententem (Jończyk 2003).

Na poziomie centralnym działa Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Rada Pomocy Społecznej oraz Wojewodowie. Zakres działania Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej został określony w art. 23 ustawy o pomocy społecznej. Najważniejsze zadanie ministerstwa to wytyczanie ogólnej drogi działania wszystkich instytucji pomocy społecznej (funkcja prawodawcza) oraz koordynacja całości działań (Maciejko 2008).

Rada Pomocy Społecznej działająca przy ministrze właściwym ds. zabezpieczenia społecznego jest organem opiniodawczo-doradczym, a jej kompetencje zostały określone w art. 124 ustawy o pomocy społecznej.

Wojewoda pełni jednocześnie zadania z zakresu administracji rządowej jak i administracji samorządu terytorialnego. „Polegają one głównie na kontrolowaniu, ocenianiu, koordynowaniu i nadzorowaniu działalności samorządu i innych podmiotów w dziedzinie pomocy społecznej” (Kończkowski i in. 2013). Według art. 22 ustawy o pomocy społecznej wojewoda skupia się przede wszystkim na określeniu sposobu, w jaki jednostki samorządu terytorialnego mają wykonywać zadania z zakresu zadań zleconych przez administrację rządową. Idzie tu o ich realizację lub zlecenie jednostkom samorządu terytorialnego czy też innym podmiotom niepublicznym zadań wynikających z przyjętych przez państwo programów rządowych w zakresie pomocy społecznej, co wiąże się bezpośrednio z udzieleniem finansowego wsparcia jednostkom, którym te zadania zostały zlecone. W ramach kompetencji kontrolnych wojewoda kontroluje jakość usług wykonywanych przez podmioty niepubliczne, domy pomocy społecznej i placówki zajmujące się całodobową opieką osób chorych, niepełnosprawnych i w podeszłym wieku. Kompetencje nadzorcze nakładają na wojewodę funkcję nadzoru realizacji zadań przez samorządy, nadzorowanie jakości działalności i świadczonych usług przez jednostki pomocy społecznej, a także kwalifikacji zawodowych pracowników tych jednostek. W ramach zadania zleconego przez rząd wojewoda sprawuje nadzór nad systemem informatycznym w zakresie pomocy społecznej całego województwa. Jednym z elementów, nad którym

sprawuje pieczę wojewoda jest wydawanie i cofanie zezwoleń na prowadzenie domów pomocy społecznej i placówek całodobowej opieki.

Zadania samorządu terytorialnego

Do zadań wspólnych samorządu terytorialnego należy ocena zasobów i potrzeb w sferze pomocy społecznej. Odbывается ona za pomocą poddania szczegółowej analizie lokalnej sytuacji społecznej (infrastruktura, kadra, organizacje pozarządowe, nakłady finansowe) i demograficznej. Gmina we współpracy z powiatem opracowuje efektywną strategię dotyczącą rozwiązania problemów społecznych, samorząd województwa ze względu na szerszy zakres działania opracowuje strategię dla całej polityki społecznej (Ustawy 2003, 2004, 2007).

Do zadań samorządu województwa wg art. 21 Ustawy o pomocy społecznej należy: kształcenie służb w zakresie pomocy społecznej i jak najefektywniejszego działania; analiza przyczyn pojawiającego się ubóstwa i opracowywanie programów mających na celu likwidację (zmniejszenie) tego problemu; analiza wybranych problemów społecznych i tworzenie schematów mających na celu promowanie nowych rozwiązań w zakresie pomocy społecznej i aktywizację rodzin zagrożonych; sporządzanie sprawozdań.

Zadania powiatu dzielą się na zadania własne i zadania z zakresu administracji rządowej. Do tych pierwszych zalicza się: prowadzenie specjalistycznego poradnictwa; przyznanie pomocy społecznej na usamodzielnienie i kontynuowanie nauki; pomoc w integracji ze środowiskiem rodzinom osób potrzebujących; zajęcie się całą infrastrukturą ośrodków opieki całodobowej i częściowej; pomoc pracownikom socjalnym; sprawozdawczość. Natomiast do zadań zleconych zalicza się pomoc cudzoziemcom poprzez indywidualne programy integracji i opłacenie składki zdrowotnej; realizacja programów rządowych (Ustawa 2004).

Gmina również dzieli zadania na własne i zlecone. W poczet zadań własnych gminy wchodzi: przyznanie i wypłata świadczeń, przyznanie świadczeń niepieniężnych i ich realizacja, praca socjalna, usługi opiekuńcze (w tym specjalistyczne), współpraca z ośrodkami w celu umieszczenia tam petentów, współpraca z powiatowymi urzędami pracy oraz tworzenie i realizacja programów osłonowych. Do zadań zleconych należą: organizacja usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi, wypłata zasiłków celowych związanych z klęską żywiołową lub ekologiczną, zasiłki celowe dla cudzoziemców, wypłata wynagrodzenia za sprawowanie opieki, a także realizacja programów rządowych (Ustawa 2004).

Jednostki organizacyjne pomocy społecznej

W ramach jednostek pomocy społecznej wyróżnia się: regionalne ośrodki polityki społecznej, powiatowe centrum pomocy rodzinie, ośrodki pomocy społecznej, domy pomocy społecznej, placówki specjalistycz-

nego poradnictwa, placówki opiekuńczo-wychowawcze, ośrodki adopcyjno-opiekuńcze, ośrodki wsparcia, ośrodki interwencji kryzysowej.

Regionalne ośrodki polityki społecznej zajmują się zadaniami z zakresu pomocy społecznej na terenie każdego województwa samorządowego. Istnieje 16 ośrodków po jednym w każdym województwie. Koordynują one strategię w dziedzinie polityki społecznej oraz pełnią funkcje pomocniczą w nadzorowaniu podległych jednostek przez marszałka województwa. Powinny wykazać jak największą kreatywność w działaniach zmierzających do poprawy sytuacji obywateli, a także współpracy pomiędzy wszystkim jednostkami samorządu terytorialnego w danym województwie (Sierpowska 2008).

Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie działają na szczeblu powiatu i odpowiadają za rozwiązywanie problemów społecznych na terenie danego powiatu. PCPR zajmuje się głównie organizowaniem i prowadzeniem specjalistycznych ośrodków, do których kieruje się petentów pomocy społecznej, np.: domy dziecka, świetlice środowiskowe, itd. W swoich strukturach wyodrębniają dział zajmujący się udzielaniem specjalistycznych porad z zakresu problemów rodzinnych petentom, a także pracownikom socjalnym pracującym na terenie danej jednostki samorządu terytorialnego (Szarek 2000). Ich działalność jest skierowana szczególnie na instytucję rodziny i problemów jakie się w niej pojawiają, także tych bardzo dotkliwych dla dziecka, jak: rodzina zastępcza, odbieranie praw do zajmowania się dzieckiem poprzez instytucję Sądu, organizacja pomocy dotyczącej usamodzielnienia. W PCPR znajdują pomoc uchodźcy i osoby chcące skorzystać z pomocy społecznej w ramach porozumień międzynarodowych.

Ośrodek pomocy społecznej (OPS), w zależności od miejsca występowania, nazywany jest w miastach miejskim ośrodkiem pomocy społecznej (MOPS), a w gminach wiejskich gminnym ośrodkiem pomocy społecznej (GOPS). Jest podstawową jednostką systemu pomocy społecznej i miejscem, do którego pierwszy krok kieruje osoba chcąc skorzystać z tej pomocy. Zajmują się one wypłacaniem świadczeń i pomocą petentom w trudnej sytuacji życiowej choćby przez udzielenie cennych wskazówek, co do realizacji dalszego postępowania w konkretnej sprawie, jeżeli nie leży to w kompetencjach szczebla gminnego. GOPS-y i MOPS-y są najważniejszym elementem systemu i posiadają najwięcej zadań nałożonych przez państwo.

Domy pomocy społecznej w Polsce przybierają formę prawną zarówno publiczną jak i prywatną. Ich głównym zadaniem jest pomoc ludziom, którzy ze względu na wiek, chorobę czy niepełnosprawność nie są w stanie samodzielnie funkcjonować i potrzebują opieki przez pełną dobę. OPS kieruje tam podopiecznych, którym nie wystarczą usługi opiekuńcze.

Placówki specjalistycznego poradnictwa są dostępne dla wszystkich mieszkańców, którzy potrzebują takiej pomocy, bez względu na dochód. Za słowami poradnictwo specjalistyczne kryje się w szczególności poradnictwo: prawne, rodzinne i psychologiczne.

Placówki opiekuńczo-wychowawcze dotyczą dzieci, których rodzice częściowo lub całkowicie, zostają pozbawieni praw do opieki nad nimi, a ośrodek nie może umieścić ich w rodzinie. Jako główne zadanie ośrodka wymienia się stworzenie takich warunków, by dziecko czuło się jak w prawdziwej rodzinie, by mogło wychowywać się z rodzeństwem, by nie miało zaległości szkolnych i potrafiło normalnie funkcjonować po opuszczeniu ośrodka (Sierpowska 2008).

Jednostki pomocy społecznej wymienione powyżej zaliczają się do Sektora I (państwowego). Wyróżnia się jeszcze dwa inne sektory: Sektor II (prywatny) i Sektor III (non profit). W Polsce zdecydowanie przeważa sektor I, a Sektor III ma obecnie marginalne znaczenie. Sektor II prywatny obejmuje zakłady usług opiekuńczo-wychowawczych, których właścicielami są osoby fizyczne i spółki. Sektor III to organizacje pozarządowe, które w statucie zawarły zapis o niesieniu lub wspieraniu pomocy społecznej. Do organizacji non profit zalicza się fundacje, stowarzyszenia, związki wyznaniowe, itp. (Tarkowski 2000).

Formy udzielania pomocy społecznej

Głównym celem pomocy społecznej w Polsce jest pomoc mieszkańcom kraju w dostosowaniu ich warunków życia do minimum pozwalającego na normalne egzystowanie. Ustawa określa dokładne warunki wypłacania świadczeń i udzielenia pomocy obywatelom. Wskazuje na konieczność zaistnienia jednocześnie dwóch warunków: beneficjent musi znajdować się w trudnej sytuacji życiowej i jednocześnie w trudnej sytuacji finansowej.

Przyczyny, które powodują konieczność udzielenia pomocy z punktu widzenia trudnej sytuacji życiowej to: ubóstwo, sieroctwo, bezdomność, bezrobocie, niepełnosprawność, długotrwała lub ciężka choroba, przemoc w rodzinie w tym: potrzeba ochrony ofiar w handlu ludźmi, potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietności, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych, trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej statut uchodźcy lub ochronę uzupełniającą, trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, alkoholizm lub narkomania, zdarzenia losowe i sytuacja kryzysowa, klęski żywiołowe lub ekologiczne (Ustawa 2004).

O trudnej sytuacji finansowej informuje kryterium dochodowe, czyli miesięczny dochód osoby lub rodziny, która ubiega się o pomoc. Rodzaje i sposób przyznawania świadczeń w zakresie pomocy społecznej określają konkretne ustawy i rozporządzenia. „Pomoc społeczna wspiera osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka” (Ustawa 2004). W ten sposób świadczenia rodzinne stają się nieodzownym elementem pomocy społecznej. Do najważniejszych należą świadczenia pieniężne.

W ramach świadczeń pieniężnych przyznawanych na podstawie ustawy o pomocy społecznej wyróżnia się: zasiłek stały, zasiłek okresowy, zasiłek celowy i specjalny zasiłek celowy, zasiłek i pożyczka na ekonomiczne usamodzielnienie, pomoc na usamodzielnienie oraz na kontynuowanie nauki, świadczenia pieniężne na utrzymanie i pokrycie wydatków związanych z nauką języka polskiego przez cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej statut uchodźcy lub ochronę uzupełniającą, wynagrodzenie należne opiekunowi z tytułu sprawowania opieki przyznane przez sąd.

O zasiłek stały mogą ubiegać się osoby pełnoletnie, które są niezdolne do pracy z powodu wieku lub są całkowicie niezdolne do pracy, a ich dochód jest niższy od ustalonego na dany rok kryterium dochodowego. Zasiłek okresowy jest przyznawany osobom ze względu na długotrwałą chorobę, niepełnosprawność i bezrobocie, a także tym osobom, w przypadku których istnieje prawdopodobieństwo, że nabędą uprawnienia do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego.

Kolejnym rodzajem świadczenia jest zasiłek celowy. Pojawiający się w momencie konieczności zaspokojenia niecierpiącej zwłoki potrzeby bytowej, do której zaliczyć można: zakup żywności, opału, leków i leczenia, odzieży i innych niezbędnych przedmiotów użytku domowego, a także drobne naprawy i remonty oraz koszty usług pogrzebowych. Występuje w sytuacji, kiedy osoba bądź cała rodzina poniosła straty w wyniku zdarzenia losowego lub klęski żywiołowej.

Specjalny zasiłek celowy jest przyznawany petentom w momencie, gdy dochód jest wyższy od kryterium dochodowego. Zasiłek ten nie podlega zwrotowi, jest jednorazową zapomogą w wyjątkowej sytuacji życiowej. Zupełnie inaczej wygląda sytuacja, w której przyznany zostaje zasiłek okresowy, celowy lub pomoc rzeczowa, wówczas przynajmniej część kwoty (najlepiej całość) musi być spłacona przez korzystającego (Ustawy 2003, 2004, 2007).

W celu ekonomicznego usamodzielnienia osoba może otrzymać pomoc w formie rzeczowej lub pieniężnej. Rada gminy ustala w formie uchwały szczególne warunki przyznania i zwrotu zasiłku. Zainteresowany, któremu przyznano pomoc, podpisuje umowę z gminą, w której bardzo ściśle precyzuje się wszystkie najważniejsze elementy. Odmowa lub ograniczenie wypłacanych środków następuje z chwilą, gdy petent uchyla się od podjęcia zatrudnienia lub przekwalifikowania w myśl ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Ośrodek ma możliwość umorzyć część lub całość pożyczki, jeżeli uzna, że petent robi wszystko, żeby uzyskać pożądaną efekt, a umorzenie to pomoże mu w osiągnięciu wyznaczonego celu. Osoby, które korzystają z tej formy pomocy w innych miejscach, nie mogą ubiegać się o nią w ośrodku pomocy społecznej (Ustawa 2004).

O pomoc materialną w ramach pomocy społecznej mogą ubiegać się cudzoziemcy, którzy otrzymali statut uchodźcy lub ochronę uzupełniającą. Inicjatywa musi wyjść od zainteresowanego, z wyłączeniem, gdy

dotyczy to osoby małoletniej, wówczas nadzór nad sytuacją sprawuje starosta. Świadczenie może być przyznane maksymalnie na 12 miesięcy a przeznaczenie otrzymanych środków nie jest dowolne.

Świadczenia rodzinne mieszczą się wyłącznie w grupie świadczeń pieniężnych. Wyróżnia się: zasiłek rodzinny, dodatki do zasiłku rodzinnego, świadczenia opiekuńcze (zasiłek pielęgnacyjny, specjalny zasiłek opiekuńczy, świadczenie pielęgnacyjne), jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka.

Do świadczeń niepieniężnych wg ustawy o pomocy społecznej należy: praca socjalna, bilet kredytowany, składki na ubezpieczenie zdrowotne, składki na ubezpieczenie społeczne, pomoc rzeczowa, w tym na ekonomiczne usamodzielnienie, sprawienie pogrzebu, poradnictwo specjalistyczne, interwencja kryzysowa, schronienie, posiłek, niezbędne ubranie, usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy, specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia, mieszkanie chronione, pobyt i usługi w domu pomocy społecznej, pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym mieszkaniu chronionym, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie – w formie rzeczowej dla osób usamodzielnianych.

Metoda badań

Zmierząc do ukazania sposobu i oceny funkcjonowania systemu pomocy społecznej przyjęto dwa cele szczegółowe: ukazanie form wsparcia oferowanych przez państwo i warunki jakie muszą być spełnione przy ubieganiu się o pomoc oraz przedstawienie struktury wydatków ponoszonych na pomoc społeczną w gminie. Pracę wykonano przy wykorzystaniu literatury problemu i przedmiotu badań, danych statystycznych z banku danych lokalnych GUS, informacji zaczerpniętych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Pułtusku i Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w Gminie Obryte oraz wyników badań własnych przy pomocy ankiety skierowanej do petentów GOPS w Obrytem.

Badanie ankietowe przeprowadzone na zbiorowości 70 osób korzystających z usług Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Obrytem obejmowało charakterystykę petentów, identyfikację problemów stanowiących przyczynę zwracania się o pomoc oraz ocenę ośrodka z punktu widzenia ludzi korzystających z pomocy. Badania zostały przeprowadzone w okresie od maja do lipca 2014 r. Formularz ankiety zwróciło 68 respondentów, z czego 8 ankiet wyłączono z badania z powodu nie podjęcia starań o udzielenie pomocy.

System pomocy społecznej w gminie Obryte

Gmina Obryte to gmina wiejska położona ok. 70 km od Warszawy. Można powiedzieć, iż jest to miejsce dobrze położone, bo ludzie mogą korzystać z zatrudnienia w stolicy, gdzie rynek pracy jest zdecydowanie bardziej obszerne, niż w mniejszych miastach.

Zaplecze techniczne mieszkańców jest dobrze rozwinięte, mimo tego, iż jest to obszar o charakterze rolniczym. Ludzie mają dostęp do bieżącej wody i kanalizacji. W ramach sfery społecznej gmina rozwija szkoły na wysokim poziomie nauczania podstawowego i gimnazjalnego, a także oddział przedszkolny. Znajdują się tu wszystkie niezbędne instytucje i zakłady, które zapewniają sprawną obsługę i wygodne życie. Nie wszyscy mieszkańcy są jednak w stanie zaspokoić własne potrzeby życiowe, dlatego na terenie gminy prężnie funkcjonuje Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej. Zwracają się do niego sami zainteresowani, a ci którzy nie potrafią przełamać bariery wstydu są zgłaszani przez sąsiadów, czy też wychodzi to na jaw podczas wywiadów środowiskowych. Wydatki gminy na świadczenia są wysokie.

GOPS w Obrytem działa na podstawie Statutu oraz Regulaminu Organizacyjnego. Głównym zadaniem ośrodka jest realizacja zadań własnych i zleconych z zakresu pomocy społecznej. Zadania te obejmują wypłatę świadczeń, pracę socjalną, budowanie infrastruktury, zacieśnianie więzi z potrzebującymi w celu lepszej realizacji zadań, badanie sytuacji mieszkańców gminy. Ośrodek zobowiązany jest do wypłaty świadczeń rodzinnych. Swoje obowiązki wykonują przy współpracy z instytucjami, organizacjami społecznymi, kościołem, związkami wyznaniowymi, fundacjami, stowarzyszeniami, pracodawcami, osobami fizycznymi lub prawnymi. W ramach działalności

może przyjmować dary i pieniądze, wykorzystując je zgodnie z przeznaczeniem osoby przekazującej wsparcie (Statut).

W latach 2009-2013 zatrudnienie w GOPS wahało się w granicach 6-8 osób, przy czym liczba pracowników socjalnych wahała się w granicach 3-5 osób.

Oprócz zatrudnionych na etacie ważne zadanie spełniają wolontariusze rekrutujący się głównie z młodzieży szkolnej.

Petenci mogą liczyć na szeroki wachlarz świadczeń udzielanych przez GOPS w Obrytem. Istnieje możliwość ubiegania się o każde świadczenie jakie należy się według ustawy o pomocy społecznej, świadczeniach alimentacyjnych i świadczeniach rodzinnych, zarówno w ramach zadań własnych jak i zleconych. Mimo to, petenci w ostatnich latach nie korzystają z każdego rodzaju pomocy, gdyż nie wymaga tego od nich sytuacja życiowa bądź nie spełniają warunków na uzyskanie tego rodzaju pomocy.

W przeciągu ostatnich pięciu lat GOPS w Obrytem wypłacił wiele różnych świadczeń (Tab. 1)

Jak wynika z tabeli 1 głównym powodem korzystania z pomocy społecznej jest ubóstwo, które w każdym roku wykazuje największą liczbę osób, którym przyznano pomoc. Pozytywny w tym przypadku jest fakt, iż z roku na rok liczba świadczeń z powodu ubóstwa spada. W roku 2009 świadczenia z tego powodu przyznano 185 osobom, a w 2013 roku już tylko 97 osobom. Średnia ilość osób w rodzinie w roku 2009 obciąża

Tabela 1. Powody korzystania z pomocy społecznej w gminie Obrytem w latach 2009-2013

Rok	2009		2010		2011		2012		2013	
Powody	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach
ubóstwo	185	702	165	524	154	485	147	452	97	228
sieroctwo							1	3		
bezdomność									1	1
potrzeba ochrony macierzyństwa							1	2		
bezrobocie	11	35	47	146	64	187	60	163	62	202
niepełnosprawność	47	47	42	42	42	42	42	52	53	98
długotrwała lub ciężka chroba	121	556	10	35	12	43	12	40	29	114
bezdradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	121	556	106	416	81	431	62	273	41	204
w tym rodziny niepełne	15	48	14	42	17	50	8	25	5	13
rodziny wielodzietne	24	164	67	372	53	297	43	233	36	191
przemoc w rodzinie			2	13	1	4	2	7	4	15
alkoholizm	12	69	11	43	11	32	6	27	13	47
trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego			1	1					1	1
zdarzenie losowe			1	8					4	12
sytuacja kryzysowa	4	15	10	44	6	15	3	10		

Źródło: opracowanie własne na podstawie MPiPS-03 Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń z pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za lata 2009-2013.

zonych problemem ubóstwa była zbliżona do 4, w roku 2013 średnia ilość osób w rodzinie wynosiła już tylko 2,35. Oznacza to, iż w roku 2009 problem ubóstwa był głębszy ze względu na wielodzietność rodziny.

Wielkim problemem społecznym jest problem bezradności ludzi dorosłych w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia domu. Na szczęście znajdujemy tu tendencję malejącą, wskazującą na szukanie rozwiązań przez samych zainteresowanych. W tym przypadku ważna jest możliwość korzystania z poradni specjalistycznych proponowanych przez GOPS. W roku 2009 z pomocy z powodu bezradności korzystało 121 osób, a w 2013 już tylko 41 osób. Problem ten dotyczy rodzin wielodzietnych. W roku 2009 rodziny wielodzietne stanowiły prawie 20% wszystkich ludzi z problemem bezradności, a w 2013 roku prawie 88%. Problemy wychowawcze narastają wraz ze zwiększoną ilością obowiązków, z jakich muszą się wywiązać rodzice w licznych rodzinach.

Należy zauważyć, że z roku na rok coraz więcej osób korzysta ze świadczeń pomocy społecznej z racji szerzącego się bezrobocia, nie tylko na terenie gminy, ale i w kraju. W roku 2009, zaledwie 11 osobom przyznano świadczenia z racji bezrobocia, w 2013 już 62 osobom, co oznacza wzrost niemal sześciokrotny.

GOPS w Obrytem realizuje zadania własne i zadania zlecone w zakresie pomocy społecznej i świadczeń w rodzinie. W ramach zadań zleconych w latach 2012-2013 Ośrodek przyznał specjalistyczną pomoc opiekuńczą w miejscu zamieszkania rodzinom 10 osób na kwotę ponad 12 tys. zł rocznie. W ramach zadań własnych Ośrodek poniósł wydatki przedstawione w tabeli 2.

Z tabeli 2 wynika, że główna część wydatków została wykorzystana na zasiłki stałe, zasiłki celowe i w naturze, odpłatność gminy za pobyt w domu pomocy społecznej. Liczba pobieranych zasiłków nieco się zmniejsza. W ramach pomocy społecznej w 2009 r. udzielono wsparcia 353 osobom w 208 rodzinach, o łącznej liczbie osób 675 w tych rodzinach. W roku 2013 liczba osób, które otrzymały pomoc wynosiła 303, dotyczyło to 202 rodzin i objęło łącznie 654 osoby.

Wydatki związane ze świadczeniami rodzinnymi

Świadczenia rodzinne są finansowane z dotacji celowej budżetu państwa lub środków własnych gminy. W ramach świadczeń rodzinnych wyróżnia się zasiłki rodzinne, dodatki do zasiłków rodzinnych, zasiłki pielęgnacyjne, świadczenia pielęgnacyjne, dodatki do świadczenia pielęgnacyjnego, specjalny zasiłek opiekuńczy i jednorazową zapomogę z tytułu urodzenia dziecka. Tabela 3 przedstawia wydatki budżetu państwa na ww. świadczenia.

Wydatki ponoszone na świadczenia rodzinne w Gminie Obryte zmniejszają się w granicach 1,6-1,7 mln zł rocznie. Należy zauważyć, iż rosły do roku 2011, a następnie odnotowano ich spadek. Zasiłki rodzinne stanowią 35-41% wszystkich wydatków na świadczenia rodzinne i są największą grupą wśród wszystkich świadczeń rodzinnych. Najwyższy wymiar w ujęciu nominalnym osiągnęły w 2012 r. Największe wydatki ponosi się na grupę dzieci w wieku szkolnym od 5 do 18 lat, a najmniejsze na grupę wiekową 21-24 lata.

Tabela 2. Wydatki z zakresu pomocy społecznej w gminie Obryte wypłacane w ramach zadań własnych w latach 2009-2013

Świadczenie	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba osób / liczba świadczeń					
Zasiłki stałe	47/521	42/468	42/465	39/445	38/418
Zasiłki okresowe	14/42	13/40	11/38	11/35	13/36
Schronienie					1/30
Usługi opiekuńcze				11/1 233	4/1 175
Zasiłki losowe					4/4
Sprawienie pogrzebu					2/2
Zasiłki celowe i w naturze	47/x	51/x	52/x	62/x	65/x
Odpłatność za pobyt w domu pomocy społecznej	2/23	2/24	3/26	2/24	2/15
Kwota świadczeń					
Zasiłki stałe	190 303	169 416	170 394	172 844	185 541
Zasiłki okresowe	16 418	12 964	12 575	11 498	15 964
Schronienie					700
Usługi opiekuńcze				21 347	16 406
Zasiłki losowe					2 200
Sprawienie pogrzebu					4 900
Zasiłki celowe i w naturze	28 519	32 751	26 925	36 401	36 695
Odpłatność za pobyt w domu pomocy społecznej	23 292	26 022	33 590	31 243	23 390

Źródło: opracowanie własne na podstawie MPiPS-03 Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń z pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za lata 2009-2013.

Tabela 3. Wydatki na świadczenia rodzinne finansowane z dotacji celowej z budżetu państwa Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Obrytem w latach 2009-2013

Lp.	Rok	2009	2010	2011	2012	2013
1.	Zasiłki rodzinne	599 494	719 141	662 347	596 958	607 060
2.	Dodatki do zasiłków rodzinnych, z tytułu:	441 655	363 799	343 350	317 634	265 657
2.1	urodzenia dziecka	26 000	21 000	26 000	22 000	20 000
2.2	opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego	54 425	28 189	40 990	54 034	40 517
2.3	samotnego wychowywania dziecka	34 420	32 940	32 300	27 030	24 140
2.4	kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego	31 620	26 040	23 160	22 860	18 000
2.5	rozpoczęcia roku szkolnego	58 400	53 100	49 200	42 600	38 000
2.6	podjęcie przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania	78 710	72 370	67 540	60 230	53 240
2.7	wychowania dziecka w rodzinie wielodzietnej	158 080	130 160	104 160	88 880	71 760
3.	Zasiłki pielęgnacyjne, przyznane na:	454 563	457 776	478 890	482 409	489 141
3.1	niepełnosprawne dzieci	60 588	51 102	43 146	39 321	35 955
3.2	osobę niepełnosprawną w wieku powyżej 16 roku życia (posiada orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności)	326 808	332 010	354 042	360 774	367 659
3.3	osobę w wieku powyżej 16 roku życia z umiarkowanym stopniem o niepełnosprawności jeżeli niepełnosprawność powstała przed 21 rokiem życia	67 167	73 440	79 407	78 642	81 549
3.4	osobę, która ukończyła 75 lat	0	1 224	2 295	3 672	3 978
4.	Świadczenia pielęgnacyjne	95 651	161 145	241 280	264 307	211 315
5.	Dodatek do świadczenia pielęgnacyjnego	x	x	x	x	12 500
6.	Specjalny zasiłek opiekuńczy	x	x	x	x	2 357
7.	Jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka	42 000	44 000	48 000	57 000	32 000
Suma		1 633 363	1 745 861	1 773 867	1 718 308	1 620 030

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań kwartalnych z wykonania zadań z zakresu świadczeń rodzinnych GOPS w Obrytem w latach 2009-2013.

Wydatki ponoszone na dodatki do zasiłków rodzinnych z roku na rok maleją. Jest to spowodowane zmniejszoną liczbą urodzeń i niestabilną sytuacją na rynku pracy, wobec której młode matki boją się przejścia na urlop wychowawczy. W całkowitych wydatkach na świadczenia rodzinne stanowią około 20% wszystkich wydatków. Wahały się od 27% w roku 2009 do 16% w 2013 r. W ramach dodatków do zasiłków wyróżnia się dodatek na urodzenie dziecka, który zgodnie z tendencją przyjmuje wartość malejącą. W latach 2009 i 2011 ich poziom wykazał najwyższą wartość 26 000 zł, zaś w roku 2013 zmniejszył się do 20 000 zł. Dodatek z tytułu opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego z roku na rok się waha. Największe zanotowano w roku 2009 w wysokości 54 425 zł (12,32% dodatków), a najniższe w 2010 roku, co stanowiło 7,75%. Dodatek z tytułu samotnego wychowywania dziecka rocznie posiada tendencję malejącą, w roku 2009 na ten cel wydatki wynosiły 34 420 zł, a w roku 2013 już 24 140 zł. Wśród dodatków stanowi on zazwyczaj ok. 8-9%.

Na dodatek z tytułu kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego GOPS w Obrytem w 2009 roku przeznaczył 31 620 zł, a w roku 2013 - 18 000 zł. Z roku na rok jego wartość maleje. W ciągu pięciu lat kwota dodatku zmalała ok. 44%. Zazwyczaj stanowi on ok. 7% wszystkich dodatków. Dwie kolejne formy wsparcia dla dzieci stanowią około 14% i podlegają ogólnej tendencji spadkowej. Na rozpoczęcie roku szkolnego w 2009 roku wypłacono dodatki o łącznej wartości 58 400 zł, a w 2013 roku o wartości 38 000 zł. Ogólna wartość zmalała o około 35%. Dodatki z tytułu podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania wykreowały wartość w roku 2009 na poziomie 78 710 zł a w roku 2013 obniżyły się do 53 240 zł, czyli o 32%. W grupie wydatków zajmują one ok. 19%.

Ostatni ważny dodatek z tytułu wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej w roku 2009 wygenerował kwotę 158 080 zł. Podtrzymując trend malejący w roku 2013 wynosił mniej niż 50% wartości z roku 2009. Największy udział wydatków na dodatki do zasiłków wynosił w roku 2009 (35,8%), a najmniejszy w roku 2013 (27,0%). Jest to największa grupa wśród wszystkich dodatków do zasiłków rodzinnych.

Dużą grupę wśród świadczeń rodzinnych stanowią zasiłki pielęgnacyjne. W przeciwieństwie do dodatków do zasiłków rodzinnych nie znajdziemy tu trendu malejącego, a rosnący. Ponad 70% zasiłków rodzinnych wypłacanych jest na dziecko powyżej 16 roku życia z orzeczeniem o znacznej niepełnosprawności, pozostałe 30% procent rozkłada się na dzieci z innego zakresu niepełnosprawności. Zasiłek pielęgnacyjny na osobę powyżej 75 roku życia stanowi mniej niż 1% wszystkich zasiłków pielęgnacyjnych. Za wyjątkiem zasiłków pielęgnacyjnych na niepełnosprawne dziecko pozostałe utrzymują tendencję rosnącą. Ogólna wartość zasiłku pielęgnacyjnego wykreowała wartość w 2009 roku - 454 563 zł i 489 141 zł w roku 2013. Dodatek do świadczenia pielęgnacyjnego i specjalny zasiłek opiekuńczy pojawiły się po raz pierwszy w roku

2013. Ich udział był mało istotny, gdyż nie stanowiły nawet 1% wydatków na świadczenia rodzinne.

Ostatnia grupa to jednorazowe zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka, które stanowią ok. 2,5% wszystkich wydatków na świadczenia rodzinne. Do 2012 roku widoczny był trend rosnący, w 2013 roku nastąpił spadek. Najwięcej przeznaczono na ten cel w roku 2012- 57 000 zł. Wartość ta w roku 2013 spadła o ponad 40%.

GOPS prowadzi rządowy program „Pomoc państwa w zakresie odżywiania”. Program jest realizowany przy współpracy z 6 szkołami i jednym przedszkolem. Dane wskazują, że liczba osób z dożywianiem z roku na rok maleje. W 2009 r. z programu korzystało 348 zaś w 2013 r. 232 osoby. Mimo malejącej liczby osób biorących udział w programie koszty na realizację projektu wahały się w granicach 130-150 tys. rocznie. Innym podobnym w charakterze jest projekt „Razem i aktywnie”, który dotyczy pomocy psychologicznej, społecznej i zawodowej.

Identyfikacja problemów i ocena lokalnej polityki społecznej

Dla rozpoznania problemów, które doprowadziły petentów do zwrócenia się o pomoc do GOPS oraz dla oceny działań ośrodka przeprowadzono badania ankietowe. W miesiącach maj-lipiec 2014 r. na zbiorowości 70 osób korzystających z usług GOPS w Obrytem. Ankiety zwróciło 68 osób, z czego 8 stanowiły osoby, które zrezygnowały z ubiegania się o pomoc. Ankieta zawierała 21 pytań, w większości polegających na wyborze jednej z kilku sugerowanych odpowiedzi.

Najczęstszymi interesantami GOPS są osoby w wieku 46-67 lat (50%) oraz w wieku 26-35 lat (26,7%) i 36-48 lat (16,7%). Wśród korzystających z pomocy była tylko jedna powyżej 67 lat i 3 w wieku do 26 lat. Zdecydowana większość, bo aż 58 osób stanowią kobiety. Większość korzystających z pomocy posiada wykształcenie podstawowe (90%) i tylko 4 osoby miały wykształcenie zawodowe i 2 wykształcenie średnie. Większość (66,7%) osób korzystających z pomocy reprezentuje rodziny z dziećmi i tylko 15 % to osoby samotne, a 8 osób samotnie wychowuje dzieci. Niewielki odsetek stanowią małżeństwa bezdzietne. Znaczna część respondentów współpracuje z GOPS krócej niż 1 rok lecz piąta część z nich korzysta z pomocy dłużej niż 6 lat, z czego prawie 7 % powyżej 15 lat. Częstość korzystania z pomocy jest różna. Połowa z ankietowanych jest petentem ośrodka każdego miesiąca, ok. 17% raz na pół roku i 25% oraz do roku lub sporadycznie (8%). Charakterystykę sytuacji społeczno-ekonomicznej petentów przedstawia wykres 1.

Z danych tego wykresu wynika, że 30% badanych za główny problem leżący u podstaw prośby o pomoc uważa niskie kwalifikacje zawodowe, długotrwałe bezrobocie i starszy wiek. Wśród innych odpowiedzi mieści się pomoc wynikająca z programów odżywiania w szkole, kłopoty rodzinne, zdarzenia losowe i inne.

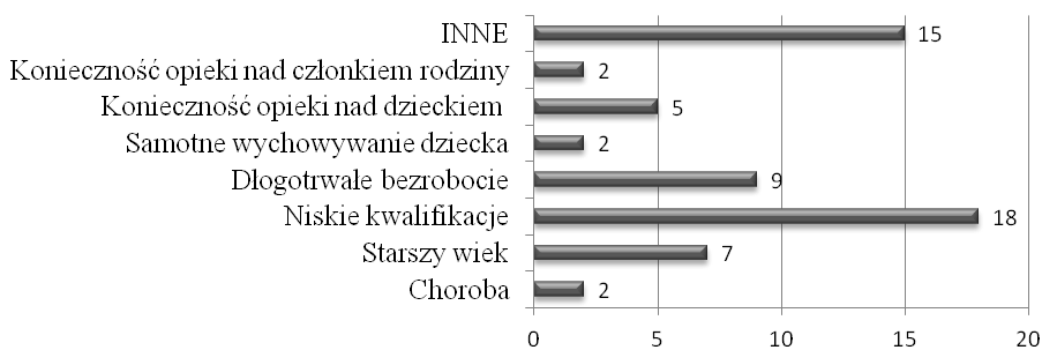
Konieczność rozpoczęcia współpracy z ośrodkiem aż w 53 przypadkach była własną inicjatywą osoby za-

interesowanej, w innych przypadkach do współpracy doprowadził rzecznik praw dziecka lub pracownicy GOPS.

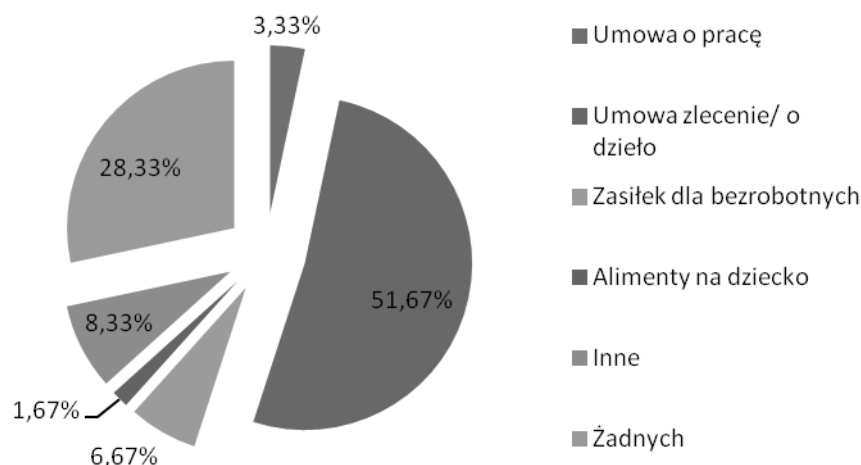
Ponad 70% ankietowanych (43 osoby) powiedziały, że rodzina korzysta też z innych dochodów zaś dla 17 osób (28%) pomoc z ośrodka stanowi ten jedyny dochód rodzinny (wykres 2).

Formy wsparcia i ich znaczenie dla petenta

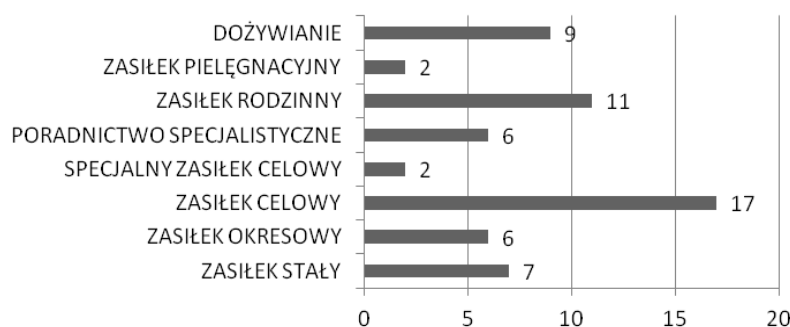
W badaniu podjęto próbę określenia form i wielkość pomocy, z których korzystali petenci oraz o wyjaśnienie czy świadczenie było wystarczające w trudnej sytuacji w jakiej znalazł się zainteresowany.

Rycina 1. Powody trudnej sytuacji życiowej petentów GOPS w Obrytem

Rycina 2. Pozostałe źródła dochodu ankietowanych

Rycina 3. Formy pomocy, z jakich korzystali ankietowani za pośrednictwem GOPS

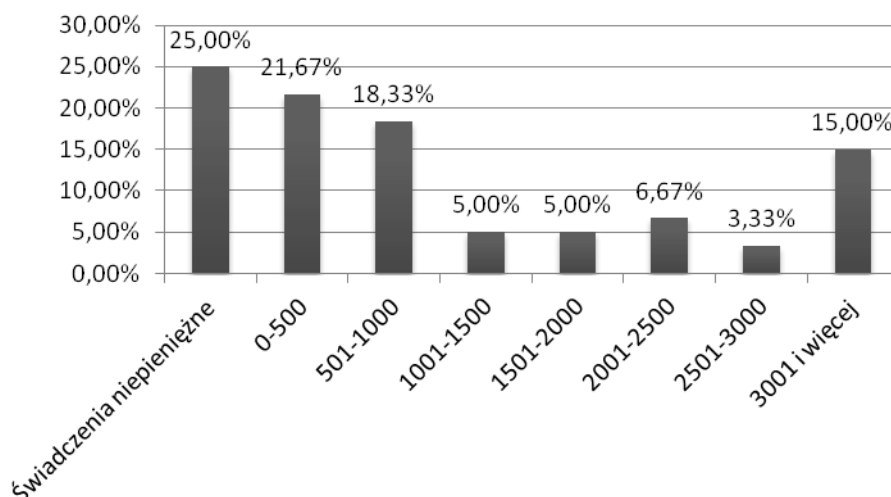
Formy, z jakich korzystali badani przedstawia wykres 3. Znaczna część osób korzystała z zasiłku celowego przeznaczonego na konkretny cel w związku z trudną sytuacją życiową. Stanowią oni 28% ankietowanych. Poza tym, do najczęściej wykorzystywanych form pomocy należały zasiłki rodzinny i dożywianie. Ważne znaczenie miały też zasiłki stałe i okresowe oraz poradnictwo specjalistyczne.

Pomoc udzielana była w formie pieniężnej i niepieniężnej. Świadczenia niepieniężne stanowią 25% wysokości uzyskanego dofinansowania w skali miesiąca, jak i w skali roku. W skali miesiąca około 45% uzyskuje dofinansowanie w wysokości do 200-400 zł miesięcznie, ok 18% w wysokości 400-600 zł, 10% w wysokości do 200 zł. Tylko niespełna 2% uzyskuje pomoc powyżej 600 zł w skali miesiąca. Wysokość udzielanej pomocy jest więc niewielka i bardzo zróżnicowana, i zapewne dostosowana do sytuacji, w jakiej znajdują się petenci. Około 40% beneficjentów otrzymuje

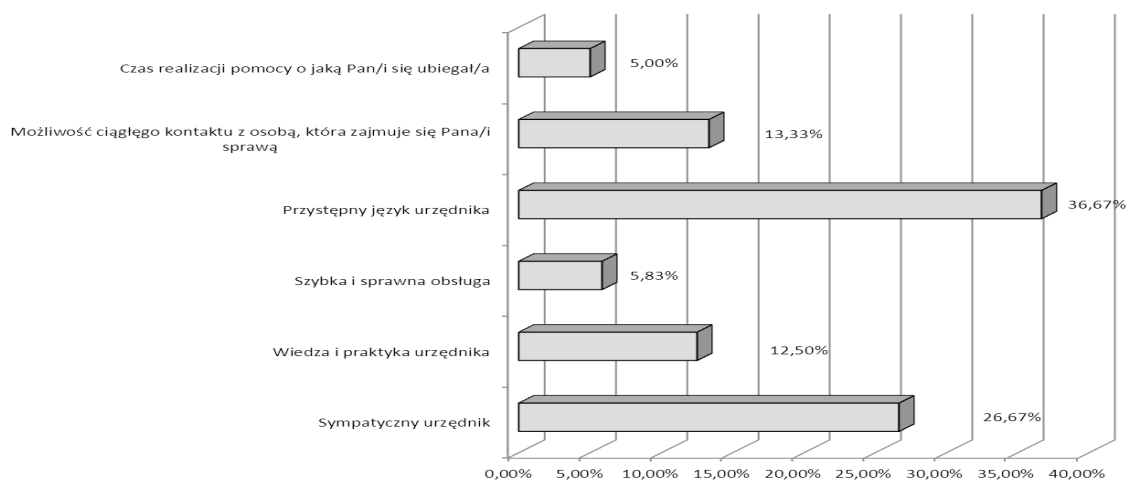
pomoc w granicach do 1000 zł, 50 % w granicach 1000-2000 zł i 10% w granicach 2000-3000 zł. Świadczenia długookresowe w wysokości 3000 zł i wyższe otrzymuje 15% badanych. Strukturę pomocy w skali roku pokazuje wykres 4.

Z przedstawionych badań wynika, że udzielana pomoc ma bardziej charakter doraźny niż systematyczny. Ponad połowa respondentów (35 osób) nie jest w stanie określić czy i jak uzyskana pomoc wpłynęła na ich sytuację życiową a prawie 12% uważa, że pomoc była tak minimalna, iż nie miała żadnego wpływu na ich sytuację. Prawie jedna trzecia ankietowanych stwierdziła, że jest w pełni usatysfakcjonowana z udzielanego wsparcia.

W ankiecie znalazły się pytania dotyczące oceny ośrodka i pracujących tam ludzi. Respondenci ustosunkowali się do różnych kwestii, z jakimi spotykają się podczas obsługi w ośrodku i zaopiniowali czynniki, które mają wpływ na jakość obsługi i odczucia klien-

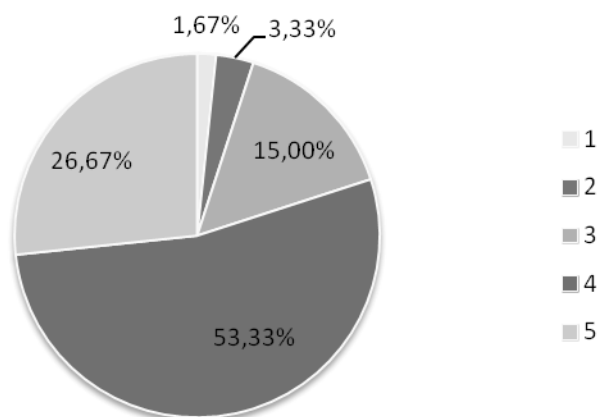
Rycina 4. Struktura uzyskanego dofinansowania w skali roku

Rycina 5. Czynniki mające wpływ na odczucia petentów GOPS w Obrytem

tów. Wśród czynników, które wywierają największy wpływ na odczucia i komfort fizyczny petentów czy jego brak w trakcie kontaktów z pracownikami GOPS badani najczęściej wymieniali umiejętność jasnego i klarownego wyjaśnienia przez urzędnika spraw, z którymi przychodzą petenci oraz sympatycznego zachowania się urzędnika w kontaktach z interesantem (Wykres 5). Zarówno dobra komunikatywność, jak i uprzejmość pracowników ma szczególne znaczenie w wyjaśnianiu interesantom zawłości prawnych i złożoności proceduralnych. Klienci GOPS cenią sobie także wiedzę i kompetencje pracowników oraz możliwość utrzymania ciągłego kontaktu z osobą, która zajmuje się sprawą. Mniejszy wpływ na opinię interesantów ma czas obsługi i załatwiania spraw w urzędzie. Interesanci nie są już tak wyrozumiali, jeśli chodzi o czas, w jakim otrzymują przyznaną pomoc. Tutaj aż 30% badanych uważa, że procedury przyznawania wsparcia są zbyt wolne.

Ogólna ocena GOPS w Obrytem jest pozytywna i w skali punktowej i wynosi 4.0. Ponad 26% respondentów wskazało, że ośrodek wypełnia swoje zadania bez zarzutu, tj. na ocenę bardzo dobrą, a ponad 53% wyceniło pracę ośrodka na ocenę dobrą (32 osoby).

Rycina 6. Ocena ogólna GOPS w Obrytem (gdzie 1 oznacza ocenę najgorszą a 5 najlepszą)

Nota najgorsza i niedostateczna padła tylko w trzech odpowiedziach (5% respondentów). Wśród słabych stron wizerunku GOPS najczęściej wymienia się nie udzielanie odpowiedzi na zgłaszane pytania i potrzeby oraz długi czas załatwiania sprawy. Na ocenę duży wpływ miało podejście pracowników do petentów oraz wysokość przyznanych świadczeń.

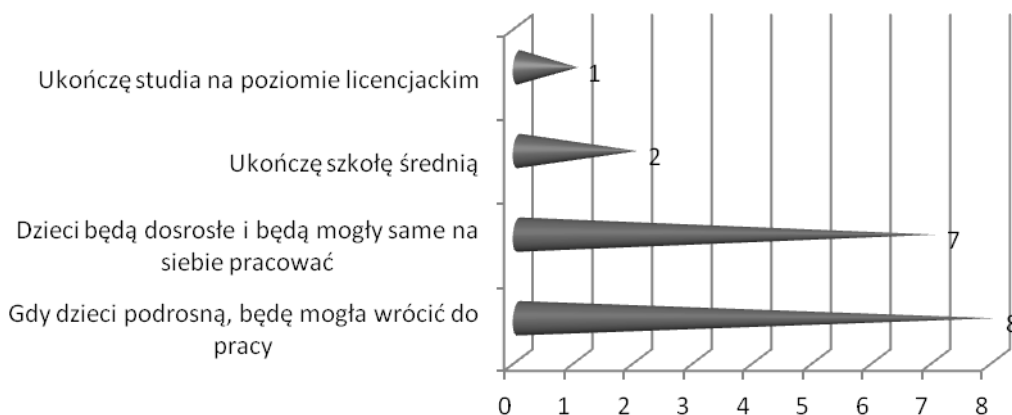
W ostatnich dwóch pytaniach respondenci wyrazili opinie co do swojej przyszłości. Zasmucające jest to, że aż 70% ankietowanych nie widzi szans na zmianę swojej sytuacji życiowej, a tylko 18 osób, tj. 30% ankietowanych twierdzi, że pomoc ta wkrótce nie będzie im potrzebna. Osoby, które patrzą w przyszłość pozytywnie opierają swoją opinię na tym, że dorastające dzieci będą mogły umożliwić powrót rodziców do pracy oraz, że dorosłe dzieci zapracują same na siebie (Wykres 7).

Z wykresu 7 widać, iż sfera dotycząca dzieci może zmienić sytuację aż 83% tej grupy i 25 % całej zbiorowości ankietowanych. Drugą przyczyną przewidywanej zmiany sytuacji respondentów jest perspektywa ukończenia kształcenia na poziomie średnim i wyższym.

Podstawowa część – 70% badanej populacji uważa, że w ciągu najbliższych dwóch lat nie ma szans na osiągnięcie poprawy sytuacji życiowej. Znaczna część (47%) tej grupy uważa, że ma możliwości na nabycie odpowiednich kwalifikacji zawodowych. Osoby te napotykać często na barierę braku środków na kształcenie. Przyczyną braku optymizmu co do przyszłości jest także choroba lub podeszły wiek respondentów. Ten brak optymizmu wynika z wysokich kosztów przekwalifikowania się, obaw natury mentalnej oraz trudności dostępu do świadczeń zdrowotnych i rosnących kosztów utrzymania dobrego zdrowia. Te sprawy powinny być przedmiotem uwagi i działań instytucji opieki społecznej i ochrony zdrowia.

Podsumowanie

Analiza polityki społecznej w Polsce i w innych krajach wskazuje na rosnące znaczenie pomocy społecznej na szczeblu lokalnym. Wynika to zarówno z ujawniania się potrzeb społecznych w układach lokalnych

Rycina 7. Czynniki mające wpływ na przyszłą sytuację życiową ankietowanych, którzy uważają, że ulegnie ona poprawie w najbliższym czasie

jak i delegowania na ten szczebel zobowiązań państwa wobec osób i rodzin potrzebujących pomocy.

Polski system pomocy społecznej, oparty na doświadczeniach krajowych i na analizie zagranicznych systemów polityki społecznej, umiejscawia większość działań pomocowych i instytucji świadczących swe usługi społeczne na szczeblu lokalnym gminy i powiatu. Funkcjonowanie gminnych i powiatowych ośrodków pomocy społecznej stanowi ważny obszar aktywności lokalnych samorządów terytorialnych.

W systemie pomocy społecznej, który stanowi istotny element polityki społecznej Polski, istotną rolę spełniają samorządy terytorialne, a szczególnie samorządy szczebla lokalnego i działające pod ich nadzorem powiatowe i gminne ośrodki pomocy społecznej.

System pomocy społecznej w gminie Obryte, w tym Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej funkcjonują sprawnie, zaspokajając na minimalnym poziomie potrzeby zgłaszane w tym zakresie przez społeczność lokalną. W strukturze tych potrzeb i w wydatkach na cele pomocy społecznej zauważa się tendencje malejące, wynikające z ograniczenia urodzeń i zmniejszenia liczby dzieci; z drugiej strony – wzrost potrzeb i wydatków, które wynikają z bezrobocia i starzenia się społeczeństwa.

Literatura:

1. Danecki J. (1980), *Kilka uwag o polityce społecznej*, W: *Polityka Społeczna- uwarunkowania demograficzne, zadania, potrzeby*. KiW, Warszawa.
2. Golinowska S. (2000), *Polityka Społeczna koncepcje -instytucje-koszty*. Poltext, Warszawa.
3. Grewiński M., Karwacki A., Rymsza M. (2010), *Nowa polityka społeczna- aktywizacja, wielosektorowość, współdecydowanie*. Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, Warszawa.
4. Hrynkiewicz (2004), *Zakres i kierunki zmian w pomocy społecznej*, W: Rymsza M. (red.), *Reformy społeczne – bilans dekady*. WSPTWP Warszawa, s. 97–100.
5. Jończyk J. (2003), *Prawo zabezpieczenia społeczne-go ubezpieczenia społeczne i zdrowotne bezrobocie i pomoc społeczna*. Kantor Wydawniczy ZAKAMY-

CZE oddział Polskich Wydawnictw Profesjonalnych sp. z o.o., Zakamycze.

6. Kołaczkowski B., Ratajczak M. (2013), *Pomoc społeczna Wybrane instytucje pomocy rodzinie i dzieci*. Wydawnictwo Wolters Kluwer SA., Warszawa.
7. Krzyszkowski J. (2008), *Pomoc społeczna Szkic socjologiczny*. Instytut Rozwoju Służb Społecznych, Warszawa.
8. Maciejko W. (2008), *Instytucje pomocy społecznej*. Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis Sp. z o.o., Warszawa.
9. Sierpowska I. (2008), *Prawo pomocy społecznej*. Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa.
10. Staręga-Piasek J. (red.) (1988), *Pomoc społeczna w Polsce część I*. Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego, Warszawa.
11. Szarek R. (2000), *Powiatowe centrum pomocy rodzinie*. Wspólnota, nr 12, s. 22.
12. Tarkowski Z. (2000), *Zarządzanie i organizacja pomocy społecznej*. Orator, Lublin.
13. Uścińska G. (2005), *Świadczenia z zabezpieczenia społecznego w regulacjach międzynarodowych i polskich. Studium porównawcze*. Wydawnictwo Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa.

Akty prawne:

14. Uchwała Rady Gminy Obryte z dnia 14 czerwca 2013 r. w sprawie przyjęcia Statutu Ośrodka Pomocy Społecznej w Obrytem (Nr XXIX/192/2013).
15. Uchwała Zarządu Gminy Obryte z dnia 19 maja 2000 r. w sprawie zatwierdzenia regulaminu organizacyjnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Obrytem (Nr 23/2000).
16. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. 2004 Nr 64 poz. 593).
17. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. 2004 Nr 99 poz. 1001).
18. Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz. U. 2003 Nr. 228 poz. 2255).
19. Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz. U. 2007 Nr 192 poz. 1378).

CUDZOZIEMCY JAKO SPRAWCY POWAŻNYCH PRZESTĘPSTW W POLSCE – RAPORT Z BADAŃ

FOREIGNERS AS THE PERPETRATORS OF SERIOUS CRIMES IN POLAND – RESEARCH REPORT

Dagmara Woźniakowska-Fajst^(A,B,C,D,E,F,G)

Instytut Nauk Prawnych PAN, Zakład Kryminologii

Woźniakowska-Fajst D. (2016), *Cudzoziemcy jako sprawcy poważnych przestępstw w Polsce – raport z badań*. Rozprawy Społeczne, 1 (10), s. 44-56.

Wkład autorów:

- A. Zaplanowanie badań
- B. Zebranie danych
- C. Dane – analiza i statystyki
- D. Interpretacja danych
- E. Przygotowanie artykułu
- F. Wyszukiwanie i analiza literatury
- G. Zebranie funduszy

Streszczenie

Artykuł przedstawia fragment raportu z najnowszej analizy statystyk przestępczości cudzoziemców (obejmującej lata 2000-2012). Podstawą raportu są statystyki Komendy Głównej Policji oraz Ministerstwa Sprawiedliwości. Przestępczość cudzoziemców w Polsce charakteryzuje duża dynamika. Po 1989 r. przestępczość cudzoziemców w Polsce rosła aż do roku 1997, a od 1998 następuje widoczny spadek. Do roku 2006 spadek ten jest dość gwałtowny, a później następuje stabilizacja. Analiza statystyk cudzoziemców podejrzanych o popełnienie przestępstwa i skazanych za te czyny pokazuje, że obecnie w Polsce zagrożenie przestępczością obcokrajowców jest znikome. W latach 2004-2012 udział cudzoziemców w ogóle przestępczości wynosi nieco ponad 1%. Odsetek skazań za najpoważniejsze przestępstwa pozostaje jeszcze niższy.

Słowa kluczowe: cudzoziemcy, migracja, przestępczość, zabójstwo, pobicie, rozbój

Summary

The article presents the fragment of the report on the latest analysis of the statistics of foreigner crime (2000-2012). The basis of the report are the statistics of the Police Headquarters and the Ministry of Justice. Foreigner crime in Poland is characterized by high dynamics. After 1989 criminality of foreigners in Poland increases until 1997, and since 1998 seriously declines. By 2006 this decline is quite rapid but later one can observe a stabilization. Analysis of the statistics of suspects and sentenced foreigners show that currently in Poland a threat of foreigner crime is insignificant. In the years 2004-2012, percentage of foreigners in the general number of suspects is just over 1%. The proportion of convictions for the most serious crimes remains even lower.

Keywords: foreigners, migration, crime, homicide, battery, robbery

Tabele: 13

Ryciny: 8

Literatura: 15

Otrzymano: 29.04.2015

Zaakceptowano: 09.02.2015

Uwagi wstępne

W dyskursie publicznym podnoszona jest niekiedy kwestia obecności cudzoziemców w Polsce, jako okoliczności stwarzającej zagrożenie i przyczyniającej się do nasilenia przestępczości. Tymczasem, by podjąć naukową polemikę z takimi tezami, nie dysponujemy nawet współczesnymi badaniami czy chociażby pogłębionymi analizami statystyk. Polska monografia *Przestępczość cudzoziemców* (Rzeplińska 2000), to pozycja sprzed wielu lat. W późniejszym czasie pojawiały się oczywiście monografie i artykuły poświęcone tej tematyce, jednak miały one charakter wybiórczy, jak choćby książka *Przestępczość graniczna cudzoziemców* (Perkowska 2013) czy artykuły traktujące kwestie przestępczości cudzoziemców w sposób wybiórczy

(por. Klaus 2010) lub syntetyczny (por. Urban, Piotrowicz 2012 czy Pawlaczyk 2014).

W chwili obecnej Instytut Nauk Prawnych PAN, Uniwersytet w Białymstoku oraz firma „Medcore” prowadzą projekt¹, którego częścią jest zbadanie współczesnej przestępczości w Polsce, jej nasilenia, dynamiki, a także opracowanie sylwetki sprawcy i pokrzywdzonego przestępczością cudzoziemców. Częścią projektu jest analiza statystyczna poważniejszej przestępczości cudzoziemskiej w Polsce i jej fragment będzie przedmiotem niniejszego artykułu.

¹ Projekt finansowany przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju, „SIC -Modułowy wielozadaniowy System Identyfikacji Cudzoziemców wraz z modułem analizy ryzyka ofiar przestępstw handlu ludźmi”. DOBR-B104/055/13127/2013.

Metodologia badań

Do analizy w zakresie poważnych przestępstw zostały wybrane, zgodnie z założeniami Projektu, następujące obszary: zabójstwo, ciężki uszczerbek na zdrowiu człowieka, udział w bójce lub pobiciu, zgwałcenie, znęcanie się nad osobami najbliższymi, rozbój, wymuszenie rozbójnicze oraz czyny związane z obrotem narkotykami (wytwarzanie, uprawa, handel i posiadanie²). Ponieważ omówienie tych wszystkich przestępstw daleko wykraczałoby poza ramy niniejszego artykułu, skoncentruję się jedynie na takich czynach jak zabójstwo, udział w bójce i pobiciu oraz czyny rozbójnicze. Wybór tych przestępstw podyktowany jest tym, że albo są to zachowania dominujące w poważnej przestępczości cudzoziemców (udział w bójce lub pobiciu oraz przestępstwa rozbójnicze) albo też wzbudzają duże emocje społeczne (jak zabójstwo).

Podstawą prowadzenia analiz były dwie statystyki: otrzymana z Komendy Głównej Policji statystyka podejrzanych oraz otrzymana z Ministerstwa Sprawiedliwości statystyka skazań (jej źródłem pierwotnym są dane zgromadzone w Krajowym Rejestrze Karnym). Statystyki te w żadnym wypadku nie są tożsame, choć częściowo można na ich podstawie wykazać pewną ciągłości danych i logikę ich powiązań. Istniejące wszakże rozbieżności między statystykami policyjnymi i sądowymi wynikają z kilku przyczyn. Niektóre z osób podejrzanych mogły nigdy nie zostać skazane (choćaby dlatego, że ich sprawa nadal się toczy przed sądem, dlatego że wyjechały z Polski, a ich sprawa została umorzona, dlatego że ich sprawstwo nie zostało potwierdzone w czasie postępowania przygotowawczego czy postępowania przed sądem, czy dlatego, że ich czyn nie został przez sąd uznany za przestępstwo³). Na ogół liczba podejrzanych jest większa niż liczba skazanych (Błachut 2007, s. 250-251). Może jednak zachodzić sytuacja odwrotna: w statystykach dotyczących skazań pojawiają się niekiedy dane, których nie ma w statystykach policyjnych (np. dotyczące konkretnych obywatelstw osób skazanych, które nie występują w przypadku podejrzanych). W tym przypadku wytłumaczeniem może być przesunięcie czasowe. Zakładając, że niektóre sprawy sądowe (a zwłaszcza sprawy poważne) mogą trwać nawet wiele lat, w statystyce sądowej odnajdujemy dane spraw, których za ten sam okres nie widzimy w statystyce policyjnej osób podejrzanych. Przed przystąpieniem Polski do UE (w roku 2004) przestępczość cudzoziemców była znacznie wyższa niż po przystąpieniu (choć spadek tej przestępczości zaczął się już wcześniej). Należy także pamiętać o możliwych zmianach kwalifikacji czynów. Dla przykładu: czyn wstępnie zakwalifikowany przez Policję jako pobicie ze skutkiem śmiertelnym, może zostać przez sąd uznany za zabójstwo. W przypadku poważniejszych przestępstw omówionych w niniejszym artykule analiza statystyk policyjnych prowadzona jest od roku 2000.

Poza wszystkimi możliwymi powodami merytorycznymi różnic w statystykach podejrzanych i skazanych nie można zapomnieć o tym, że we wszystkich statystykach znajdują się nieścisłości i niedoszacowania wynikające z niedoskonałości systemów statystycznych, sposobu gromadzenia danych statystycznych, czy wreszcie z błędów popełnianych przez osoby tworzące statystyki.

Omówione wyżej problemy należy mieć zawsze na względzie omawiając statystyki i próbując wyciągać z nich wnioski.

Cudzoziemcy w Polsce i dynamika ich przestępczości

Według prawa polskiego, za cudzoziemca uważa się każdą osobę, która nie posiada obywatelstwa polskiego (art. 3 pkt 2 ustawy o cudzoziemcach⁴). Polska jest nadal krajem o bardzo jednolitej strukturze narodowościowej. W krajach Europy Zachodniej liczba cudzoziemców wynosi przeciętnie kilkanaście procent (OECD 2011), np. w Irlandii niemal 17%, w Austrii 13%, w Niemczech 13%, a w Wielkiej Brytanii i Francji 12%. Nawet w podobnych do Polski pod względem historycznym i kulturowym krajach cudzoziemców jest więcej: w Czechach ponad 6%, a na Węgrzech prawie 5%.

Podanie wiarygodnej liczby cudzoziemców przebywających w Polsce jest praktycznie niemożliwe. Rozbieżne dane podają nawet różne agendy. Pojawiają się takie dane jak 1,8% (OECD 2014) czy 2,2% (ONZ 2010). Zgodnie z danymi pochodzącymi ze spisu powszechnego z 2011 r. spośród stałych mieszkańców kraju 0,15% osób nie miało obywatelstwa polskiego (Szczepanik 2015, s. 15). Do tego należy wziąć pod uwagę cudzoziemców posiadających różnego rodzaju karty pobytu. Ta liczba stale rośnie. Urząd ds. Cudzoziemców⁵ podaje, że na dzień 1 stycznia 2015 r. było to 175.066 osób (dla porównania: w 2011 r. było to tylko 100.298). Ponadto w 2014 r. wpłynęło też 6621 wniosków o nadanie statusu uchodźcy⁶. W 2013 r. polscy konsulowie wydali 1.401.870 wiz i liczba ta także stale rośnie (Raport PSK 2014, s. 40). Nieznana jest także liczba obcokrajowców, którzy przebywają na terytorium RP bez ważnych wiz i zezwoleń. Nawet szacunki tej liczby mają ogromną rozpiętość, podają, że nielegalnych migrantów jest w Polsce między 50.000 a 300.000 (Raport EMN 2011, s. 5). Witold Klaus (2010, s. 4) szacuje, że na dłużej w Polsce przebywa około 200-250 tysięcy obcokrajowców, jednak biorąc pod uwagę lawinowo wzrastającą liczbę wydanych kart pobytu, liczba ta może być już znacznie wyższa.

Jeśli chodzi o przestępczość cudzoziemców w Polsce, to charakteryzuje ją dość duża dynamika. Od początku przemian ustrojowych po 1989 r. przestępczość cudzoziemców w Polsce rosła. I. Rzeplińska (2000) wiąże to z faktem otwarcia granic Polski, umożliwienia

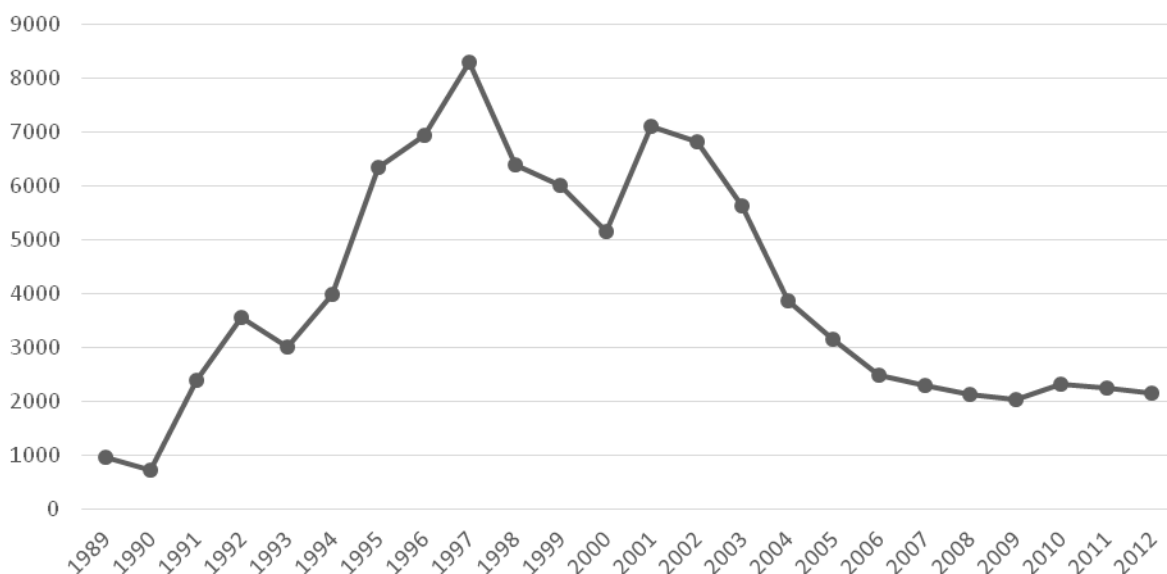
⁴ Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. poz. 1650).

⁵ Statystyka Urzędu ds. Cudzoziemców, Zestawienie liczbowe dotyczące postępowań prowadzonych wobec cudzoziemców w 2014 r. <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne/> (29.04.2015).

⁶ Tamże.

² Kwestia przemytu narkotyków jest przedmiotem innego opracowania.

³ Taka sytuacja może mieć miejsce gdy sąd uzna, że oskarżonemu nie można przypisać winy albo czyn jest kontratypem i w związku z tym nie jest bezprawny (np. obrona konieczna).

Wykres 1. Dynamika przestępczości cudzoziemców w Polsce w latach 1989-2012

Źródło: Szwarz, Piskorski 2000, s. 13 oraz dane Komendy Głównej Policji.

wielu obywatelom państw trzecich wjazdu do naszego kraju bez wiz. W Polsce pojawiają się także osoby ubiegające się o status uchodźcy oraz migranci ekonomiczni. Gwałtowny wzrost przestępczości cudzoziemców utrzymuje się do roku 1997, a od 1998 następuje widoczny spadek. Na wykresie widać gwałtowny wzrost przestępczości cudzoziemców w roku 2001, co można tłumaczyć przede wszystkim wprowadzeniem w roku 2000 do Kodeksu karnego przestępstwa prowadzenia pojazdu mechanicznego pod wpływem alkoholu. Jest to przestępstwo, w którego popełnienie cudzoziemcy zaangażowani są dość często (w latach 2004-2012 stanowiło ono 20% wszystkich przestępstw popełnionych przez cudzoziemców w tym czasie) (Rzeplińska 2015, s.5). Zarówno przystąpienie przez Polskę do UE (w 2004 r.) jak i do strefy Schengen (w 2007 r.) nie wpłynęły znacząco na dynamikę ogółu przestępczości cudzoziemców. Do roku 2006 spadek przestępczości cudzoziemskiej jest dość gwałtowny, a od tego roku charakteryzuje się stabilizacją.

Na tym tle dynamika poważnej przestępczości w Polsce przedstawia się dość podobnie. Poniżej przedstawiamy analizę wybranych przestępstw z tej kategorii.

Cudzoziemcy jako sprawcy zabójstw w Polsce

Przestępstwo zabójstwa zostało stypizowane w art. 148 Kodeksu karnego (dalej k.k.)⁷. Poza typem podstawowym (zagrożonym karą pozbawienia wolności od lat 8, karą 25 lat lub dożywotniego pozbawienia wolności) może być popełnione także w typie kwalifikowanym (zabójstwo ze szczególnym okrucieństwem, w związku z wzięciem zakładnika, zgwałceniem albo rozbojem, w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie, z użyciem materiałów wybuchowych,

w przypadku zabicia więcej niż jednej osoby, funkcjonariusza publicznego lub działania w warunkach recydywy). Mniejszej odpowiedzialności karnej (karze pozbawienia wolności od roku do 10 lat) podlega osoba, która dokonała zabójstwa pod wpływem silnego wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami.

Zabójstwo jest jednym z najpoważniejszych przestępstw, a ze względu na jego specyfikę postępowanie przygotowawcze i sądowe jest długie, niekiedy kilkuletnie. Wiele spraw, które pojawiają się w statystyce sądowej, znajduje odbicie w statystyce policyjnej dobrych kilka lat wstecz. Skazania za lata 2004-2012 dotyczą także spraw, które miały miejsce przed rokiem 2004.

Dynamika odnotowywanych podejrzanych o popełnienie przestępstwa zabójstwa w Polsce w latach 2000-2012 jest bardzo duża, mimo że generalnie mówimy o stosunkowo niewielkich liczbach. Wyraźnie widać jednak spadek liczby sprawców cudzoziemców w miarę jak granica Polski się uszczelniała w związku z przystąpieniem do Unii Europejskiej. W skali Polski problem zabójstw, których sprawcami są cudzoziemcy jest marginalny. Co więcej, bardzo rzadko mamy do czynienia z zabójstwami w typie kwalifikowanym (art. 148 § 2 k.k.). W latach 2004-2012 Policja w ogóle nie odnotowała przypadków osób podejrzanych o dokonanie zabójstwa w warunkach recydywy lub zabójstwa więcej niż jednej osoby w wyniku jednego czynu. W statystykach policyjnych nie odnotowano także żadnej osoby podejrzanej o zabójstwo pod wpływem szczególnego wzburzenia (art. 148 § 4 k.k.), mimo że w latach 2004-2012 miały miejsce skazania z tego artykułu.

W statystyce policyjnej dotyczącej przestępstwa zabójstwa (lata 2004-2012) pojawia się znacznie mniej narodowości niż w statystyce sądowej. Największa grupa sprawców zabójstw to obywatele

⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. nr 88, poz. 553 z późn. zmianami).

Ukrainy (32%), następną dominującą grupą są Białorusini (16%). Poza tym tylko obywatele Armenii i Wietnamu popełnili więcej niż dwa zabójstwa (odpowiednio 3 i 4).

Tabela 1. Analiza zabójstw, o których popełnienie podejrzani byli cudzoziemcy w Polsce w latach 2004-2012 z podziałem na obywatelstwa sprawców

	razem art. 148 § 1 i 2 k.k.
Albania	1
Armenia	12
Białoruś	16
Bułgaria	1
Chiny	1
Grecja	1
Gruzja	2
Holandia	1
Irak	1
Jugosławia	1
Kazachstan	1
Libia	1
Litwa	1
Łotwa	2
Mołdawia	2
Mongolia	2
Niemcy	5
Norwegia	1
Pakistan	1
Rosja	11
Rumunia	7
Turcja	1
Ukraina	64
Wietnam	5
Inne państwa	8
razem	149

Źródło: dane Komendy Głównej Policji.

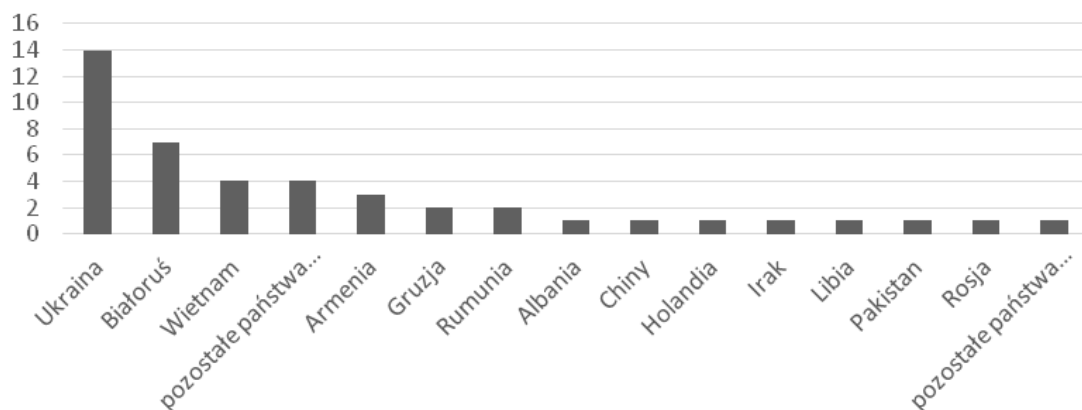
Dane dotyczące zabójstw w typie podstawowym i kwalifikowanym analizowano jedynie za lata 2004-

2012. Trzy czwarte przypadków zabójstw popełnionych przez cudzoziemców w tym okresie, które zostały odnotowane w statystyce policyjnej (33) dotyczy zabójstwa w typie podstawowym. Zaledwie 11 przypadków dotyczyło typu kwalifikowanego. Niemal wszystkie (9) zostały popełnione przez obywateli Białorusi i Ukrainy. Motyw tych przestępstw był rabunkowy (6 przypadków) albo były to zabójstwa na zlecenie (2 przypadki dotyczyły Białorusinów i 1 Ukraińca). Policja w ogóle nie odnotowała przypadków zabójstwa wielokrotnego czy w warunkach recydywy (art. 148 § 3 k.k.), jak też żadnego przypadku zabójstwa popełnionego pod wpływem silnego wzburzenia (art. 148 § 4 k.k.).

Poddając analizie dynamikę podejrzeń cudzoziemców o popełnienie zabójstwa w latach 2004-2012 wiadać, że liczba ta z roku na rok spada. Proporcjonalnie najwięcej cudzoziemców popełniło czyny do roku 2005. W latach 2000-2004 miało miejsce 119 czynów, co stanowi niemal 80% zdarzeń z lat 2000-2012. Po roku 2004 następuje spadek liczby podejrzanych o dokonanie zabójstwa. Wydawać by się mogło, że w dynamice przestępstwa zabójstwa mogłoby się coś zmienić jeszcze po roku 2007, kiedy to w Polsce zaczął obowiązywać Układ z Schengen, ale na podstawie danych policyjnych nie można wykazać takiej prawidłowości. Wręcz przeciwnie: w roku 2008 statystyka policyjna wykazuje największą liczbą podejrzanych po roku 2004 (7).

Jak wspomniano wyżej, w skali Polski problem zabójstw, o których popełnienie podejrzewani są cudzoziemcy jest marginalny. Analogicznie rzecz ma się odnośnie do skazań cudzoziemców. W latach 2004-2012 za typ podstawowy przestępstwa zabójstwa skazano 4.526 Polaków. W analizowanym okresie liczba skazań cudzoziemców tylko w roku 2004 i 2009 przekroczyła 2%. Skazania, które miały miejsce w 2004 roku dotyczyły zapewne w większości zabójstw, które miały miejsce przed wejściem Polski do Unii Europejskiej. Po roku 2004 odsetek skazań cudzoziemców w poszczególnych latach przekroczył 2% jedynie w 2009 roku, a w latach 2007 i 2010 był nawet niższy niż 1%.

W latach 2004-2012 cudzoziemcy w Polsce zostali skazani za popełnienie 66 zabójstw. Sprawcami tych czynów byli obywatele 22 państw wymienionych

Wykres 2. Liczba podejrzanych o zabójstwa w latach 2004-2012 z podziałem na obywatelstwa sprawców

Źródło: dane Komendy Głównej Policji.

w tabeli oraz 1 osoba pochodząca z niewymienionego w tabeli państwa bądź będąca bezpaństwowcem.

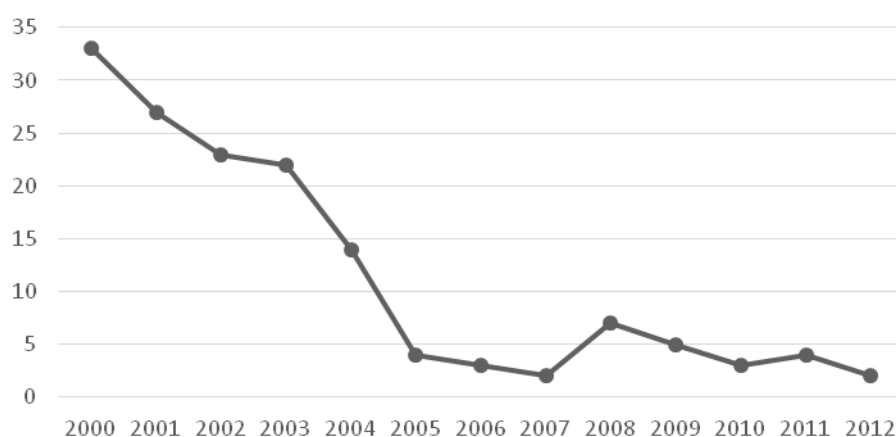
Najwięcej przypadków (56) dotyczy zabójstwa w typie podstawowym. Zaledwie 8 przypadków dotyczyło typu kwalifikowanego. Nie wystąpiły przypadki zabójstwa ze szczególnym okrucieństwem czy w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie. Skazań w sprawach, w których zabójstwo popełnione jest w związku ze wzięciem zakładnika, zgwałceniem lub rozbojem było 6. Mimo bardzo małej liczby przy-

padków prawie wszystkie zostały popełnione przez Ukraińców (5 przypadków: skazania w latach: 2004: 1 przypadek, 2006: 3 przypadki oraz 2008: 1 przypadek). 1 przypadek dotyczył obywatela Kazachstanu, a skazanie nastąpiło w 2004 roku. 2 przypadki dotyczyły zabójstwa z użyciem materiałów wybuchowych, a ich sprawcami byli obywatele Armenii (jedno skazanie miało miejsce w 2006 roku, a drugie w 2009 r.). Dwa przypadki zabójstw popełnione zostały w typie uprzywilejowanym, a więc pod wpływem silnego wzburze-

Tabela 2. Analiza dynamiki zabójstw, o których popełnienie podejrzani byli cudzoziemcy w Polsce w latach 2000-2012 z podziałem na lata

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Liczba cudzoziemców podejrzanych o zabójstwo	33	27	23	22	14	4	3	2	7	5	3	4	2

Źródło: dane Komendy Głównej Policji.

Wykres 3. Analiza dynamiki zabójstw, o których dokonanie byli podejrzani cudzoziemcy w Polsce w latach 2000-2012 z podziałem na lata

Źródło: dane Komendy Głównej Policji.

Tabela 3. Analiza skazań za zabójstwa z art. 148 k.k. w latach 2004-2012 w odniesieniu do Polaków i cudzoziemców

	liczba skazań ogółem	liczba skazań obywateli polskich	liczba skazań cudzoziemców	odsetek skazań cudzoziemców
2004	697	682	15	2,2
2005	589	581	8	1,4
2006	513	505	8	1,6
2007	358	355	3	0,8
2008	465	457	8	1,7
2009	486	476	10	2,1
2010	530	526	4	0,8
2011	466	461	5	1,0
2012	488	483	5	1,0
ogółem	4592	4526	66	1,4

Źródło: dane Ministerstwa Sprawiedliwości oraz obliczenia własne.

Tabela 4. Analiza dynamiki zabójstw, za które zostali skazani cudzoziemcy w Polsce w latach 2004-2012 z podziałem na lata

Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
liczba skazań cudzoziemców za zabójstwo	15	8	8	3	8	10	4	5	5

Źródło: dane Ministerstwa Sprawiedliwości.

nia usprawiedliwionego okolicznościami. Sprawcami byli obywatele Białorusi i Kazachstanu, a oba przypadki zostały osądzone w 2008 roku.

Od roku 2008 do roku 2012 w Polsce nie było już żadnego skazania za przestępstwo zabójstwa typu kwalifikowanego.

Jeżeli chodzi o pochodzenie sprawców przestępstw, to na przestrzeni 9 lat, zazwyczaj z poszczególnymi obywatelstwami związany jest zaledwie jeden lub dwa przypadki osądzonych zabójstw. Obywatele Kazachstanu, Łotwy i Wietnamu zostali skazani za popełnienie w tym czasie po 3 zabójstwa. Obywatele Białorusi zostali skazani za popełnienie 6 zabójstw, a obywatele Armenii 5. Zdecydowanie najbardziej dominującą grupą wśród skazanych za zabójstwo cudzoziemców byli Ukraińcy (co zapewne w znacznie mierze jest skorelowane z wysoką liczbą Ukraińców przebywających czasowo w Polsce). Ukraińcy w latach 2004-2012 zostali skazani za popełnienie 24 zabójstw (co stanowi 36% wszystkich skazań cudzoziemców).

Poddając analizie dynamikę skazań za zabójstwa w latach 2004-2012 widać jedynie, że najwięcej skazań (15) miało miejsce w 2004 roku. Zapewne dotyczyły one w większości spraw, które miały miejsce przed rokiem 2004, a więc przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej. Po roku 2004 następuje spadek skazań za zabójstwo, który do roku 2009 jest na względnie stabilnym poziomie (8-10 skazań rocznie). Wyjątkiem jest jedynie rok 2007, w którym skazano za zabójstwo tylko 3 cudzoziemców. Lata 2010-2012 charakteryzują się kolejnym spadkiem liczby skazań cudzoziemców z artykułu 148 k.k.

Udział cudzoziemców w bójce lub pobiciu

Przestępstwo udziału w bójce lub pobiciu zostało stypizowane w dwóch artykułach Kodeksu karnego. W art. 158 k.k. opisany jest typ podstawowy tego czynu (udział w bójce lub pobiciu, w którym naraża się człowieka na niebezpieczeństwo utraty życia

Tabela 5. Analiza liczby sprawców bójek i pobić, o których popełnienie podejrzani byli cudzoziemcy w Polsce w latach 2000-2012 z podziałem na obywatelstwa sprawców

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	razem
Armenia	4	9	6	6	15	8	3	1	3	1		1	1	58
Australia							1					2		3
Białoruś	17	13	9	8	9	5	4	6		1	2			74
Bułgaria	13	3			2	3	1		8	2	6	7	3	48
Chorwacja							1						1	2
Czechy					4	2				4				10
Estonia											1			1
Francja												1		1
Gruzja												2		2
Hiszpania									2					2
Holandia	1				1	2	1	2						7
Izrael			2											2
Kazachstan	1				1			2						4
Libia	2													2
Litwa		1			2			4			1			8
Łotwa													2	2
Mołdawia	2	5			1			2						10
Mongolia	6	5	2	1	4		1	1						20
Niemcy	5	7	8	16	5	3	4	4	1	12				65
Rosja	4	2	2	2	1	4	1	1	11	17	6	2	1	54
Rumunia			11						1			2	3	17
Słowacja												1		1
Szwajcaria						1					1			2
Turcja		1	1	4	1				2		2		2	13
Ukraina	21	7	25	12	9	6	6	3	2	5	5	4	2	107
USA		1		1					1			1		4
Wielka Brytania							3		2					5
Wietnam	17		1	1	2	10	2	5	1	1	1		3	44
Włochy				1										1
Inne	3	2	2	1		2		2	1	1	2	4	1	21
razem	96	56	69	53	57	46	28	33	35	44	27	27	19	590

Źródło: dane Komendy Głównej Policji.

lub ciężki albo średni uszczerbek na zdrowiu) oraz typ kwalifikowany w postaci śmierci człowieka lub spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu pokrzywdzonego. Poważniejszej odpowiedzialności karnej podlega także sprawca, który biorąc udział w bójce lub pobiciu używa broni palnej, noża lub innego podobnie niebezpiecznego przedmiotu (art. 159 k.k.).

Spośród wszystkich poważnych przestępstw popełnianych przez obcokrajowców, udział w bójce lub pobiciu jest tym, w które cudzoziemcy są stosunkowo często zaangażowani. Jednocześnie należy wyraźnie zaznaczyć, że zarówno w przypadku postępowania przygotowawczego jak i sądowego udział cudzoziemców w ogólnej liczbie przypadków bójek i pobić, jest niewielki. W przypadku tego przestępstwa mamy do czynienia z dość dużą liczbą różnych obywatelstw sprawców.

Dynamiki odnotowanych podejrzanych i skazanych za udział w bójce i pobiciu znacznie się od siebie różnią. Podczas gdy liczba podejrzanych cudzoziemców zdecydowanie spada, rośnie cały czas liczba skazań. Poza przesunięciem czasowym skazań w stosunku do postępowań przygotowawczych prowadzonych odpowiednio wcześniej, powodem może być także większa efektywność aparatu ścigania lub też zmiana kwalifikacji czynów między postępowaniem przygotowawczym a sądowym. Granice kwalifikacji czynu jako udział w bójce lub spowodowanie uszczerbku na zdrowiu są bardzo elastyczne.

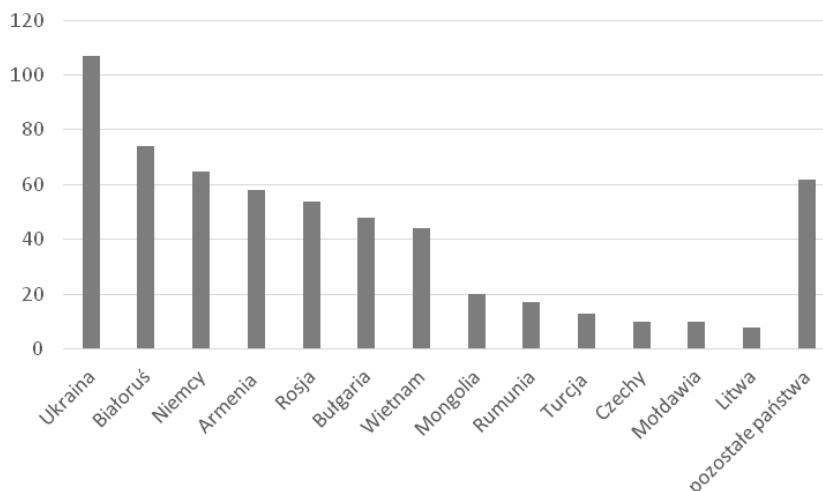
W statystyce policyjnej dotyczącej udziału w bójce lub pobiciu (lata 2000-2012) pojawia się dość duża liczba obywatelstw. Jest ich wyszczególnionych 29,

a ponadto 17 czynów zostało przypisanym osobom, skategoryzowanym w szersze podgrupy, takie jak pozostałe państwa Europy, Afryki czy Azji, Australii i Oceanii. 4 czyny zostały przypisane bezpaństwowcom.

Największa grupa podejrzanych sprawców bójek i pobić to obywatele Ukrainy (18%), następną dominującą grupą są Białorusini (13%) i Niemcy (11%). Ormianie byli podejrzani o popełnienie 10% czynów z artykułów 158 i 159 k.k., Rosjanie 9%, Bułgarzy 8%, a Wietnamczycy 7%.

Dane dotyczące udziału cudzoziemców w przestępstwie bójki i pobicia zostały zanalizowane za lata 2000-2012, z tym że jedynie za lata 2004-2012 dysponujemy danymi w rozbiciu na typ podstawowy i kwalifikowany bójki i pobicia, a także mamy dane na temat liczby pobić przy użyciu niebezpiecznego narzędzia. W latach 2004-2012 większość odnotowanych pobić i bójek (274) dotyczy przestępstwa w typie podstawowym. Stanowi to niemal 87% wszystkich zdarzeń. Zdarzenia w typie kwalifikowanym, gdy następstwem był ciężki uszczerbek na zdrowiu pokrzywdzonego (art. 158 § 2 k.k.) były wyjątkowe. Odnotowano ich zaledwie 6. W statystyce nie wystąpiły natomiast w ogóle pobicia, których skutkiem byłaby śmierć człowieka. Jeżeli chodzi o przestępstwo udziału w bójce i pobiciu przy użyciu niebezpiecznego narzędzia (art. 19 k.k.), to takich przypadków w latach 2004-2012 było 41 (13%).

Liczba bójek i pobić, o udział w których podejrzewani byli cudzoziemcy spada regularnie od roku 2000, przy czym widać wyraźnie zwiększony spadek po roku

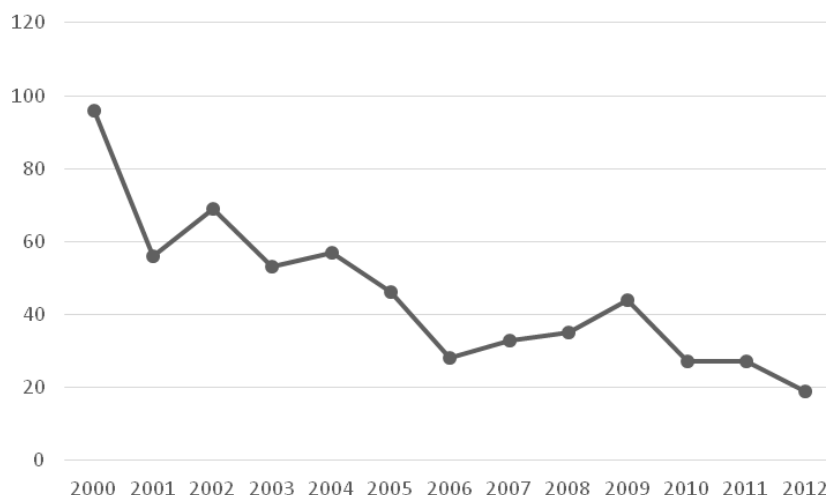

Wykres 4. Liczba podejrzanych o dokonanie bójek i pobić w latach 2000-2012 z podziałem na obywatelstwa sprawców
Źródło: dane Komendy Głównej Policji.

Tabela 6. Analiza dynamiki bójek lub pobić, o których popełnienie podejrzani byli cudzoziemcy w Polsce w latach 2000-2012 z podziałem na lata.

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Liczba cudzoziemców podejrzanych o udział w bójce lub pobiciu	96	56	69	53	57	46	28	33	35	44	27	27	19

Źródło: dane Komendy Głównej Policji.

Wykres 5. Analiza dynamiki bójek lub pobić, o których dokonanie byli podejrzeni cudzoziemcy w Polsce w latach 2000-2012 z podziałem na lata

Źródło: dane Komendy Głównej Policji.

Tabela 7. Analiza skazań za udział w bójce i pobicie z art. 158 i 159 k.k. w latach 2004-2012 w odniesieniu do Polaków i cudzoziemców

	liczba skazań ogółem	liczba skazań obywateli polskich	liczba skazań cudzoziemców	odsetek skazań cudzoziemców
2004	15284	15231	53	0,3
2005	14501	14471	30	0,2
2006	13314	13292	22	0,2
2007	12013	11981	32	0,3
2008	13592	13551	41	0,3
2009	12396	12350	46	0,4
2010	11530	11478	52	0,5
2011	10413	10354	59	0,6
2012	9902	9852	50	0,5
ogółem	112945	112560	385	0,3

Źródło: dane Ministerstwa Sprawiedliwości oraz obliczenia własne.

Tabela 8. Analiza dynamiki przestępstwa udziału w bójce lub pobicie, za które zostali skazani cudzoziemcy w Polsce w latach 2004-2012 z podziałem na lata

Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
liczba skazań cudzoziemców za udział w bójce lub pobicie	53	30	22	32	41	46	52	59	50

Źródło: dane Ministerstwa Sprawiedliwości.

2004. Po tym czasie jedynie w latach 2007-2009 następuje lekki wzrost, po którym następują dalsze spadki. Liczba podejrzanych cudzoziemców w roku 2012 była najniższa w analizowanym okresie i była niemal pięciokrotnie niższa niż w roku 2000.

Zaangażowanie cudzoziemców w przestępstwo udziału w bójce lub pobicie na tle obywateli polskich jest bardzo małe. W latach 2004-2012 za udział w bójce lub pobiciu skazano 112.560 Polaków. W analizowanym okresie liczba skazań cudzoziemców tylko w roku 2011 przekroczyła 0,5%. Średnio odsetek skazań cudzoziemców za czyny z art. 158 i 159 k.k. w ogóle skazań za ten czyn wyniósł 0,3%.

W latach 2004-2012 cudzoziemcy w Polsce zostali skazani za udział w 385 bójkach lub pobiciach. Sprawcami tych czynów byli obywatele 38 państw wymienionych w tabeli oraz 1 osoba pochodząca z niewymienionego w tabeli państwa bądź będąca bezpaństwowcem. Jedną piątą wszystkich czynów została popełniona przez obywateli Ukrainy (22%). Kolejnymi, zauważalnymi w statystyce skazań, były osoby o obywatelstwie Rosyjskim (12% skazań), Bułgarskim (10%), Niemieckim (9%), Armeńskim (8%) oraz Wietnamskim (5%).

Najwięcej przypadków (334) dotyczy udziału w bójce lub pobiciu w typie podstawowym. Zaledwie

10 przypadków dotyczyło typu kwalifikowanego. W 7 przypadkach skutkiem zdarzenia była śmierć pokrzywdzonego. Czyny te zostały popełnione przede wszystkim przez obywateli Mongolii (4 przypadki), a także przez Ormianina, Rumuna i Ukraińca (po 1 przypadku). W trzech przypadkach wystąpił skutek w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu pokrzywdzonego. Ponadto 10% wszystkich skazań za udział w bójce lub pobiciu dotyczyło użycia niebezpiecznego narzędzia. Sprawcami byli przede wszystkim obywatele Rosji (6), Wietnamu, Armenii (po 5 przypadków) oraz Ukrainy i Turcji (po 4 przypadki).

Dynamika skazań za przestępstwo udziału w bójce lub pobiciu jest nieco zaskakująca, gdy weźmie się pod uwagę dynamikę liczby cudzoziemców podejrzanych o dokonanie tych przestępstw. O ile liczba podejrzanych regularnie spada i w ostatnich lata oscyluje wokół 20 przypadków rocznie, o tyle liczba skazań rośnie, oscylując w ostatnich latach wokół 50. Tak dużej rozbieżności między liczbą osób podejrzanych i skazanych nie da się wytłumaczyć jedynie przesunięciem czasowym. Być może mamy do czynienia ze zmianami kwalifikacji prawnej czynu w toku postępowania.

Cudzoziemcy jako sprawcy czynów rozbójniczych w Polsce

Przestępstwa rozbójnicze są stypizowane w trzech artykułach Kodeksu karnego. W art. 280 k.k. penalizowany jest rozbój, czyli kradzież z użyciem przemocy lub groźby natychmiastowego jej użycia albo kradzież poprzez doprowadzenie pokrzywdzonego do stanu nieprzytomności lub bezbronności. Typem kwalifikowanym tego czynu jest posłużenie się przez sprawcę bronią palną, nożem lub innym podobnie niebezpiecznym przedmiotem lub środkiem obezwładniającym. W art. 281 k.k. stypizowane jest przestępstwo kradzieży rozbójniczej, polegającej na tym, że sprawca, który dokonał już kradzieży, używa przemocy lub grozi jej natychmiastowym użyciem albo doprowadza człowieka do stanu nieprzytomności lub bezbronności w celu utrzymania się w posiadaniu zabranej rzeczy. W art. 282 k.k. opisane jest natomiast wymuszenie rozbójnicze, czyli doprowadzenie pokrzywdzonego, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, do rozporządzenia mieniem własnym lub cudzym albo do zaprzestania działalności gospodarczej za pomocą przemocy, groźby zamachu na życie lub zdrowie albo gwałtownego zamachu na mienie.

Przestępstwa roboju, kradzieży rozbójniczej i wymuszenia rozbójniczego z uwagi na swój podobny charakter bardzo często są w statystykach analizowane łącznie. W niniejszym opracowaniu zdecydowano się na taki sam zabieg. Tym niemniej wyodrębniono do oddzielnej analizy statystykę podejrzanych o popełnienie roboju z użyciem niebezpiecznego narzędzia, jako czynu szczególnie groźnego. W kodeksie karnym przestępstwa rozbójnicze znajdują się w rozdziale XXXV dotyczącym przestępstw przeciwko mieniu. Jednak z punktu widzenia kryminologii rozbój jest czynem agresywnym, poza chęcią zdobycia mienia,

sprawców charakteryzuje brutalność działania, a osoba pokrzywdzona postawiona jest w sytuacji bezradności i przymusu. Rozbój jest czynem, którego ofiary bardzo dotkliwie odczuwają skutki wiktymizacji, zwłaszcza te psychiczne.

Spośród najpoważniejszych przestępstw, które są przedmiotem niniejszego opracowania, najwięcej czynów popełnionych przez cudzoziemców dotyczyło właśnie przestępstw rozbójniczych, a ich dynamika przedstawia się bardzo interesująco. Żadne spośród analizowanych w tym opracowaniu przestępstw nie charakteryzuje się tak dużą dynamiką. W ciągu ostatnich kilkunastu lat nastąpił spadek z kilkuset do zaledwie kilkudziesięciu przypadków rocznie.

Przestępstwa rozbójnicze, to najliczniejsze przestępstwa spośród najpoważniejszych kategorii czynów, których sprawcami byli cudzoziemcy. W statystyce policyjnej dotyczącej przestępstw rozbójniczych (lata 2000-2012) pojawiają się wiele obywatelstw sprawców. Mamy do czynienia z 36 wyszczególnionymi państwami, a ponadto zbiorczo figurują obywatele pozostałych państw Ameryki, Azji, Afryki i Europy oraz nieliczna grupa bezpaństwowców. Niemal połowa sprawców przestępstw rozbójniczych to obywatele Ukrainy (49%), następną dominującą grupą są Białorusini (15%), a potem Rosjanie (7%).

Kobiety w przestępstwo roboju angażują się stosunkowo rzadko. Udział cudzożemek we wszystkich odnotowanych robojach, których sprawcami byli cudzoziemcy wynosi 2%. Najwięcej zdarzeń przypisano Ukrainkom (16). Pojedyncze czyny popełniły Bułgarki (4), Rosjanki (3), Wietnamki i Rumunki (po 2) oraz Litwinka, Ormianka i Białorusinka (po 1).

Od roku 2004 możliwe jest bardziej szczegółowe przeanalizowanie przestępstw rozbójniczych, w podziale na poszczególne typy przestępstwa (rozbój, kradzież rozbójnicza, wymuszenie rozbójnicze), ze szczególnym uwzględnieniem art. 280 § 2, czyli roboju popełnionego przy użyciu broni palnej, noża lub innego podobnie niebezpiecznego przedmiotu albo działa w inny sposób bezpośrednio zagrażający życiu lub wspólnie z inną osobą, która posługuje się bronią. Ponieważ jest to najpoważniejszy czyn rozbójniczy, poniżej przedstawiona została jego analiza liczbowa i graficzna.

Wśród najpoważniejszych przestępstw związanych z robojem dominującą grupę stanowią obywatele Ukrainy (44%), a następnie Armenii i Białorusi (po 10%). W grupie osób podejrzanych o dokonanie roboju z użyciem niebezpiecznego narzędzia nie było ani jednej kobiety.

Poddając analizie dynamikę podejrzeń cudzoziemców o popełnienie przestępstw roboju, kradzieży rozbójniczej i wymuszenia rozbójniczego, wyraźnie widać korelację między liczbą podejrzanych a sytuacją polityczną. Rok 2004 to pierwszy rok Polski w Unii Europejskiej i od tego momentu widać wyraźny, dynamiczny spadek przestępstw rozbójniczych (analogicznie zresztą rzecz się miała w przypadku przestępstwa zabójstwa). Gwałtowny spadek przestępczości rozbójniczej może być wyraźnie powiązany z uszczelnianiem

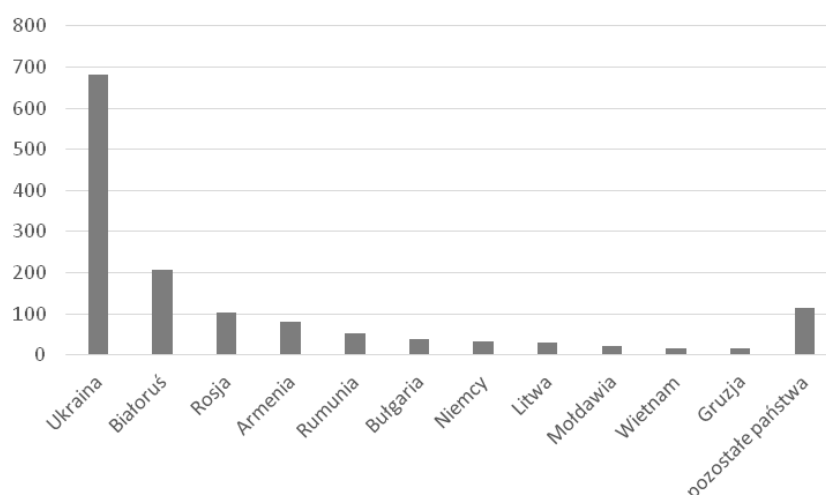
Tabela 9. Analiza liczby przestępstw rozboju, kradzieży rozbójniczej i wymuszenia rozbójniczego, o których popełnienie podejrzani byli cudzoziemcy w Polsce w latach 2000-2012 z podziałem na obywatelstwa sprawców

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	razem
Albania		1												1
Armenia	14	17	20	8	3	6	7		3			3		81
Australia		3												3
Belgia	1													1
Białoruś	69	58	35	17	16	3	1	5	1	1				206
Bośnia i Hercegowina		1												1
Bułgaria	4	13	4	1					3	3	8	1	1	38
Chorwacja		1					1							2
Czechy	1	1							1				1	4
Estonia	2													2
Francja									2					2
Grecja											1			1
Gruzja	2	2			1		2	1		1	1	3	2	15
Holandia						2				1				3
Jugosławia	5													5
Kazachstan	1	1	1			2								5
Liban		1					1							2
Libia		1												1
Litwa	11	2	3	4	2					1	4	3	1	31
Łotwa	1				1	2					2			6
Mołdawia	5	2	6	4	4			1						22
Mongolia		2	4	3	1	1								11
Niemcy	9	6	2	5	1	1	3		2	2		1	1	33
Pakistan	1			2	1									4
Rosja	19	17	12	19	5	3	6	3	5	2	3	3	5	102
Rumunia	10	9	4	3	5		3	2	3	4	5	1	3	52
Serbia		2												2
Słowacja										4				4
Szwajcaria										2				2
Turcja		2	3	1			1							7
Ukraina	208	168	102	68	50	30	17	11	5	4	12	3	5	683
USA			2	1										3
Węgry								1						1
Wietnam	1		8	1			3	1	1				1	16
Wlk. Brytania			1				1							2
Włochy	1			1	1									3
Inne	5	11	5	2	2	2	2	1	4	1	1	1		37
razem	370	321	212	140	93	52	48	26	30	26	37	19	20	1394

źródło: dane Komendy Głównej Policji.

i zamykaniem granic Polski dla naszych wschodnich sąsiadów. Podobnie jak w przypadku przestępstwa zabójstwa wejście Polski do strefy Schengen pod koniec 2007 r. nie wpłynęło znacząco na obniżenie się liczby przestępstw rozbójniczych. Właściwie od roku 2007 (kiedy to w Polsce Układ z Schengen jeszcze nie obowiązywał) widać względną stabilizację uwidocz-nionych w statystyce przestępstw rozbójniczych.

Podobnie jak w przypadku osób podejrzanych, także w przypadku skazań udział cudzoziemców jest bardzo mały. W latach 2004-2012 rozbój, kradzież rozbójniczą i wymuszenie rozbójnicze skazano 91.463 Polaków. W analizowanym okresie liczba skazań cu-dzoziemców tylko w roku 2004 zbliżyła się do 1%. Po roku 2004 odsetek skazań cudzoziemców w poszcze-gólnych latach utrzymuje się na poziomie ok. 0,5%.

Wykres 6. Liczba podejrzanych o przestępstwa rozboju, kradzieży rozbójniczej i wymuszenia rozbójniczego, o których popełnienie podejrzani byli cudzoziemcy w Polsce w latach 2000-2012 z podziałem na obywatelstwa sprawców
Źródło: dane Komendy Głównej Policji.

Tabela 10. Analiza liczby przestępstw rozboju z użyciem niebezpiecznego narzędzia (art. 280 § 2 k.k.), o których popełnienie podejrzani byli cudzoziemcy w Polsce w latach 2004-2012 z podziałem na obywatelstwa sprawców

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	razem
Armenia	1	2					6			9
Białoruś	4	2		2		1				9
Bośnia i Hercegowina		1								1
Bułgaria					1		1			2
Czechy					1					1
Holandia						1				1
Litwa	1									1
Łotwa		1					2			3
Mołdawia	4									4
Niemcy		1			1				1	3
Pakistan	1									1
Rosja				2			1		2	5
Rumunia					3					3
Słowacja						2				2
Ukraina	15	7	4	6	2		4			38
Węgry				1						1
pozostałe państwa Ameryki		1								1
pozostałe państwa Azji	1									1
pozostałe państwa Europy							1			1
razem	27	15	4	11	8	4	15	0	3	87

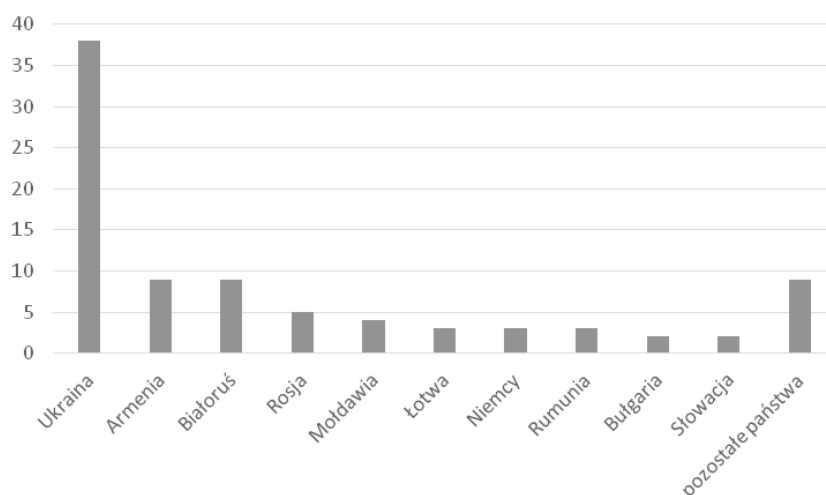
Źródło: dane Komendy Głównej Policji.

W latach 2004-2012 cudzoziemcy w Polsce zostali skazani za popełnienie 534 rozbojów. Sprawcami tych czynów byli obywatele 33 państw wymienionych w tabeli oraz 12 osób pochodzących z niewymienionych w tabeli państw bądź będące bezpaństwowcami. Jeśli chodzi o pochodzenie sprawców przestępstw, to najczęściej skazań dotyczy Ukraińców (36%), a następnie osób z obywatelstwem Armeńskim, Rosyjskim, Białoruskim (po 10%) i Rumuńskim (7%).

Ponad połowa przypadków przestępstw rozbójniczych (53%) dotyczy rozboju w typie podstawowym.

W 79 przypadkach (15%) mieliśmy do czynienia z typem kwalifikowanym: rozbojem z użyciem niebezpiecznego narzędzia lub broni palnej. Niecałe 8% przypadków dotyczyło kradzieży rozbójniczej, a niemal ¼ (24%) wymuszenia rozbójniczego.

O ile dynamika liczby cudzoziemców podejrzanych o przestępstwa rozbójnicze charakteryzuje się konsekwentną tendencją spadkową, o tyle dynamika skazań cudzoziemców za te przestępstwa nie przedstawia się już tak stabilnie. Po przeszło 137 skazaniach w roku 2004 obserwujemy spadek ich liczby aż do roku 2009.

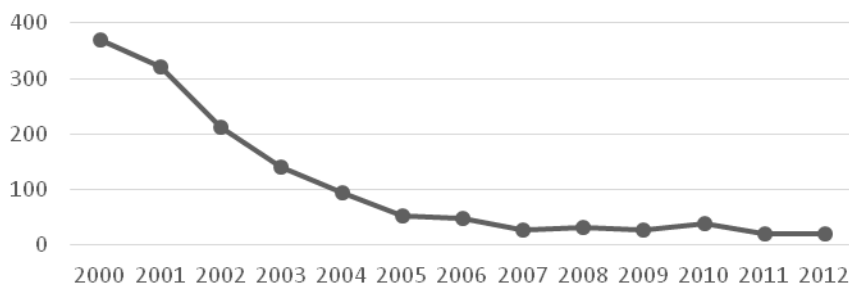

Wykres 7. Analiza liczby przestępstw rozboju z użyciem niebezpiecznego narzędzia (art. 280 § 2 k.k.), o których popełnienie podejrzani byli cudzoziemcy w Polsce w latach 2004-2012 z podziałem na obywatelstwa sprawców
Źródło: dane Komendy Głównej Policji.

Tabela 11. Analiza dynamiki liczby podejrzanych o przestępstwa rozboju, kradzieży rozbójniczej i wymuszenia rozbójniczego, o których popełnienie podejrzani byli cudzoziemcy w Polsce w latach 2000-2012 z podziałem na lata

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Liczba cudzoziemców podejrzanych o rozbój, kradzież rozbójniczą i wymuszenie rozbójnicze	370	321	212	140	93	52	48	26	30	26	37	19	20

Źródło: dane Komendy Głównej Policji.

Wykres 8. Analiza dynamiki liczby podejrzanych o przestępstwa rozboju, kradzieży rozbójniczej i wymuszenia rozbójniczego, o których dokonanie byli podejrzani cudzoziemcy w Polsce w latach 2000-2012 z podziałem na lata
Źródło: dane Komendy Głównej Policji.

Tabela 12. Analiza skazań za zabójstwa z art. 280, 281, 282 k.k. w latach 2004-2012 w odniesieniu do Polaków i cudzoziemców

	liczba skazań ogółem	liczba skazań obywateli polskich	liczba skazań cudzoziemców	odsetek skazań cudzoziemców
2004	16149	16012	137	0,8
2005	13839	13758	81	0,6
2006	11914	11848	66	0,6
2007	8610	8565	45	0,5
2008	8978	8946	32	0,4
2009	8546	8519	27	0,3
2010	8645	8594	51	0,6
2011	7893	7853	40	0,5
2012	7423	7368	55	0,7
ogółem	91997	91463	534	0,6

Źródło: dane Ministerstwa Sprawiedliwości oraz obliczenia własne.

Tabela 13. Analiza dynamiki rozbójów, kradzieży rozbójniczych i wymuszeń rozbójniczych, za które zostali skazani cudzoziemcy w Polsce w latach 2004-2012 z podziałem na lata

ROK	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
liczba skazań cudzoziemców za ciężkie uszkodzenie ciała	137	81	66	45	32	27	51	40	55

Źródło: dane Ministerstwa Sprawiedliwości.

Jest to spadek duży, bowiem w roku 2009 miało miejsce zaledwie 27 skazań za przestępstwa rozbójnicze. Jednak lata 2010-2012 charakteryzują się ponownie pewnym wzrostem, który nie odpowiada bezpośrednio liczbie podejrzanych.

Wnioski z analizy statystyk

Analiza statystyk cudzoziemców podejrzanych o popełnienie przestępstwa i skazanych za te czyny pokazuje, że obecnie w Polsce zagrożenie przestępczością obcokrajowców jest znikome. W latach 2004-2012 udział cudzoziemców w ogóle przestępczości wynosi nieco ponad 1% (Rzeplińska 2015, s. 2). Odsetek skazań za najpoważniejsze przestępstwa pozostaje jeszcze niższy. Różnego rodzaju statystyki migracyjne pokazują, że z roku na rok rośnie liczba obcokrajowców wjeżdżających do Polski. Czy oznacza to wzrastające zagrożenie przestępczością cudzoziemców? Niekoniecznie. Na początku lat 90. zwiększony przyjazd cudzoziemców oznaczał wzrost ich przestępczości, ale w ostatnich latach wcale tak nie jest: mimo rosnącej z roku na rok liczby obcokrajowców wjeżdżających do Polski, poziom ich przestępczości jest obecnie stabilny. Tym niemniej sytuacja migracji do Polski jak i przestępczość obcokrajowców powinna być jednym z pól stale obserwowanych przez kryminologów.

Bibliografia:

1. Błachut J. (2007), *Problemy związane z pomiarem przestępczości*, Wolters Kluwer.
2. Klaus W. (2011), *Integracja – marginalizacja – kryminalizacja, czyli o przestępczości cudzoziemców w Polsce*, Archiwum kryminologii, tom XXXII, s. 81-156.
3. Klaus W. (2013), *Zagrożenia dla migrantów ze strony przedstawicieli ruchów i organizacji skrajnych w Polsce*, Otwarta Rzeczpospolita, Warszawa, <http://www.otwarta.org/wp-content/uploads/2013/05/8-Broszura-Zagro%C4%B9zenia-dla-migrant%C4%82w-Klaus-DRUK-KOLOR.pdf> (29.04.2015)
4. OECD (2011), *Foreign-born population*, <https://data.oecd.org/migration/foreign-born-population.htm> (29.04.2014)
5. OECD (2014), *Country statistical profiles: Key tables from OECD*, http://www.oecd-ilibrary.org/economics/country-statistical-profile-poland_20752288-table-pol (29.04.2014)
6. ONZ (2010), *Trends in International Migrant Stock: The 2008 Revision*, <http://esa.un.org/migration/p2k0data.asp> (29.04.2014)
7. Pawlaczyk T. (2014), *Cudzoziemcy w Polsce – zagrożenia, przestępczość, integracja*, Przegląd Policyjny, nr 1 (113), s. 178-198.
8. Perkowska M. (2013), *Przestępczość graniczna cudzoziemców*, C.H. Beck, Warszawa.
9. Raport EMN (2011), *Praktyczne aspekty zmniejszania skali nielegalnej migracji w Polsce. Raport krajowy za lata 2004-2010*. http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/irregular-migration/20b._poland_national_report_irregular_migration_march2013_pl.pdf (20.04.2015).
10. Raport PSK (2014), *Raport polskiej służby konsularnej za 2013 rok*, MSZ.
11. Rzeplińska I. (2000), *Przestępczość cudzoziemców w Polsce*, Scholar, Warszawa.
12. Rzeplińska I. (2015), *Analiza przestępczości cudzoziemców w Polsce, w latach 2004 – 2012*. Niepublikowany raport z I etapu realizacji projektu badawczego NCBiR: „SIC – Modułowy Wielozadaniowy System Identyfikacji Cudzoziemców wraz z modulem analizy ryzyka ofiar przestępstwa handlu ludźmi”.
13. Szczepanik M. (2015), *Cudzoziemcy w Polsce – zjawiska i charakterystyka kulturowa wybranych grup*. W: M. Łysienia, *Cudzoziemcy w Polsce Podręcznik dla funkcjonariuszy publicznych*. Helsińska Fundacja Praw Człowieka.
14. Szwarc A.J., Piskorski J. (2000), *Przestępczość cudzoziemców w Polsce*. W: A.J. Szwarc (red.), *Przestępczość przygraniczna. Postępowanie karne przeciwko cudzoziemcom w Polsce*. Poznań, s. 11-25.
15. Urban E., Piotrowicz M. (2012), *Cudzoziemcy w Polsce – dyskryminacja i przestępczość*. Problemy Higieny i Epidemiologii, 93 (1), s. 195-202.

BEZPIECZEŃSTWO EDUKACYJNE W OBSZARZE NAUK SPOŁECZNYCH

EDUCATION SAFETY IN THE SOCIAL SCIENCES

Agnieszka Smarzewska^{1(A,C,D,E)}, Ewelina Melaniuk^{1(B,E,F)},
Adam Szepełuk^{1(B,C,E)}, Agnieszka Dymicka^{1(E,F)}

¹Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Smarzewska A., Melaniuk E., Szepełuk A., Dymicka A. (2016), *Bezpieczeństwo edukacyjne w obszarze nauk społecznych*. Rozprawy Społeczne, 1 (10), s. 57-66.

Wkład autorów:

A. Zaplanowanie badań
B. Zebranie danych
C. Dane – analiza i statystyki
D. Interpretacja danych
E. Przygotowanie artykułu
F. Wyszukiwanie i analiza literatury
G. Zebranie funduszy

Streszczenie

Szkoła wyższa zapewnia bezpieczeństwo edukacyjne studentom poprzez zaspokajanie aspiracji naukowych, zawodowych oraz osobistych. Celem artykułu jest analiza potrzeb edukacyjnych studentów wybierających kierunki studiów z obszaru nauk społecznych. W grupie badawczej liczącej 268 studentów zbadano zapotrzebowanie na kompetencje, preferencje oraz motyw wyboru uczelni i kierunku studiów, w tym istnienie zależności istotnych statystycznie analizowanych zmiennych. Efektem badań jest wykazanie różnic pomiędzy kierunkami studiów we wskazanych obszarach.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo edukacyjne, nauki społeczne, kompetencje, szkoła wyższa

Summary

The School of Higher Education provides education safety by meeting students' academic, professional and personal aspirations. This article aims to analyze the educational needs of students choosing courses of study in the social sciences. The research group numbering 268 students were tested to find out their skills needs, preferences and reasons for choosing the university and faculty, including a relationship variables considered statistically significant. The result of the research is to demonstrate the differences between faculties in social sciences.

Keywords: education safety, social sciences, skills, university

Tabela: 8

Ryciny: 6

Literatura: 13

Otrzymano: 14.12.2015

Zaakceptowano: 08.02.2016

Wstęp

Rozwój edukacyjny stanowi stały element bezpieczeństwa człowieka. Zdaniem Krzysztofa Klimka podjęcie problematyki bezpieczeństwa ma sens tylko wtedy, gdy dotyczy człowieka (Klimek 2011). Tym samym bezpieczeństwo edukacyjne powinno być zapewnione na poziomie studiów wyższych w odniesieniu do konkretnej jednostki – studenta. Uczelnia, tworząc odpowiednie warunki, zarówno do nauki, jak i pracy, umożliwia zaspokajanie potrzeby kształcenia, a w konsekwencji rozwoju naukowego, zawodowego i osobistego, uwzględniając tym samym podmiotowość człowieka (Smarzewska, Melaniuk 2014a).

Prowadzenie badań w zakresie poznania preferencji oraz motywów wyboru uczelni, kierunku studiów czy oceny oferty edukacyjnej, w tym zapotrzebowania na kompetencje, stanowią elementarne działania, prowadzące do zapewnienia bezpieczeństwa edukacyjnego. Badacze z zakresu przedmiotu wskazują na konieczność rozwijania kompetencji w praktyce edukacyjnej (Górska, Solarczyk-Szwec 2012).

Analizując wieloaspektowe kwestie dotyczące powodów i motywów podjęcia kształcenia trudno nie odnieść się do pojęcia aspiracji, które może być

uwarunkowane czynnikami natury psychologicznej, socjologicznej i pedagogicznej i przez pryzmat tych czynników definiowane. Za Kingą Musiałską można powiedzieć, iż terminem aspiracje określa się „dążenia, zamierzenia, pragnienia, życzenia, potrzeby i zainteresowania jednostki, które planuje ona realizować w przyszłości, które wpływają na jej zachowania i plany oraz warunkują jej dalszą drogę życiową, a które uwarunkowane są czynnikami natury psychologicznej, socjologicznej i pedagogicznej” (Musiałska 2008, s. 14).

Wielość przytaczanych definicji w literaturze przedmiotu wskazuje jednoznacznie, iż aspiracje można analizować w wielu aspektach i na wielu płaszczyznach. Wśród aspiracji, będących w polu zainteresowania Autorów niniejszego opracowania znajdują się aspiracje edukacyjne i zawodowe. Pierwsze z nich odnoszą się do poziomu ukończenia określonego etapu edukacji, a przez to zdobycia konkretnego wykształcenia, tytułu. Aspiracje zawodowe odnoszą się zaś do zdobycia w przyszłości określonego zawodu, predysponującego do wykonywania określonych czynności czy funkcji zawodowych. Można je określić mianem aspiracji uzyskania sukcesu w działaniu lub aspiracji efektywnego działania.

Adres korespondencyjny: Agnieszka Smarzewska, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, ul. Sidorska 95/97, 21-500 Biała Podlaska, e-mail: a.smarzewska@pswbp.pl, tel.: 83 344 99 44

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

Na tym tle postawione zostały pytania o powody i motywy podjęcia studiów przez studentów PSW w Białej Podlaskiej. Wśród motywów wyboru uczelni wyakcentowano te dotyczące, m.in. prestiżu uczelni, wysokiego poziomu kadry naukowej, nowoczesnej infrastruktury, bliskości miejsca zamieszkania. Kafeateria dysjunktywno-koniunktywna pozwoliła na zbadanie różnego rodzaju statystycznych interakcji zachodzących pomiędzy wskazanymi kryteriami.

W odniesieniu do aspiracji edukacyjnych i zawodowych można przytoczyć badania CBOS z 2013 roku, gdzie jako powód, dla którego młodzi ludzie rozpoczynają naukę na wyższej uczelni, dwie trzecie badanych (63%) podaje aspiracje zawodowe i sytuację na rynku pracy. Największa część ankietowanych tłumaczy taką decyzję chęcią znalezienia dobrej pracy – lepiej płatnej (15%), zgodnej z zainteresowaniami (2%), lekkiej, niefizycznej (2%) lub po prostu lepszej (27%). Bardziej pesymistyczna diagnoza zakłada, że osoby ze średnim wykształceniem widzą w dyplomie wyższej uczelni szansę na podjęcie jakiegokolwiek zatrudnienia (14%) oraz że muszą studiować, bo nie ma dla nich pracy (8%). Mniej osób mówi o chęci zrobienia kariery zawodowej (4%), bądź poprawienia pozycji na rynku pracy – zwiększenia szans i możliwości (3%) (CBOS 2013).

Jak wynika z badań, wyższe wykształcenie ma otwierać możliwości znalezienia ciekawej i dobrze płatnej pracy z widocznym marginalizowaniem własnych zainteresowań. Może to z jednej strony oznaczać, że uczelnie nie pytają studentów o motywy podjęcia studiów w aspekcie zainteresowań i w konsekwencji nieadekwatnie do potrzeb kształtują programy studiów, bądź może to oznaczać, iż zdobycie dobrego zawodu niekoniecznie musi być skorelowane z zainteresowaniami, pozostającymi w tej sytuacji w sferze pasji.

Należy pamiętać, iż motywy podjęcia studiów na określonym kierunku, związane są nie tylko z programową ofertą edukacyjną, ale również z zajęciami wykraczającymi niekiedy poza ramy programowe (Karwacka 2014). Wśród nich można wyróżnić formy, które wpływają na uatrakcyjnienie studiowania, m.in. spotkania z ciekawymi ludźmi, wyjazdy studyjne, kursy językowe, zajęcia sportowe czy praktyki i staże zagraniczne. To również dość ważny, jak wynika z przeprowadzonych badań korelat, będący spełnieniem oczekiwań edukacyjnych młodych ludzi.

Jak zaznaczono na wstępie, aspiracje uwarunkowane są czynnikami natury psychologicznej, socjologicznej i pedagogicznej. Wskazuje to na obszary nauk społecznych, podejmujące badania, m. in. nad uwarunkowaniami aspiracji. W ramach obszaru nauk społecznych (Dz.U. 2011 nr 179 poz. 1065) w ofercie edukacyjnej PSW w Białej Podlaskiej znajdują się następujące kierunki studiów: bezpieczeństwo narodowe (BN), ekonomia (E), finanse i rachunkowość (FiR), pedagogika (P), socjologia (S) oraz zarządzanie (Z).

Przenikanie się wskazanych kierunków z zakresu nauk społecznych stwarza szansę na wieloaspektowe i wielopłaszczyznowe spojrzenie na pojęcie, poziomy i uwarunkowania aspiracji, stanowiącej bodziec w po-

dejmowaniu wyborów edukacyjnych, podnoszeniu kwalifikacji i uzyskaniu wykształcenia (Wróblewska 2001).

Organizacja badań

Badaniami objęto 268 studentów pierwszego roku Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, którzy podjęli studia na kierunkach z obszaru nauk społecznych. Badanie przeprowadzono dnia 01 października 2014 roku. Wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, a podstawowym narzędziem badawczym był autorski kwestionariusz ankiety, stanowiący narzędzie badawcze Wewnętrzny System Zapewnienia Jakości Kształcenia na uczelni (Załącznik 4 do WSZJK). Wyniki badań poddano analizie statystycznej przy użyciu programu STATISTICA10. Ze względu na charakter zadawanych pytań (pytania wielokrotnego wyboru) obliczono procent wskazań każdej odpowiedzi na poszczególne pytanie oraz przy użyciu testu Chi kwadrat Pearsona zbadano istnienie zależności istotnych statystycznie pomiędzy studentami kierunków z obszaru nauk społecznych. We wszystkich analizowanych przypadkach przyjęto poziom istotności $p=0,05$. Odpowiedzi studentów różniące się istotnie statystycznie oznaczono gwiazdką (*).

W tabeli 1 przedstawiono charakterystykę badanej grupy w odniesieniu do płci, miejsca zamieszkania oraz wieku. W badanej grupie, kobiety stanowiły liczebnie 2/3 zbiorowości, ponad połowa (52,6%) respondentów jako miejsce zamieszkania zadeklarowała wieś, w grupie dominowały osoby do 20 roku życia łącznie (70,5%).

Tabela 1. Charakterystyka badanej grupy

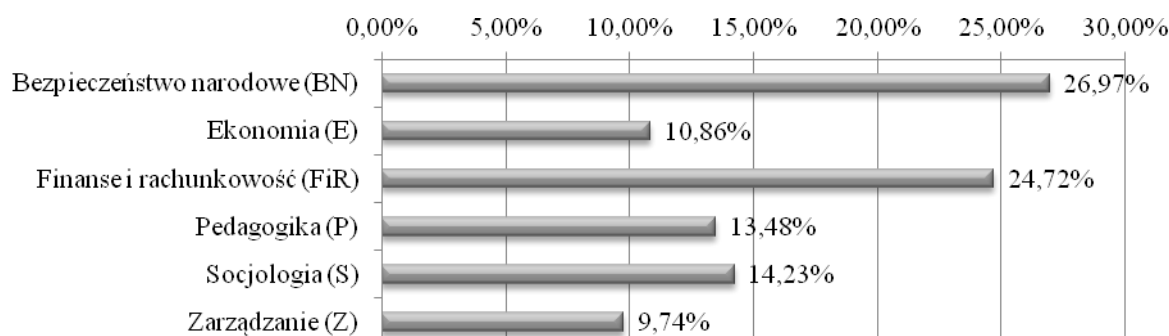
Zmienna	n	%
Płeć		
kobiety	172	64,2
mężczyźni	96	35,8
Miejsce zamieszkania		
wieś	141	52,6
miasto	111	41,4
poza granicami Polski	16	6,0
Wiek		
do 20 lat łącznie	189	70,5
powyżej 20 lat	79	29,5

Odnosząc się z kolei do struktury respondentów, należy wskazać, iż najliczniej reprezentowane były kierunki bezpieczeństwo narodowe oraz finanse i rachunkowość. Najmniej badanych pochodziło z kierunków zarządzanie oraz ekonomia, co wynika z niższej liczby przyjęć na pierwszy rok studiów w stosunku do pozostałych kierunków z obszaru nauk społecznych. Pełne zestawienie struktury badanych zamieszczono na rysunku 1.

Głównymi powodami podjęcia studiów w PSW w Białej Podlaskiej (tabela 2) było zdobycie dobrze

płatnego zawodu (44,4% odpowiedzi respondentów), zaspokojenie własnych potrzeb intelektualnych (38,5% wskazań) oraz uzyskanie dyplomu wyższej uczelni (23,7% odpowiedzi). Uwzględniając kierunek studiów, zdobycie dobrze płatnego zawodu jest sprawą najważniejszą dla studentów kierunków: ekonomia, zarządzanie, finanse i rachunkowość oraz bezpieczeństwo narodowe, natomiast zaspokojeniem własnych potrzeb intelektualnych kierowali się studenci pedagogiki oraz ekonomii. Należy zauważyć, iż w przypadku powodów, takich jak opinia rodziny, opinia znajomych oraz sposób na spędzenie czasu stanowią one niewielką liczbę wskazań badanych (odpowiednio 3,7%, 3,7% oraz 6,3%).

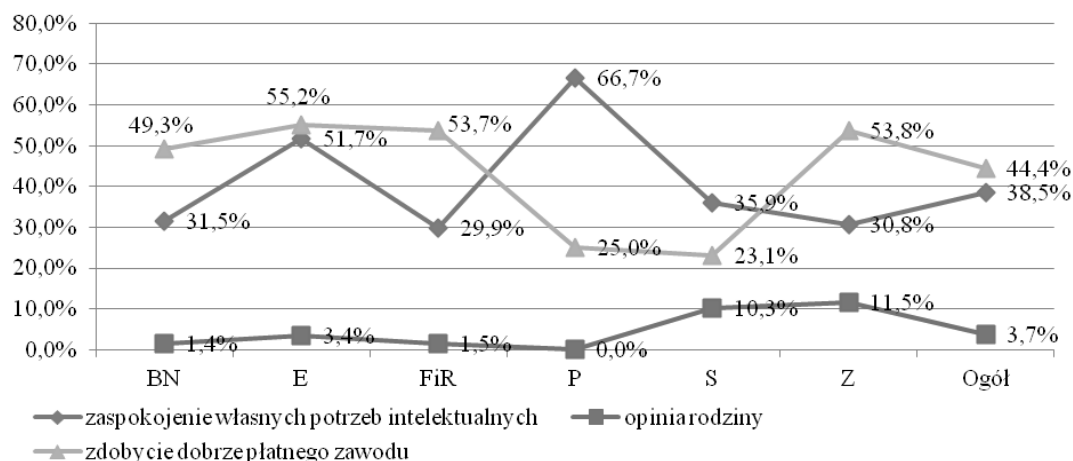
Kontynuując analizę, na rysunku 2 zaprezentowano główne powody podjęcia studiów, wykazujące zależność istotną statystycznie. Zależność dotyczy powodów, takich jak: zdobycie dobrze płatnego zawodu, zaspokojenie własnych potrzeb intelektualnych oraz opinii rodziny (ze względu na minimalną liczbę wskazań badanych – 3,7% zależność ta zostanie pominięta w analizie). W związku z powyższym, wybór kierunku studiów jest uwarunkowany określonym powodem. Badani studenci, podejmując decyzję o wyborze kierunku studiów, kierują się głównie zdobyciem dobrze płatnego zawodu oraz zaspokojeniem własnych potrzeb intelektualnych. Co istotne, w przypadku kierunków pedagogika oraz socjologia, zaspokojenie wła-

Rysunek 1. Udział % studentów w grupie badawczej

Tabela 2. Powody podjęcia studiów przez badanych z uwzględnieniem kierunku studiów

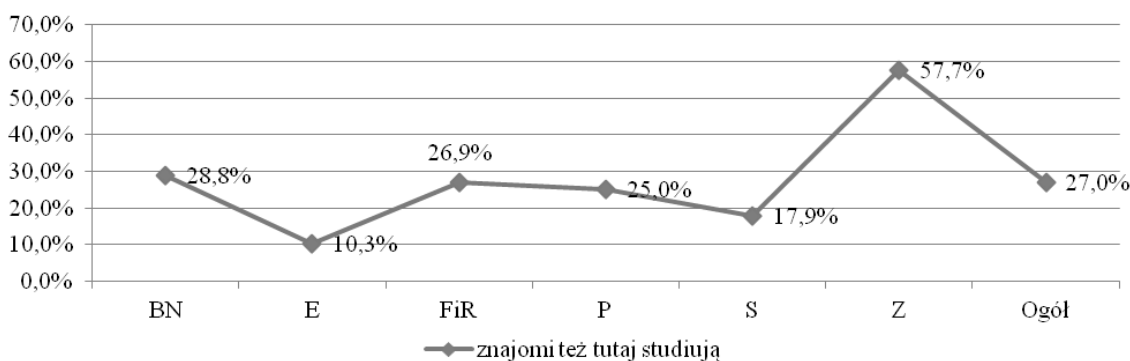
Główne powody podjęcia studiów:	BN	E	FiR	P	S	Z	Ogół	X ²	p
zaspokojenie własnych potrzeb intelektualnych	31,5	51,7	29,9	66,7	35,9	30,8	38,5	18,59	0,002*
opinia rodziny	1,4	3,4	1,5	-	10,3	11,5	3,7	12,59	0,028*
opinia znajomych	4,1	-	6,0	-	7,7	-	3,7	6,24	0,284
zdobycie dobrze płatnego zawodu	49,3	55,2	53,7	25,0	23,1	53,8	44,4	18,05	0,003*
uzyskanie dyplomu wyższej uczelni	23,3	20,7	20,9	27,8	35,9	11,5	23,7	6,11	0,296
sposób na spędzenie czasu	5,5	-	7,5	13,9	7,7	-	6,3	7,58	0,181
inny	2,7	-	1,5	2,8	5,1	-	2,2	3,07	0,689

Rysunek 2. Powody podjęcia studiów istotne statystycznie z uwzględnieniem kierunku studiów

Tabela 3. Motywy wyboru Uczelni przez badanych z uwzględnieniem kierunku studiów

Główne motywy wyboru Uczelni:	BN	E	FiR	P	S	Z	Ogół	X ²	p
prestż uczelni	27,4	20,7	19,4	25,0	15,4	38,5	23,7	6,04	0,302
modny kierunek	16,4	6,9	11,9	5,6	20,5	15,4	13,3	5,48	0,360
bliskość od miejsca zamieszkania	47,9	65,5	47,8	58,3	53,8	65,4	53,7	5,29	0,381
niższe niż w innych miastach koszty utrzymania	9,6	24,1	28,4	13,9	23,1	15,4	18,9	9,81	0,081
wysoki poziom kadry naukowej	26,0	10,3	14,9	13,9	15,4	23,1	18,1	5,77	0,329
infrastruktura (nowoczesne budynki, akademik)	9,6	17,2	9,0	19,4	10,3	19,2	12,6	4,74	0,448
znajomi też tutaj studiuja	28,8	10,3	26,9	25,0	17,9	57,7	27,0	18,3	0,003*
opinia moich rodziców	1,4	10,3	-	5,6	5,1	7,7	3,7	9,01	0,109
zadecydował o tym przypadek	9,6	6,9	9,0	8,3	7,7	-	7,8	2,70	0,746
nie dostałem/am się na inną uczelnię	8,2	3,4	6,0	2,8	-	-	4,4	6,14	0,293
inny	1,4	3,4	1,5	-	2,6	-	1,5	2,02	0,846

Rysunek 3. Motyw wyboru Uczelni istotny statystycznie z uwzględnieniem kierunku studiów

nych potrzeb intelektualnych (odpowiednio 66,7% i 35,9%) jest znacznie ważniejsze niż zdobycie dobrze płatnego zawodu. Ta zależność jest odwrotna w grupie innych kierunków (finanse i rachunkowość, bezpieczeństwo narodowe oraz zarządzanie), w której to grupie respondenci kierują się głównie zdobyciem dobrze płatnego zawodu, zaś zaspokojenie własnych potrzeb intelektualnych stawiają na drugim miejscu.

Głównymi motywami wyboru Uczelni przez studentów kierunków z obszaru nauk społecznych (tabela 3) były bliskość Uczelni od miejsca zamieszkania (53,7% wskazań), fakt studiowania na Uczelni znajomych (27,0% odpowiedzi) oraz prestiż uczelni (23,7% wyborów). W grupie motywów wyboru Uczelni, najmniej znaczenie miała opinia rodziców, niedostanie się na inną uczelnię oraz przypadkowa decyzja o wyborze Uczelni.

Zależność istotna statystycznie pojawiła się w odniesieniu tylko do jednego motywu, a mianowicie studiowania na Uczelni znajomych. Motyw ten jest szczególnie istotny dla studentów kierunku zarządzanie, najmniej zaś istotny dla studentów ekonomii. Obserwację statystyczną zamieszczono na rysunku 3.

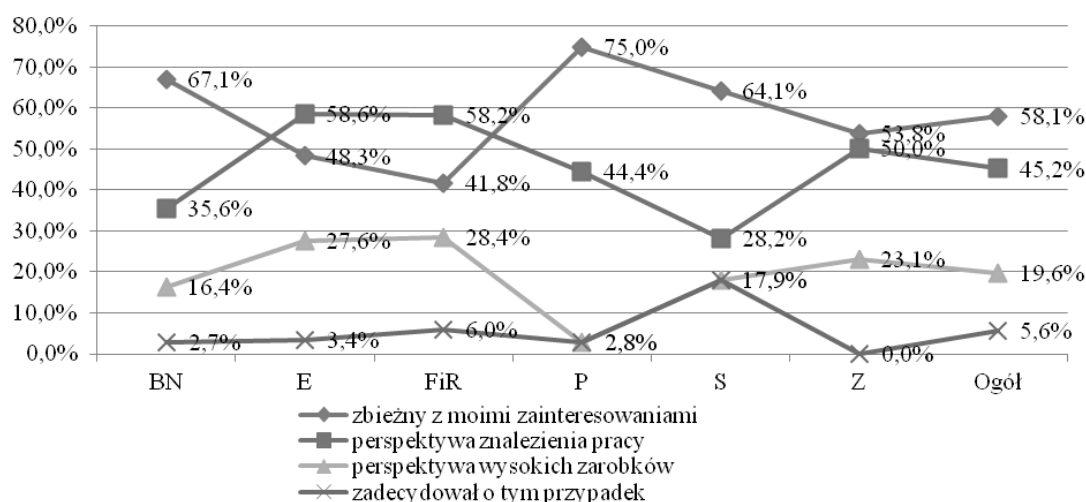
Głównymi motywami wyboru kierunku studiów, wskazanymi przez badanych, była zbieżność z ich za-

interesowaniami (58,1% wskazań), perspektywa znalezienia pracy (45,2% odpowiedzi) oraz perspektywa wysokich zarobków (blisko 20% wskazań). Co istotne, przy wyborze kierunku studiów, 75% studentów pedagogiki, ponad 67% studentów bezpieczeństwa narodowego oraz ponad 64% studentów socjologii kierowało się swoimi zainteresowaniami, natomiast studenci kierunków ekonomia, finanse i rachunkowość oraz zarządzanie (po co najmniej 50% wskazań) – perspektywą znalezienia pracy (tabela 4).

Badanie zależności zmiennych pomiędzy kierunkiem studiów z obszaru nauk społecznych a motywem wyboru kierunku studiów wykazało, iż w przypadku czterech motywów taka zależność wystąpiła. Zależności istotne statystycznie odnotowano w stosunku do: zbieżności z zainteresowaniami, perspektywy znalezienia pracy, perspektywy wysokich zarobków oraz przypadku, który zadecydował o wyborze kierunku studiów. W tej grupie motywów, zbieżność z zainteresowaniami studentów była najmniejsza na kierunku finanse i rachunkowość, największa zaś na kierunku pedagogika. W przypadku perspektywy znalezienia pracy motyw ten najmniej istotny był dla studentów socjologii oraz bezpieczeństwa narodowego, podobnie jak w motywie perspektywy wysokich zarobków.

Tabela 4. Motywy wyboru kierunku studiów przez badanych z uwzględnieniem kierunku studiów

Główne motywy wyboru kierunku studiów:	BN	E	FiR	P	S	Z	Ogół	X ²	p
zbieżny z moimi zainteresowaniami	67,1	48,3	41,8	75,0	64,1	53,8	58,1	15,91	0,007*
polecenie przez znajomych	9,6	3,4	14,9	8,3	12,8	11,5	10,7	3,34	0,647
polecenie przez rodzinę	4,1	10,3	6,0	5,6	2,6	7,7	5,6	2,47	0,781
stopień trudności realizowanego programu kształcenia	1,4	-	-	-	5,1	-	1,1	7,55	0,183
perspektywa znalezienia pracy	35,6	58,6	58,2	44,4	28,2	50,0	45,2	14,19	0,014*
perspektywa wysokich zarobków	16,4	27,6	28,4	2,8	17,9	23,1	19,6	11,62	0,040*
zadecydował o tym przypadek	2,7	3,4	6,0	2,8	17,9	-	5,6	14,85	0,011*
inny	1,4	-	-	2,8	5,1	-	1,5	5,81	0,325

Rysunek 4. Motywy wyboru kierunku studiów istotne statystycznie z uwzględnieniem kierunku studiów

Na szczególną uwagę zasługuje kierunek pedagogika, gdzie motywem wyboru nie jest przypadek oraz perspektywa wysokich zarobków. Kierunek studiów, który najczęściej wybierany jest przypadkowo w grupie kierunków z obszaru nauk społecznych jest socjologia. Zestawienie motywów wyboru kierunku studiów, gdzie wystąpiła zależność istotna statystycznie zamieszczono na rysunku 4.

Poszukując informacji na temat wybranego kierunku studiów badani najczęściej korzystali ze strony internetowej Uczelni (blisko 90% wskazań) oraz opinii rodziny lub znajomych (26,3% odpowiedzi). W przypadku pozostałych źródeł pozyskiwania informacji o Uczelni, zaprezentowanych w tabeli 5, widoczna jest duża rozbieżność w stosunku do wskazywanej jako główne źródło informacji strony internetowej, gdzie przy innych wariantach odpowiedzi odnotowano średnio nie więcej niż 26,3% wskazań badanych. Zależność istotna statystycznie wystąpiła tylko w odniesieniu do źródła informacji, jakim jest prasa. Uwzględniając kierunek studiów badanych prasa jako źródło informacji okazała się najistotniejsza dla studentów ekonomii (13,8% odpowiedzi). Warto zauważyć, iż badani studiujący na kierunkach z obszaru nauk społecznych minimalizują znaczenie takich źródeł informacji, jak

radio, telewizja, prasa, spoty reklamowe, obecność na imprezach kulturalnych organizowanych w Uczelni, polecenie pracownika, fora dyskusyjne czy portale edukacyjne. Obserwacja ta pokazuje zatem dużą niezależność badanych w poszukiwaniu informacji.

Budując ofertę edukacyjną uczelnia podejmuje dodatkowe działania wzmacniające bezpieczeństwo edukacyjne (Smarzewska, Melaniuk 2013). Do respondentów skierowano pytanie, co do ich oczekiwań w zakresie oferty edukacyjnej, społecznej i kulturalnej – tabela 6.

Badani głównie oczekują spotkań z ciekawymi ludźmi (50,0%), organizacji zajęć sportowych (27,6%), kursów językowych (27,2%) oraz wyjazdów studyjnych/wycieczek naukowych (blisko 25% wskazań). Zdecydowanie mniej chętnie odnoszą się do pracy w samorządzie studenckim (4,1%), konferencji (6,7%), kursów komputerowych czy organizacji przedstawień teatralnych (po 7,8% odpowiedzi). Spotkań z ciekawymi ludźmi oczekują głównie studenci z kierunków pedagogika oraz socjologia, zajęcia sportowe budzą największe zainteresowanie wśród studentów bezpieczeństwa narodowego, kursy językowe u studentów socjologii, a wyjazdy naukowe w grupie studentów zarządzania oraz pedagogiki.

Tabela 5. Źródła poszukiwania informacji na temat wybranego kierunku studiów i uczelni przez badanych z uwzględnieniem wybranego kierunku studiów

Źródła informacji na temat wybranego kierunku studiów i Uczelni:	BN	E	FiR	P	S	Z	Ogół	X ²	p
strona internetowa Uczelni	86,3	96,6	92,5	86,1	84,6	96,2	89,6	5,70	0,337
portale społecznościowe	11,0	3,4	10,4	19,4	17,9	11,5	12,2	5,34	0,376
portale edukacyjne	5,5	6,9	3,0	2,8	12,8	-	5,2	7,32	0,198
internetowe fora dyskusyjne	2,7	6,9	3,0	8,3	5,1	3,8	4,4	2,59	0,762
Dni Otwarte Uczelni	11,0	6,9	14,9	11,1	12,8	7,7	11,5	1,84	0,871
prasa	1,4	13,8	-	-	2,6	-	2,2	21,07	0,000*
radio	-	-	-	-	2,6	-	0,4	5,95	0,312
telewizja	1,4	3,4	1,5	-	2,6	-	1,5	2,02	0,846
opinia rodziny lub znajomych	19,2	24,1	26,9	30,6	28,2	38,5	26,3	4,38	0,495
spotkania na Uczelni lub w szkole macierzystej	4,1	-	1,5	8,3	7,7	3,8	4,1	5,36	0,374
brozury, ulotki, billboardy Uczelni	11,0	20,7	13,4	13,9	28,2	15,4	15,9	6,66	0,247
spoty reklamowe, np. na telebimach	1,4	3,4	-	5,6	7,7	-	2,6	8,26	0,143
odwiedzam Uczelnię przy okazji imprez kulturalnych	1,4	-	-	5,6	-	-	1,1	8,33	0,139
Uczelnię polecił student	17,8	-	6,0	16,7	17,9	15,4	12,6	10,40	0,065
Uczelnię polecił pracownik	2,7	6,9	-	2,8	2,6	3,8	2,6	4,08	0,537

Tabela 6. Oczekiwania studentów w zakresie oferty edukacyjnej, społecznej i kulturalnej przygotowanej przez PSW z uwzględnieniem wybranego przez badanych kierunku studiów

Oczekiwania studentów w zakresie oferty edukacyjnej, społecznej i kulturalnej:	BN	E	FiR	P	S	Z	Ogół	X ²	p
zajęcia wyrównawcze	17,8	10,3	23,9	5,6	10,3	19,2	16,0	8,07	0,152
kursy komputerowe	9,6	17,2	9,0	5,6	2,6	-	7,8	8,00	0,156
kursy językowe	21,9	34,5	29,9	8,3	43,6	26,9	27,2	13,85	0,017*
zajęcia sportowe	45,2	17,2	13,4	27,8	25,6	26,9	27,6	19,77	0,001*
koncerty	11,0	10,3	20,9	30,6	23,1	3,8	17,2	12,39	0,030*
przedstawienia teatralne	4,1	13,8	6,0	16,7	7,7	3,8	7,8	7,66	0,176
seanse filmowe	12,3	6,9	6,0	11,1	28,2	3,8	11,6	14,88	0,011*
koła naukowe	6,8	24,1	13,4	22,2	23,1	7,7	14,9	10,49	0,063
wolontariat	6,8	6,9	10,4	25,0	23,1	-	11,9	16,71	0,005*
spotkania z ciekawymi ludźmi	38,4	48,3	49,3	66,7	61,5	42,3	50,0	10,69	0,058
wyjazdy studyjne/wycieczki naukowe	21,9	20,7	26,9	30,6	17,9	30,8	24,6	2,87	0,720
konferencje	2,7	10,3	9,0	8,3	7,7	3,8	6,7	3,56	0,614
praca w samorządzie studenckim	2,7	6,9	4,5	5,6	5,1	-	4,1	2,37	0,796
obozy integracyjne	21,9	6,9	23,9	27,8	12,8	7,7	19,0	9,17	0,102
praktyki/staże/studia zagraniczne w trakcie nauki	9,6	13,8	25,4	22,2	20,5	19,2	18,3	6,89	0,229
inne	-	-	-	-	2,6	3,8	0,7	6,70	0,244

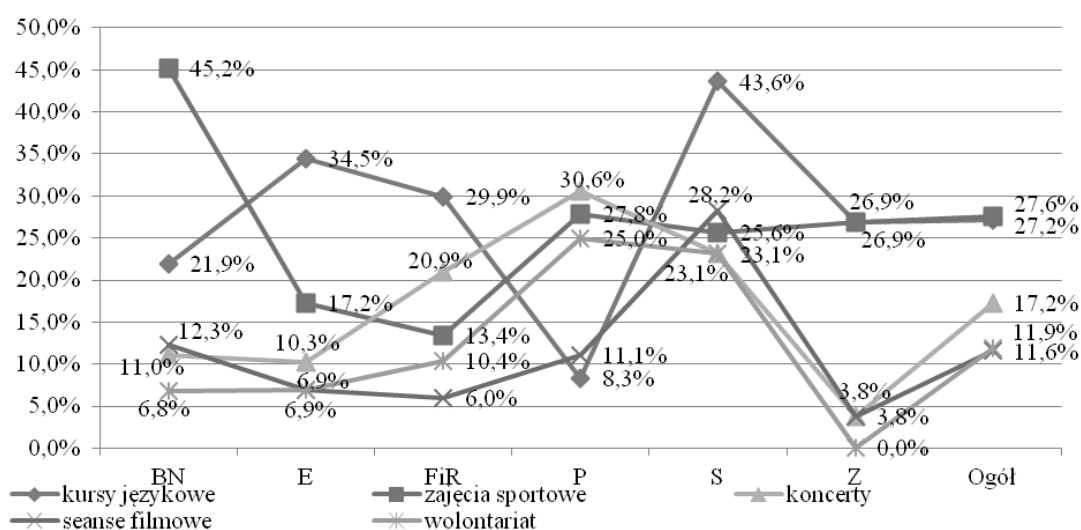
W grupie oczekiwań studentów kierunków z obszaru nauk społecznych wykazano zależność istotną statystycznie w przypadku pięciu oczekiwań: zajęcia sportowe, kursy językowe, koncerty, wolontariat oraz seanse filmowe. Zależność wystąpiła pomiędzy oczekiwaniami respondentów w zakresie oferty edukacyjnej, społecznej i kulturalnej a wyborem kierunku studiów. Oczekiwania, co do zajęć sportowych są szczególnie istotne dla studentów bezpieczeństwa na-

rodowego, zaś najmniej istotne dla badanych z kierunku finanse i rachunkowość oraz ekonomia. Studenci pedagogiki w odniesieniu do ogółu respondentów najmniej (8,3%) oczekują kursów językowych (najwięcej wskazań wystąpiło u studentów socjologii – 43,6%). Oczekiwania studentów pedagogiki skupiły się na udziale w koncertach, które z kolei budzą najmniejsze zainteresowanie na kierunkach zarządzanie, ekonomia oraz bezpieczeństwo narodowe. Seanse filmowe

najczęściej wskazywali respondenci z socjologii, najrzadziej zaś badani z kierunku zarządzanie. Można również stwierdzić, iż studenci pedagogiki i socjologii są zainteresowani w największym stopniu wolontariatem, w odróżnieniu od całkowitego braku zainteresowania tą formą studentów zarządzania. Szczegółowe zestawienie obserwacji w zakresie zależności istotnych statystycznie zamieszczono na rysunku 5.

Bardzo ważną informacją w kształtowaniu programu studiów i programu kształcenia jest poznanie oczekiwań studentów w zakresie rozwoju kompetencji, które zdaniem Nigela Rankina wiążą się z wy-

dajnością (Rankin 2004). W pytaniu w tym zakresie, skierowanym do respondentów zamieszczono grupę kompetencji w układzie od najważniejszej dla ogółu pracodawców do mniej ważnej. Oznacza to, iż kompetencja „umiejętność współpracy” jest zdaniem blisko 90,0% pracodawców najważniejszą u pracowników organizacji, zaś kompetencja „umiejętność wykorzystania wiedzy w praktyce” oszacowana została jako ważna dla mniej niż 30,0% ogółu pracodawców (Armstrong 2011). Obserwując zatem wartości zamieszczone w tabeli 7 należy zauważyć, iż zgłaszane przez badanych zapotrzebowanie dotyczy głównie kom-

Rysunek 5. Oczekiwania badanych studentów z uwzględnieniem kierunku studiów

Tabela 7. Kompetencje, które chcieliby opanować w trakcie studiów badani studenci z uwzględnieniem wybranego przez badanych kierunku studiów

Kompetencje, które studenci chcieliby rozwijać w trakcie studiów:	BN	E	FiR	P	S	Z	Ogół	X ²	p
umiejętność współpracy	52,1	55,2	61,2	61,1	38,5	42,3	53,0	7,34	0,197
jasne i przekonujące komunikowanie się	24,7	24,1	32,8	44,4	48,7	23,1	32,6	11,03	0,051
umiejętność kierow. i dbanie o rozwój pracowników	6,8	6,9	11,9	19,4	15,4	3,8	10,7	6,71	0,243
ukierunk. na klienta zewnętrznego lub/i wewnętrzn.	6,8	13,8	11,9	5,6	12,8	3,8	9,3	3,87	0,568
realizacja celów (orientacja na wyniki)	19,2	20,7	31,3	36,1	25,6	38,5	27,4	6,69	0,244
rozwiązywanie problemów	21,9	41,4	25,4	44,4	53,8	15,4	31,9	20,40	0,001*
planowanie i organizacja	15,1	17,2	31,3	27,8	33,3	19,2	24,1	8,35	0,138
specjalistycznej wiedzy teoretycznej	5,5	6,9	6,0	11,1	15,4	11,5	8,5	4,50	0,480
przywództwo	23,3	10,3	16,4	8,3	20,5	15,4	17,0	5,27	0,384
podejmowanie decyzji	28,8	24,1	29,9	16,7	28,2	23,1	26,3	2,67	0,751
orientacja na zmiany	4,1	6,9	4,5	11,1	20,5	3,8	7,8	12,35	0,030*
wykazywanie inicjatywy	8,2	6,9	9,0	16,7	17,9	11,5	11,1	4,43	0,489
kreatywność	38,4	44,8	26,9	44,4	59,0	34,6	39,6	11,66	0,040*
zarządzanie informacją	6,8	13,8	10,4	22,2	20,5	34,6	15,2	15,01	0,010*
asertywność, poczucie własnej wartości	8,2	17,2	19,4	25,0	33,3	3,8	17,4	16,12	0,007*
umiejętność wykorzyst. zdobytej wiedzy w praktyce	19,2	24,1	23,9	44,4	46,2	26,9	28,9	14,44	0,013*

petencji, takich jak: umiejętność współpracy (53,0% wskazań), kreatywność (blisko 40,0%), jasnego i przekonującego komunikowania się (32,6%) oraz rozwiązywania problemów (31,9%).

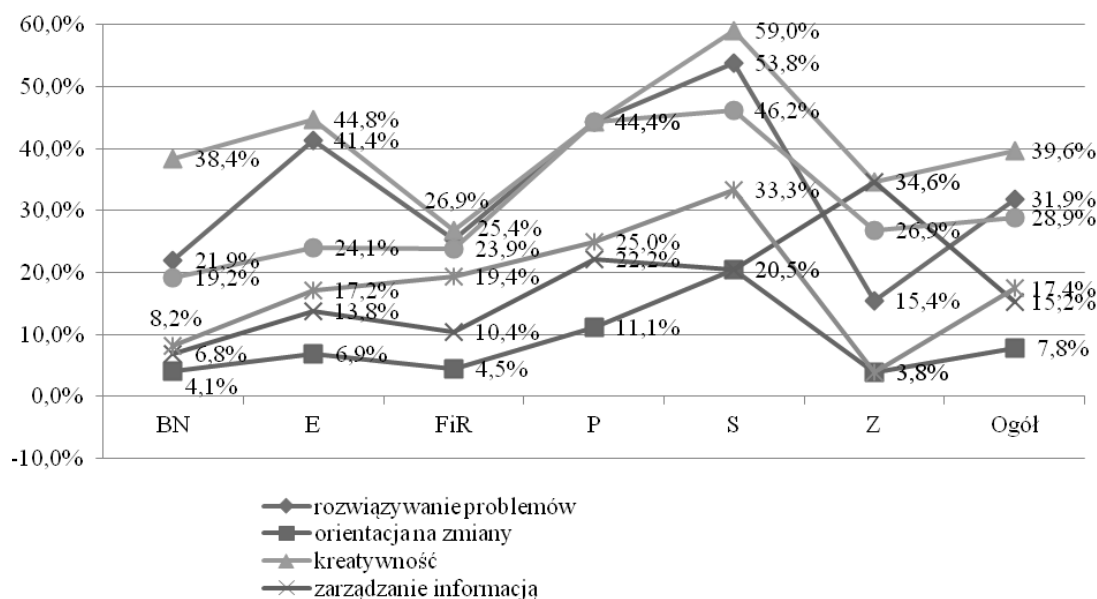
Jednak należy zwrócić uwagę, iż w prezentowanym w tabeli 7 zbiorze szesnastu kompetencji tylko sześć z nich wykazało zależność istotną statystycznie (wybór kierunku studiów z obszaru nauk społecznych koreluje z zapotrzebowaniem na określone kompetencje). Analiza występujących zależności (rys. 6) wskazuje, iż zgłaszane przez studentów zapotrzebowanie dotyczy kompetencji zamieszczonych w dolnej części tabeli 7, a więc ważnych tylko dla około 30,0% ogółu pracodawców. Z kolei kompetencje zamieszczone jako pierwsze, a więc zdaniem pracodawców najważniejsze, nie wykazują zależności istotnych statystycznie. Koniecznym się zatem wydaje podjęcie szczegółowych badań eksploracyjnych w tym obszarze, celem poznania uwarunkowań zapotrzebowania na kompetencje, gdyż rozwój kompetencji oraz ich pomiar są jednym z działań w kierunku zapewnienia bezpieczeństwa edukacyjnego (Smarzewska, Melaniuk 2014b).

Rozwijaniem kreatywności najbardziej zainteresowani są studenci socjologii, najmniej zaś responden-

ci finansów i rachunkowości. Nabycie umiejętności rozwiązywania problemów oraz asertywności jest głównie istotne na kierunku socjologia, najmniej zaś na kierunku zarządzanie. Studenci zarządzania chcieliby przede wszystkim opanować umiejętność zarządzania informacją. Kompetencją „wykorzystania zdobytej wiedzy w praktyce” najmniej zainteresowani są respondenci bezpieczeństwa narodowego, najbardziej zaś studenci socjologii oraz pedagogiki. Posiadanie umiejętności, takiej jak „orientacja na zmiany” ma znaczenie głównie dla studentów socjologii.

Można zatem stwierdzić, iż w grupie badanych, zgłaszających chęć nabycia kompetencji, gdzie wystąpiła zależność istotna statystycznie są przede wszystkim studenci socjologii, najniższa zaś aktywność w tej kwestii dotyczy studentów finansów i rachunkowości. Umiejętność, którą najchętniej chcieliby opanować respondenci ze wszystkich kierunków studiów w obszarze nauk społecznych jest kreatywność.

Plany na przyszłość badanych po ukończeniu studiów wiążą się głównie z szukaniem pracy (ponad 70,0% wskazań) lub kontynuacją nauki (1/3 badanych). Mniej niż 10,0% respondentów rozważa wyjazd za granicę, podjęcie działalności gospodarczej lub

Rysunek 6. Kompetencje, które chcieliby opanować w trakcie studiów badani studenci z uwzględnieniem wybranego przez badanych kierunku studiów

Tabela 8. Plany na przyszłość badanych studentów (po ukończeniu studiów w PSW) z uwzględnieniem wybranego przez badanych kierunku studiów

Plany studentów po ukończeniu studiów w PSW:	BN	E	FiR	P	S	Z	Ogół	X ²	p
zamierzam szukać pracy	69,9	79,3	77,6	72,2	56,4	69,2	71,1	6,55	0,256
kontynuować naukę	37,0	27,6	31,3	38,9	38,5	26,9	34,1	2,34	0,801
kontynuować aktualną pracę	6,8	-	6,0	5,6	7,7	3,8	5,6	2,44	0,785
rozpocząć własną działalność gospodarczą	5,5	6,9	9,0	2,8	12,8	19,2	8,5	7,26	0,202
wyjazd za granicę	5,5	13,8	9,0	8,3	10,3	11,5	8,9	2,24	0,815
brak planów	4,1	3,4	-	5,6	7,7	7,7	4,1	5,25	0,386

kontynuację aktualnej pracy. Zestawienie wyników zaprezentowano w tabeli 8.

W podjętych analizach statystycznych w zakresie badania zależności zmiennych (plany na przyszłość a wybrany kierunek studiów) należy stwierdzić, iż zależności istotne statystycznie w odniesieniu do tych zmiennych nie wystąpiły.

Podsumowanie i wnioski

Analiza materiału badawczego pozwoliła przede wszystkim zauważyć różnice pomiędzy kierunkami studiów realizowanych w obszarze nauk społecznych. Wskazania odpowiedzi w grupie studentów kierunków socjologia i pedagogika są odmienne od wskazań wśród studentów bezpieczeństwa narodowego, ekonomii, finansów i rachunkowości oraz zarządzania. Należy zauważyć, iż podjęte badania zależności istotnych statystycznie miały wykazać korelację wyboru odpowiedzi poruszanych zagadnień badawczych w odniesieniu do wyboru kierunku studiów z obszaru nauk społecznych.

Szczegółowe obserwacje statystyczne pozwoliły na postawienie następujących wniosków z prowadzonych badań, po uwzględnieniu obecności zmiennych zależnych statystycznie:

1. Dominujące powody podjęcia studiów wyższych dotyczą zdobycia dobrze płatnego zawodu oraz zaspokojenia własnych potrzeb intelektualnych. Kolejność wskazanych powodów jest odmienna na kierunkach pedagogika i socjologia (zaspokojenie własnych potrzeb intelektualnych jest znacznie ważniejsze niż zdobycie dobrze płatnego zawodu) oraz w grupie kierunków bezpieczeństwo narodowe, finanse i rachunkowość oraz zarządzanie, gdzie zdobycie dobrze płatnego zawodu jest istotniejsze od zaspokojenia własnych potrzeb intelektualnych.
2. Motywem wyboru uczelni, w grupie studentów kierunków z obszaru nauk społecznych, zależnym istotnie statystycznie jest obecność znanych na uczelni. Jest to szczególnie ważne na kierunku zarządzanie, najmniej zaś na ekonomii.
3. Wybór kierunku studiów jest determinowany zbieżnością z zainteresowaniami oraz perspektywą znalezienia pracy i wysokich zarobków. Zbieżność z zainteresowaniami jest kluczowym kryterium dla studentów podejmujących kształcenie na kierunkach pedagogika, socjologia i bezpieczeństwo narodowe, natomiast perspektywa znalezienia pracy i wysokich zarobków jest głównym motywem wyboru kierunku dla studentów ekonomii, finansów i rachunkowości oraz zarządzania.
4. Głównym źródłem informacji na temat wyboru uczelni oraz kierunku studiów jest strona internetowa Uczelni (blisko 90% wskazań).
5. Rozwój oferty edukacyjnej powinien podążać w kierunku organizacji kursów językowych (oczekiwania studentów socjologii i ekonomii), zajęć sportowych (oczekiwania studentów bezpieczeństwa narodowego), oferty kulturalnej

oraz wolontariatu (oczekiwania studentów pedagogiki i socjologii).

6. Badani zgłaszają zapotrzebowanie na kompetencje, których możliwość wykorzystania u przyszłego pracodawcy oscyluje na poziomie ok. 30%. Potrzebę nabycia kompetencji zgłaszała przede wszystkim studenci socjologii, najniższą zaś aktywność w tym obszarze prezentowali badani z kierunku finanse i rachunkowość. Kompetencję, którą najchętniej chcieliby opanować respondenci ze wszystkich kierunków studiów w obszarze nauk społecznych jest kreatywność. Zależności istotne statystycznie w tej kwestii wskazują na konieczność podjęcia dalszych badań w zakresie uwarunkowań takich preferencji przez osoby podejmujące naukę na kierunkach w obszarze nauk społecznych w szkole wyższej.

7. Plany po ukończeniu studiów dotyczą poszukiwania pracy lub kontynuacji nauki.

Podjęcie decyzji o studiowaniu na konkretnym kierunku studiów nie jest decyzją przypadkową. Co istotne, wybrany kierunek studiów pozwala na poznanie preferencji, motywów wyboru oraz oczekiwań edukacyjnych determinowanych przez ten wybór. Obszar nauk pozwala zgrupować kierunki, jednak jak wykazały badania, uzyskane wyniki nie są jednolite w obszarze nauki lecz odnoszą się do kierunków studiów. Zatem zasadnym wydaje się prowadzenie analiz szczegółowych w odniesieniu do kierunków studiów, zaś obszar nauk należy potraktować jako zbiór zróżnicowanych wyników. Mogą istnieć podobieństwa pomiędzy wynikami w obszarze nauk, jednak zaspokojenie bezpieczeństwa edukacyjnego winno być tworzone w odniesieniu do wyników na kierunku studiów. Obszar nauk staje się zatem zbiorem różnic i podobieństw, tworząc tym samym tło decyzyjne w bezpieczeństwie edukacyjnym oraz umożliwiając projektowanie określonych działań w jego zakresie.

Literatura

1. Armstrong M. (2011), *Zarządzanie zasobami ludzkimi*. Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
2. Góralska R., Solarczyk-Szwec H. (2012), *O kompetencjach w kontekście Polskiej Ramy Kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie*. Edukacja Dorosłych, 2 (67), s. 27–42.
3. Karwacka D. (2014), *Bezpieczeństwo społeczne studentów PSW w Białej Podlaskiej w kontekście realizacji zajęć dodatkowych*, W: M. Kubiak, A. Smarzewska (red.), *Perspektywy bezpieczeństwa narodowego w XXI wieku*. Wydawnictwo PSW JPII, Biała Podlaska, s. 120–140.
4. Klimek K. (2011), *Bezpieczeństwo człowieka w perspektywie gerontologicznej*. Edukacja Dorosłych, 1 (64), s. 53–64.
5. Musialska K. (2008), *Aspiracje życiowe młodzieży stojącej u progu dorosłości*. Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.

6. Rankin N. (2004), *Benchmarking survey: Competency and Emotional Intelligence*, 12 (1).
7. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych (Dz. U. 2011 nr 179, poz. 1065).
8. Smarzewska A., Melaniuk E. (2013), *Bezpieczeństwo edukacyjne absolwentów szkół ponadgimnazjalnych z powiatu bialskiego i miasta Biała Podlaska zapewniane przez PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej w latach 2010–2012*. Rozprawy Społeczne, 2 (VII), s. 163–174.
9. Smarzewska A., Melaniuk E. (2014a), *Wpływ oceny na dyplomie na możliwość zatrudnienia absolwentów kierunku Bezpieczeństwo Narodowe*. Rozprawy Społeczne, 4 (VIII), s. 43–49.
10. Smarzewska A., Melaniuk E. (2014b), *Kompetencje studentów kierunku bezpieczeństwo narodowe PSW w Białej Podlaskiej*. Kwartalnik Bellona, 4 (679), s. 175–185.
11. Wróblewska W. (2001), *Aspiracje edukacyjne studentów*. Trans Humana Wydawnictwo Uniwersyteckie, Białystok.
12. CBOS (2013), *Studia wyższe – dla kogo, po co i z jakim skutkiem*. BS/92/2013, Warszawa.
13. Uchwała nr 14/2012 Senatu Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej z dnia 02.03.2012 r. z późn. zm. (Załącznik 4 do WSZJK).

ZABIEGI FIZYKALNE W FIZJOTERAPII AMBULATORYJNEJ U OSÓB 50+ ZE ZMIANAMI ZWYRODNIENIOWYMI KRĘGOSŁUPA

PHYSICAL TREATMENT IN OUT-PATIENT PHYSIOTHERAPY IN CASE OF PERSONS 50+ WITH DEGENERATIVE CHANGES OF A SPINE

Mirosława Sidor^{1(A,B,C,E,F)}, Zofia Kubińska^{1(A,D,F)}

¹Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Sidor M., Kubińska Z. (2016), *Zabiegi fizykalne w fizjoterapii ambulatoryjnej u osób 50+ ze zmianami zwyrodnieniowymi kręgosłupa*. Rozprawy Społeczne, 1 (10), s. 67-72.

Wkład autorów:

- A. Zaplanowanie badań
- B. Zebranie danych
- C. Dane – analiza i statystyki
- D. Interpretacja danych
- E. Przygotowanie artykułu
- F. Wyszukiwanie i analiza literatury
- G. Zebranie funduszy

Streszczenie

Cel pracy: Celem pracy było przedstawienie różnorodnych zabiegów fizykalnych w terapii zmian zwyrodnieniowych kręgosłupa u badanych pacjentów 50+. Postanowiono ukazać różnorodność i częstotliwość zlecania zabiegów fizykalnych ze względu na płeć badanych osób starszych. Materiał i metoda: w badaniach dokonano analizy skierowań lekarskich zlecających zabiegi fizykalne w leczeniu ambulatoryjnym choroby zwyrodnieniowej kręgosłupa u osób starszych. Wyniki: Na podstawie analizy skierowań lekarskich wykazano że na 150 skierowań wystawionych na zabiegi do Centrum Zdrowia i Rehabilitacji w Białej Podlaskiej, 100 dotyczyło kobiet, a 50 mężczyzn. Większość badanych kobiet i mężczyzn zamieszkuje w mieście a niewielu z nich to osoby zamieszkujące na wsi. Stwierdzono że najczęściej zalecanym przez lekarzy zabiegiem fizykalnym była laseroterapia (22,8%) kolejnym ultradźwięki (18,5%) i prądy Tens (14,4%). Znacznie rzadziej zalecanym zabiegiem również były prądy diadynamiczne i prądy interferencyjne, które stanowiły 9,7% oraz pole magnetyczne (9,3%). Wśród pozostałych zabiegów takich jak: terapuls, elektroforeza i prądy Traeberta, zalecano ich około 4%. Najmniejszą ilość zabiegów fizjoterapeutycznych stanowiły takie jak: krioterapia, diatermia, stymulacja, jonoforeza i zawierały się w zakresie 1%. Wnioski: Wykazano, że zdecydowanie więcej kobiet niż mężczyzn korzysta z fizjoterapii ambulatoryjnej. Najbardziej popularne zabiegi to laseroterapia, ultradźwięki oraz prądy tens.

Słowa kluczowe: fizykoterapia, zabiegi fizykalne, choroba zwyrodnieniowa kręgosłupa, osoby starsze

Summary

Objective of the work: The objective of the work was to present diverse physical treatments within the therapy of degenerative changes of a spine among the tested 50+ patients. A diversity and frequency of assigning physical treatments has been depicted taking into consideration gender of the tested elderly persons. Material and method: an analysis of doctor's referrals for physical treatments in out-patient treatments of degenerative disease of spine among elderly persons. Results: Based on the analysis of doctor's referrals it was indicated that out of 150 doctor's referrals issued for treatments at the Health and Rehabilitation Centre in Biała Podlaska 100 concerned female patients, while 50 concerned males. The majority of the tested women and men reside in the city and only some of them are persons residing in the countryside. It was noted that the most frequently recommended by the doctors physical treatment was laser therapy (22,8%) followed by ultrasound (18,5%) TENS stimulation (14,4%). Significantly less frequently recommended treatments were diadynamic currents and interference currents which constituted 9,7% as well as magnetic field (9,3%). Among the remaining treatments the following were recommended at the level of 4%: therapuls, electrophoresis and Traebert's currents. The smallest volume of ophysiotherapeutic treatments was represented by such treatments as: cryotherapy, diathermy, stimulation, iontophoresis which constituted 1%. Results: It was indicated that significantly more women than men take advantage of out-patient physiotherapy. Most popular treatments include laser therapy, ultrasounds and Tens stimulation.

Keywords: physiotherapy, physical treatments, spine degenerative disease, elderly persons

Tabele: 2
Ryciny: 1
Literatura: 37
Otrzymano: 13.08.2015
Zaakceptowano: 07.01.2016

Adres korespondencyjny: Mirosława Sidor, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, ul. Sidorska 105, 21-500 Biała Podlaska, e-mail: mirosława-sidor@wp.pl, tel.: 83 344 99 00

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

Wstęp

Zmiany zwyrodnieniowe kręgosłupa stanowią duży problem współczesnych czasów i w przypadku braku lub nieprawidłowego leczenia mogą doprowadzić do niepełnosprawności. Skuteczne radzenie systemów ochrony zdrowia z następstwami schorzeń kręgosłupa, ograniczających sprawność (utrudnione chodzenie, siadanie, wstawanie) przeważnie dotyczy osób między 25, a 65 rokiem życia (Klimaszewska 2011, Mokołajczyk i in. 2013).

Choroby zwyrodnieniowe kręgosłupa są wyzwaniem cywilizacyjnym stojącym przed społeczeństwami krajów uprzemysłowionych. O istocie problemu tych chorób świadczy ogłoszenie przez WHO i ONZ Dekady Kości i Stawów w 2000 roku (Litgren 2003). W Narodowym Programie Zdrowia na lata 2007–2015 jednym ze strategicznych celów (5) jest „zmniejszenie przedwczesnej zachorowalności i ograniczanie negatywnych skutków przewlekłych schorzeń układu kostno-stawowego”, w tym również chorób zwyrodnieniowych kręgosłupa (NPZ 2007).

Bóle kręgosłupa są jedną z najczęstszych przyczyn zgłoszeń do lekarza pierwszego kontaktu. Ocenia się, że około 80% populacji miała lub będzie miała w swoim życiu problemy związane z bólami kręgosłupa. W sektorze opieki zdrowotnej, a przede wszystkim, w lecznictwie geriatrycznym zabiegi z fizykoterapii są standardem w rehabilitacji stosowanym od lat. Fizjoterapia jako element kompleksowej terapii schorzeń kręgosłupa uważana jest za zachowawczą metodę leczenia (Styczyński i in. 2006). Zabiegi fizykalne łączy się ze sobą i odpowiednio dostosowuje do stanu zdrowotnego pacjenta, by osiągnąć skuteczny efekt terapeutyczny. Kompleksowe postępowanie fizjoterapeutyczne największy nacisk kładzie na walkę z bólem, odzyskanie prawidłowego zakresu ruchomości w kręgosłupie oraz odpowiedniej stabilizacji (Krasuski 2006, Wolska 2009, Gorzkowska, Opala 2010, Wieczorowska-Tobis 2011, Wawrzen 2012, Plaskiewicz i in. 2015).

Intensywność procesu starzenia się jest inna dla każdego człowieka, ma charakter indywidualny i jest uwarunkowana cechami biologicznymi, psychicznymi, stylem życia, jak również czynnikami natury społecznej i środowiskowej. Za osoby w starszym wieku uważa się te, które przekroczyły 60–65 rok życia, kończą aktywność zawodową i uzyskują prawa emerytalne lub inne świadczenia socjalne. Trudności w ustaleniu jednoznacznego progu starości wynikają z niejednołitości jej obrazu oraz z różnic preferencyjnych w wyborze kryteriów starości (Nowicka 2008).

Wraz z wiekiem człowiek narażony jest na mniejszą sprawność fizyczną (Pocztarska, Bergier 2012, Bergier 2014), co w konsekwencji wymaga zabiegów fizjoterapeutycznych.

Ekspertki Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) wyodrębniły:

- wiek przedstarczy (45.–59. r.ż.);
- wiek starzenia się, nazywany także wczesną starością (60.–74. r.ż.); w tym przedziale wiekowym znajdują się tzw. „młodzi-starzy” (young-old);

- wiek starczy, określany również mianem późnej starości (75.–89. r.ż.) – do tego przedziału wiekowego należą tzw. „starzy-starzy” (old-old);
- długowieczność (90 lat i więcej) – tego wieku dożywają tzw. długowieczni (longlife) (Zych 2001).

Choroby zwyrodnieniowe kręgosłupa

Zwyrodnienie kręgosłupa to choroba polegająca na zniekształceniu i uszkodzeniu kręgów oraz stawów kręgosłupa. Zmiany chorobowe dotyczą przeważnie krążka międzykręgowego, stawów międzykręgowych oraz trzonów kręgowych (Hajziuk i in. 2012). Na początku choroby następuje obniżenie wysokości krążka międzykręgowego, zmniejszenie przestrzeni między trzonami kręgów oraz podwichnięcie w stawach międzykręgowych (Stodolny 2000). W taki sposób powstają zmiany zwyrodnieniowe, które mogą dotyczyć odcinka piersiowego, szyjnego lub lędźwiowo-krzyżowego kręgosłupa (Szulc 2003). Rudzińska i wsp. (2002) sugerują, iż kobiety mając słabszy gorset są bardziej narażone na uszkodzenia w obrębie szyi oraz dolegliwości z tego wynikające.

Choroba zwyrodnieniowa kręgosłupa często określana jest jako przedwczesne zużycie i zwyrodnienie tkanek, które tworzą stawy. Zaniedbywanie leczenia i nie stosowanie się do zaleceń lekarza może przyspieszyć rozwój choroby. Na zmiany zwyrodnieniowe kręgosłupa duży wpływ mają: wady postawy, otyłość, siedzący tryb życia, brak aktywności ruchowej. Do wystąpienia bólów kręgosłupa szczególnie predysponują: otyłość, wysoki wzrost (kobiety powyżej 170 cm, mężczyźni powyżej 180 cm), wiek (40–59 lat), osłabienie mięśni brzucha i pasa miednicznego, ciąża, urazy narządu ruchu, skolioza, wady rozwojowe (Świerkot 2006).

Zwyrodnienie kręgosłupa może mieć charakter pierwotny (brak przyczyny wywołującej) lub wtórny (np. po przebytym urazie, chorobie zapalnej, lub wadzie wrodzonej kręgosłupa).

Nasilające się objawy choroby zwyrodnieniowej kręgosłupa to przede wszystkim promieniujące bóle np. do pośladków, kończyn dolnych lub górnych, stany mrowienia i drętwienia, a także ogólne osłabienie kończyn odczuwane podczas aktywności ruchowej. Może także dojść, na skutek lekceważenia zaistniałych objawów, do poważnych zaburzeń neurologicznych (zaburzenia ruchu i czucia, niedowład, zaniki mięśni i tym podobne) (Głuszek 2007).

Zmian zwyrodnieniowych kręgosłupa nie da się zlikwidować ani cofnąć ale przez odpowiednie postępowanie można spowolnić dalszy rozwój choroby. W tym celu zaleca się zmianę stylu życia przez: redukcję masy ciała, pacjentów z nadwagą, zwiększenie aktywności fizycznej, korzystanie z zabiegów fizjoterapeutycznych (elektroterapii, laseroterapii, magnetoterapii, krioterapii oraz leczenia farmakologicznego) (Pazdur 2003). Stosowanie fizjoterapii w dolegliwościach zwyrodnieniowych kręgosłupa jest bardzo ważnym elementem postępowania leczniczego, ponieważ wpływa korzystnie na stan funkcjonalny pacjenta, poprawia jego jakość życia (Plaskiewicz i in. 2015).

Cel pracy

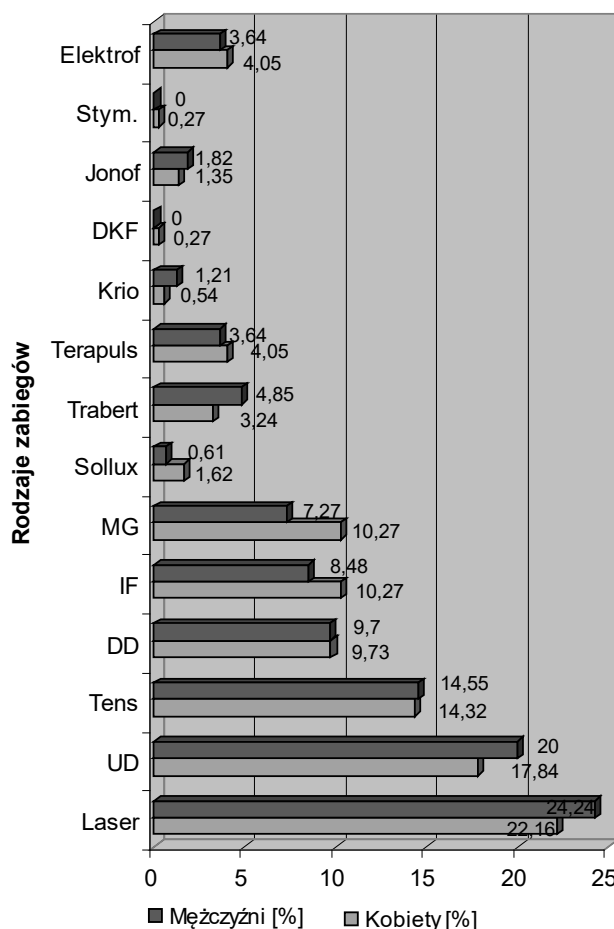
Celem pracy jest przedstawienie różnorodnych zabiegów fizykalnych w terapii choroby zwyrodnieniowej kręgosłupa u badanych pacjentów 50+, na podstawie skierowań wydanych przez lekarzy. Postawiono ukazać różnorodność i częstotliwość zlecenia zabiegów fizykalnych ze względu na płeć badanych osób starszych.

Materiał i metoda badań

W badaniach dokonano analizy 150 skierowań lekarskich na zabiegi ambulatoryjne z fizjoterapii, pacjentów w wieku 50+ z rozpoznaniem choroby zwyrodnieniowej kręgosłupa. Wśród badanych było 100 kobiet, z których 87% mieszka w mieście a 13% na wsi. W przedziale wieku 50-65 było 51%, w przedziale 66-75 lat 30%, a powyżej 76 lat było 19% kobiet. W grupie badanych mężczyzn 86% mieszka w mieście a 14% na wsi. W przedziale wieku 50-65 lat było 52% badanych, w przedziale 66-75 26%, a powyżej 76 lat 22%. W pracy wykorzystano metodę analizy dokumentacji medycznej, którą stanowiły skierowania na zabiegi fizjoterapeutyczne wystawione przez lekarzy w terminie od maja do lipca 2014 roku. Zabiegi fizykalne zalecone pacjentom były realizowane przez fizjoterapeutów w Centrum Zdrowia i Rehabilitacji w Białej Podlaskiej (tab.1).

Wyniki badań

Ze wszystkich 150 wydanych i analizowanych skierowań 100 z nich wystawiono kobietom, co stanowi 66%, a 50 skierowań wystawiono mężczyznom co sta-

Rycina 1. Rodzaje zabiegów fizykalnych zaleczanych przez lekarzy z uwzględnieniem kobiet i mężczyzn

Tabela 1. Miejsce zamieszkania i przedziały wiekowe badanych kobiet i mężczyzn

	Miasto	%	Wieś	%	Ogółem	50-65 lat	%	66-75 lat	%	76:> lat	%	Ogółem
Kobiety	87	87	13	13	100	51	51	30	30	19	19	100
Mężczyźni	43	86	7	14	50	26	52	13	26	11	22	50

Tabela 2. Rodzaje zabiegów fizykalnych zaleczanych pacjentom z uwzględnieniem płci

	Kobiety	%	Mężczyźni	%	Ogółem	%
Laser	82	22,16	40	24,24	122	22,80
UD	66	17,84	33	20,00	99	18,50
Tens	53	14,32	24	14,55	77	14,39
DD	36	9,73	16	9,70	52	9,71
IF	38	10,27	14	8,48	52	9,71
MG	38	10,27	12	7,27	50	9,34
Sollux	6	1,62	1	0,61	7	1,30
Trabert	12	3,24	8	4,85	20	3,73
Terapuls	15	4,05	6	3,64	21	3,92
Krio	2	0,54	2	1,21	4	0,74
DKF	1	0,27	-	-	1	0,18
Jonof.	5	1,35	3	1,82	8	1,49
Stym.	1	0,27	-	-	1	0,18
Elektrofonoreza	15	4,05	6	3,64	21	3,92
Ogółem	370	69,15	165	30,84	535	100

nowi 34%. Analiza dokumentacji medycznej pozwoliła również stwierdzić, że z ogółu 535 zabiegów fizjoterapeutycznych w większości (370-69,1%) korzystały kobiety pozostało z 165 (30,8%) mężczyźni. (tab.2).

W dalszej części analizy skierowań lekarskich na zabiegi fizjoterapeutyczne przedstawiono rodzaje i częstotliwość zlecania zabiegów fizykalnych z uwzględnieniem płci. Najczęściej zalecanym zabiegiem fizykalnym, była laseroterapia (Kobiety-22,1%, Mężczyźni-24,2%) oraz ultradźwięki (K-17,8%, M-24,2%) i prądy tens (K-14,3%, M-14,5%), w mniejszym stopniu prądy diadynamiczne i prądy interferencyjne (K-10,2%, M-8,4%). Wystawiający skierowania także doceniają zabieg fizykalny jakim jest pole magnetyczne (K-10,2%, M-7,2%). Wśród innych zabiegów zalecano: terapię impulsową, elektrofonorezę i prądy Trauberta (K-3,2%, M-4,8%). Pozostałe zabiegi fizjoterapeutyczne stanowiły około 1,0% (Ryc.1.).

Dyskusja

Postępowanie fizjoterapeutyczne jest zalecane pacjentom jako profilaktyka wtórna dolegliwości bólowych kręgosłupa, obejmuje kinezyterapię, fizykoterapię masaż, leczenie uzdrowiskowe i edukację zdrowotną (Samborski 2004,2007). Zdaniem Garczyńskiego i Lubkowskiej (2013), większość pacjentów (63%) ze zmianami zwyrodnieniowymi w obrębie kręgosłupa otrzymuje skierowania na zabiegi fizykalne. Leczenie fizykoterapeutyczne zmian zwyrodnieniowych polega na zastosowaniu takich metod jak krioterapia, magnetoterapia, elektroterapia czy ultradźwięki. Z badań (Ratajczak i in. 2011), większość pacjentów ze zmianami zwyrodnieniowymi w obrębie kręgosłupa otrzymuje skierowanie na zabiegi fizykalne do placówek medycznych w celu skorzystania z fizykoterapii zwłaszcza z prądów diadynamicznych i elektrostymulacji. Ze względu na fakt, że fizjoterapia jest jedną z metod leczenia zachowawczego na zabiegi kierowani są pacjenci w różnym wieku niezależnie od płci człowieka choć znacząca jest przewaga kobiet. Zabiegi fizykalne stanowią niewątpliwie skuteczną metodę walki z bólem. Ich zastosowanie wywołuje w organizmie reakcje zmniejszające doznania bólowe (Kuciel-Lewandowska i in. 2012), a ponadto pozwalają spowolnić rozwój zmian i tym samym jak najdłużej utrzymać dotychczasową jakość życia (Iwaniszczuk i in. 2011).

W badaniach autorek również więcej skierowań na zabiegi fizjoterapeutyczne w analizowanym terminie otrzymały kobiety (K-69,1% M-30,8%). Jeżeli chodzi o rodzaje zabiegów zalecanie pacjentom, to kolejno były to: laseroterapia, ultradźwięki, prądy tens, prądy diadynamiczne, prądy interferencyjne i magnetoterapia. Według Lisińskiego (2005) laseroterapia jest jednym z ważniejszych zabiegów fizykalnych w leczeniu zmian zwyrodnieniowych kręgosłupa, jako młoda metoda leczenia cieszy się coraz większą popularnością wśród lekarzy i pacjentów. Jest coraz bardziej dostępna, ma szeroki zakres działania i co najważniejsze brak przeciwwskazań wiekowych (Lisiński i in. 2005).

Potwierdza to również Krasuski (2006), doceniając zabiegi laserowe, wykonywane najczęściej techniką skaningową. W badaniach własnych, po laseroterapii najczęściej zalecano pacjentom ultradźwięki (99 osobom, K-66, M-33). Według wyników Ciejk i Wójtowicz (2009), które dokonały oceny skuteczności zabiegów fizjoterapeutycznych w leczeniu choroby zwyrodnieniowej kręgosłupa, najczęściej stosowanym zabiegiem były ultradźwięki (K -68,9%, M - 63,3%). W następnej kolejności były: magnetoterapia (K-46,5%, M-59,1%), laseroterapia (K-43,1%, M-39,4%), i krioterapia (K-37,9%, M-43,6%).

Zabiegi fizykalne z elektroterapii (interferencja, tens i diadynamik) zlecone były 33,8% badanym pacjentom, a magnetoterapia 9,3%. Zwolińska (2011) uważa, że odpowiednio dobrane metody fizjoterapeutyczne, a w szczególności elektroterapia i magnetoterapia, odgrywają także ogromną rolę w kompleksowym leczeniu zespołów bólowych. Stymulacja prądami TENS z zastosowaniem implantowanego w tkankach ministymulatora okazała się skuteczną i praktyczną metodą w walce z bólem, choć – zdaniem autorki – niesie za sobą ryzyko infekcji w okolicy implantowanych elementów. Wprowadzenie nowych rodzajów prądu zmiennego i nowych urządzeń do elektroterapii znacznie poszerza zakres medycznych zastosowań tej metody fizykalnej, gdyż różne metody elektroterapeutyczne wykazują niezwykle różnicowane oddziaływanie na tkankę. W innych badaniach również dowiedziono pozytywnego wpływu laseroterapii, magnetoterapii i elektroterapii na dolegliwości bólowe i wydolność czynnościową pacjentów z zespołem bólowym kręgosłupa (Gworys i in. 2012). Według Mikołajczyk i in. (2013), Matuszewskej i in. (2011), zabiegi laseroterapii, elektroterapii i ultradźwięki mają duży wpływ na obniżenie intensywności bólu.

W literaturze terapię leczenia bólu na skutek zmian zwyrodnieniowych kręgosłupa zaleca się rozpocząć od fizjoterapii oraz farmakoterapii, a dopiero w przypadku nieskutecznego leczenia zachowawczego trwającego dłużej niż trzy miesiące rozważyć postępowanie chirurgiczne (Grzegorzczak i Kwolek 2005). Poważne zagrożenia zdrowotne, społeczne i ekonomiczne przy dużej zachorowalności na chorobę zwyrodnieniową kręgosłupa przy ograniczonej efektywności dotychczasowego leczenia sprawiają, że poszukuje się nowych środków i metod leczniczych (Styczyński 2010). Dotyczy to wprowadzania terapii genowej, prób stosowania inhibitorów cytokin prozapalnych, transplantacji chondrocytów i fragmentów chrząstki kostnych (Nishida i in. 1999, Karppinen i in. 2003, Cooper, Freemont 2004).

Wnioski

Szczegółowa analiza wyników badań umożliwiła sformułowanie następujących wniosków:

Z zabiegów fizykalnych przy zmianach zwyrodnieniowych kręgosłupa w wieku 50+ korzystają zarówno kobiety jak i mężczyźni. Z przeprowadzonej analizy ogółu skierowań aż 66,0% stanowiły skierowania dla ko-

biet, a 34,0% z nich wystawiono mężczyznom. Z zabiegów fizykalnych dwukrotnie częściej korzystają kobiety.

Zabiegi fizykoterapeutyczne należą do popularnych metod wspomagających w zapobieganiu rozwojowi zmian zwyrodnieniowych kręgosłupa. Najczęściej zalecanym zabiegiem fizykalnym zarówno u kobiet (22,1%) jak też u mężczyzn (24,2%) jest laseroterapia, ultradźwięki (K-17,8%, M-24,2%) i prądy tens (K-14,3%, M-14,5%). W dalszej kolejności zalecano prądy diadynamiczne (K-9,7%, M-9,7%) i prądy interferencyjne (K-10,2%, M-8,4%), pole magnetyczne (K-10,2%, M-7,2%). Wśród innych zabiegów zalecano: terapię puls (K-4,0%, M-3,6%) elektrofonorezę (K-4,0%, M-3,6%) i prądy Trauberta (K-3,2%, M-4,8%). Pozostałe zabiegi fizjoterapeutyczne stanowiły około 1,0%.

Wskazana powyżej różnorodność zalecanych zabiegów fizykalnych przez lekarzy świadczy o dużej popularności korzystania z nich w fizjoterapii ambulatoryjnej osób 50+ ze zmianami zwyrodnieniowymi kręgosłupa.

Literatura:

- Bergier B. (2014), *Place and role of physical activity in the lives of the elderly and disabled people*. Health Problems of Civilization, 2 (8), s. 15–19.
- Ciejka E., Wójtowicz K. (2009), *Ocena skuteczności stosowanych zabiegów fizjoterapeutycznych w leczeniu choroby zwyrodnieniowo-wytwórczej stawów obwodowych kręgosłupa*. Balneologia Polska, t. 53, 3 (117), s.189–193.
- Cooper R.G., Freemont A.J. (2004), *TNF-alpha blockade for herniated intervertebral disc-induced sciatica: way forward at last?* Rheumatology (Oxford), 43, s.119–21.
- Garczyński W., Lubkowska A. (2013), *Postępowanie fizjoterapeutyczne u pacjentów ze zmianami zwyrodnieniowymi lędźwiowego odcinka kręgosłupa*. J Health Sci, 3 (4), s.118–130.
- Głuszko P. (2007), *Osteoartroza – choroba zwyrodnieniowa stawów*. Przewodnik Lekarza; 5/6, s. 20–25.
- Gorzowska A., Opala G. (2010), *Rehabilitacja w wieku podeszłym*. Post Nauk Med., 6, s. 492–498.
- Grzegorzczak J., Kwolek A. (2005), *Współczesne poglądy na temat rehabilitacji w bólach krzyża*. Prz. Med. Uniw. Rzesz., 2, s. 194–200.
- Gworys K., Rosiakowska J., Adamczewski T., Puzder A., Gworys P., Rechcińska-Roślak B., Kuja-wa J. (2012), *Analiza skuteczności przeciwbólowej różnych metod fizjoterapii stosowanych w przewlekłym zespole bólowym kręgosłupa lędźwiowo-krzyżowego*. Kwart. Ortop. 4, s. 511.
- Hajzik J., Wrzosek Z., Rymer P. (1995), *Zabiegi fizjoterapeutyczne w leczeniu spondylogennych zespołów bólowych kręgosłupa w odcinku lędźwiowo-krzyżowym*. Fizjoterapia, 1 (3), s. 12–14.
- Iwaniszczuk A., Majchrowska-Kaliś A., Kuliński W. (2011), *Analiza postępowania fizykalnego w chorobie zwyrodnieniowej stawów biodrowych*. Kwart. Ortop., 2, s. 108.
- Karppinen J., Korhonen T., Malmivaara A., Paimela L., Kyllönen E., Lindgren K.A., Rantanen P., Tervonen O., Niinimäki J., Seitsalo S., Hurri H. (2003), *Tumor necrosis factor-alpha monoclonal antibody, infliximab, used to manage severe sciatica*. Spine, 28, s. 750–3.
- Krasuski M. (2006), *Postępowanie diagnostyczno-lecznicze w zespołach bólowych kręgosłupa*. Prewencja i Rehabilitacja Kwartalnik ZUS, nr 4 (16), s.1–6.
- Klimaszewska K. (2011), *Jakość życia pacjentów z zespołami bólowymi odcinka lędźwiowego kręgosłupa*. Problemy Pielęgniarstwa, 1 (19), s. 47–54.
- Kuciel-Lewandowska J., Paprocka-Borowicz M., Kierzek A., Pozowski A., Boerner E., Ratajczak B., Opoka W. (2012), *The importance of screening in the evaluation of faulty posture in children*. Med. Inter. Rev., 98, s. 21–29.
- Lisiński P., Trojanowicz M., Stryła W. (2005), *Laseroterapia i magnetoterapia jako metody wspomagające leczenie zespołu bólowego kręgosłupa szyjnego*. Ortop. Traumatol. Rehabil. 7, 3, s. 302–305.
- Marciniak W., Szulc A. (2003), *Wiktoria Degi Ortopedia i Rehabilitacja t. 1-2*. Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa.
- Matuszewska W., Tomczak H. (2011), *Ocena wpływu kompleksowej fizjoterapii na poziom bólu w odcinku szyjnym kręgosłupa*. Acta Balneologica, nr 2, s. 124–132.
- Mikołajczyk E., Jankowicz-Szymańska A., Guzy G., Maicki T. (2013), *Wpływ kompleksowej fizjoterapii na stan funkcjonalny pacjentek z dolegliwościami bólowymi odcinka szyjnego kręgosłupa*. Hygeia Public Health, 48 (1), s.73–79.
- Narodowy Program Zdrowia na lata 2007–2015. Załącznik do Uchwały Nr 90/2007.
- Nishida K., Kang J.D., Gilbertson L.G., Moon S.H., Suh J.K., Vogt M.T., Robbins P.D., Evans C.H. (1999), *Modulation of the biologic activity of the rabbit intervertebral disc by gene therapy: an in vivo study of adenovirus-mediated transfer of the human transforming growth factor beta 1 encoding gene*. Spine; 24, s. 2419–25.
- Nowicka A. (2008), *Wybrane problemy osób starszych*. Oficyna Wyd. „Impuls” Kraków.
- Pazdur J. (2003), *Choroba zwyrodnieniowa stawów – postępowanie terapeutyczne*. Przewodnik Lekarski, 10, s. 77–82.
- Plaskiewicz A., Kałużny K., Kochański B., Płoszaj O., Lulińska-Kuklik E., Weber-Rajek M., Zukow W. (2015), *Zastosowanie fizykoterapii w leczeniu dolegliwości bólowych odcinka lędźwiowego kręgosłupa*. Journal of Education, Health and Sport. 5(5), s. 11–20.
- Pocztarska-Dec A., Bergier J. (2012), *Aktywność ruchowa ludzi starszych w świetle dotychczasowych badań*. Człowiek i Zdrowie, 1 (4), s. 23–30.
- Ratajczak B., Ryfa R., Boerner E., Kuciel-Lewandowska J., Hawrylak A., Demidaś A. (2011), *Assessment the Influence of the Lasertherapy and Magnetotherapy in Connection With Kinesitherapy Used by Patients*

- with the Degenerative Low Back Disease Abstract. *Advances in Rehabilitation*, 2 (25), s. 13–18.
26. Rudzińska A., Nawrotny-Czupryna O., Knapik H. (2002), *Ocena znajomości i stosowania zasad profilaktyki zespołów bólowych odcinka szyjnego kręgosłupa w życiu codziennym kobiet*. *Fizjot Pol.*, 2(1), s. 6–10.
27. Samborski W. (2004), *Zastosowanie fizjoterapii w leczeniu chorób reumatycznych*. *Medycyna Rodzinna*, 3, s. 122–124.
28. Samborski W. (2007), *Niefarmakologiczne metody leczenia bólu w reumatologii*. *Przewodnik Lekarski*, 3, s. 55–59.
29. Stodolny J. (2000), *Zespoły anatomiczno-czynnościowe kręgosłupa, ich funkcja i znaczenie w mechanizmach powstawania i profilaktyce przeciążeń*. *Med. Sport.*, 12, 113, s. 12–16.
30. Styczyński T., Zimiński S., Krzemińska-Dąbrowska I., Pyskło B., Gasik R., Wołosiewicz N. (2006), *Ocena wpływu zmian zwyrodnieniowo-wytwórczych kręgosłupa na wyniki leczenia zachowawczego chorych z zespołem bólowo-korzeniowym związanym z przepukliną lędźwiowych krążków międzykręgowych*. *Reumatologia*, 44, 3, s. 139–144.
31. Styczyński T. (2010), *Zmiany zwyrodnieniowe kręgosłupa a leczenie i problem społeczny*. *Postępy Nauk Medycznych*, 6, s. 474–482.
32. Świerkot J. (2006), *Bóle krzyża — etiologia, diagnostyka i leczenie*. *Przew. Lek.*, 9, s. 86–98.
33. Wawrzeń A. (2012), *Rehabilitacja osób w podeszłym wieku*. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Medycznej w Legnicy*, 1 (11), s. 41–54.
34. Wieczorowska-Tobis K. (2011), *Specyfika pacjenta starszego*, W: K. Wieczorowska-Tobis, T. Kostka, A.M. Borowicz (red.), *Fizjoterapia w geriatrici*. PZWL, Warszawa, s. 18–27.
35. Wolska O., Zaborowska-Sapeta K., Kiebzak W., Kowalski I.M., Torres M.A.T. (2009), *Rehabilitacja seniorów – aspekty kliniczne i planowanie terapii*. *Pol. Ann. Med.*, 16(1), s.148–159.
36. Zwolińska J. (2011), *Fizykoterapia jako składowa fizjoterapii*. *Przegląd Medyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego i Narodowego Instytutu Leków w Warszawie*, 3, s. 278–286.
37. Zych A. (2001), *Słownik gerontologii społecznej*, Wydawnictwo Żak, Warszawa.

**WYBRANE ASPEKTY AKTYWNOŚCI FIZYCZNEJ PODEJMOWANEJ
PRZEZ UCZESTNIKÓW UNIwersYTETU TRZECIEGO WIEKU W BIAŁEJ PODLASKIEJ****SELECTED ASPECTS OF PHYSICAL ACTIVITY UNDERTAKEN
BY THE STUDENTS OF THE UNIVERSITY OF THE THIRD AGE IN BIAŁA PODLASKA****Zofia Kubińska^{1(A,D,F)}, Anna Pańczuk^{1(C,D,F)}, Joanna Baj-Korpak^{1(B,F)}**¹Państwowa Szkoła Wyższa im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Katedra Kultury Fizycznej i Fizjoterapii

Kubińska Z., Pańczuk A., Baj-Korpak J. (2016), *Wybrane aspekty aktywności fizycznej podejmowanej przez uczestników Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Białej Podlaskiej*. Rozprawy Społeczne, 1 (10), s. 73-79.

Wkład autorów:

- A. Zaplanowanie badań
- B. Zebranie danych
- C. Dane – analiza i statystyki
- D. Interpretacja danych
- E. Przygotowanie artykułu
- F. Wyszukiwanie i analiza literatury
- G. Zebranie funduszy

Streszczenie

Pomimo obserwowanego wzrostu poziomu zdrowotnej świadomości aktywnego uczestnictwa w kulturze fizycznej, znaczna część społeczeństwa nadal nie dostrzega zależności między zdrowiem a aktywnością fizyczną. Tymczasem jest ona swoistą osią, wokół której budować można strategię zdrowego stylu życia pod warunkiem, że wysiłek podejmowany jest poniżej wartości krytycznej, ma charakter umiarkowany, jest dozowany systematycznie, a obciążenie wzrasta stopniowo.

Celem doniesienia było poznanie wybranych aspektów uczestnictwa w aktywności fizycznej oraz wiedzy na jej temat wśród słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Białej Podlaskiej. Przebadano 100 osób w wieku od 50 do 85 lat.

Aktywność fizyczna dostosowana do potrzeb i możliwości osób starszych jest najprostszym, naturalnym i skutecznym sposobem na utrzymanie do późnej starości samodzielności i sprawności funkcjonalnej. Potwierdzają to również wnioski: 1) Osoby starsze z UTW w Białej Podlaskiej swój wolny czas najchętniej spędzają aktywnie. Na zajęcia z aktywności ruchowej co drugi ankietowany przeznacza tygodniowo od 2 do 4 godzin. 2) Głównym motywem uczestnictwa badanych w szeroko pojętej kulturze fizycznej jest chęć poprawienia stanu zdrowia fizycznego. 3) Zdaniem respondentów aktywność fizyczna podejmowana przez osoby w starszym wieku zmniejsza prawdopodobieństwo wystąpienia nadciśnienia tętniczego i miażdżycy, nadwagi i otyłości oraz cukrzycy. Do najbardziej wskazanych rodzajów ćwiczeń w starszym wieku badani zaliczyli wytrzymałościowe i siłowo-wytrzymałościowe. 4) Badani nie dostrzegają zewnętrznych barier utrudniających im podejmowanie aktywności fizycznej, co trzeci za przeszkodę uważa własną, słabą kondycję fizyczną.

Słowa kluczowe: zdrowie, aktywność fizyczna, osoby starsze**Summary**

Despite the observed increase in awareness of physical activity's influence on health most of our society does not see this relation. Meanwhile, physical activity should be treated as a centre around which the whole healthy lifestyle's strategy can be built. However, physical activity must be below peak values, moderate, properly applied, and loads must increase gradually and systematically.

The aim of the research was to get to know some aspects of participation in physical activity and knowledge on this subject among the students of the University of the Third Age in the Biała Podlaska. 100 persons aged 50 to 85 were examined.

Physical activity adapted to the elderly's needs and capabilities is the best way to keep fitness and life's independence until late old age. This statement is confirmed by conclusions: 1) The elderly from the University of the Third Age in Biała Podlaska preferably spend their time actively. Half of them devote 2 to 4 hours a week for physical activities. 2) The main motive behind being physically active is the desire to improve health. 3) The questioned believe that physical activity lowers the risk of high blood-pressure, arteriosclerosis, overweight and obesity, and diabetes. The most often pointed forms of physical activity are: continuous and mixture of continuous and strength training. 4) The questioned do not see any external barriers which could hamper their taking up physical activity. Every third respondent considers his or her own bad shape to be a handicap in being active.

Keywords: health, physical activity, elderly people

Tabele: 0
Ryciny: 8
Literatura: 28
Otrzymano: 26.08.2015
Zaakceptowano: 09.02.2016

Adres korespondencyjny: Anna Pańczuk, Państwowa Szkoła Wyższa, Zakład Fizjoterapii, ul. Sidorska 105, 21-500 Biała Podlaska, anna.panczuk@poczta.onet.pl, tel.: 83 344 99 00

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

Wstęp

Zdrowotne aspekty aktywności fizycznej w literaturze

Aktywność fizyczna jako naturalny stymulator wpływa na funkcjonowanie organizmu człowieka do późnej starości, oddziałując korzystnie na czynności wszystkich narządów, zapobiegając i zmniejszając nasilenie chorób cywilizacyjnych. Jest czynnikiem, wokół którego można budować całą strategię jakości stylu życia, ponieważ zdrowotne konsekwencje aktywności fizycznej, wywołują poprawę funkcjonowania narządów, układów, samopoczucia, czyli jakości stanu zdrowia w ujęciu wielowymiarowym (Dmowska, Kozak-Szkopek 2010; Górski 2012). Musi być jednak spełniony podstawowy warunek, że jest to aktywność fizyczna, podczas której energia wydatkowana przez organizm ćwiczącego jest na wyższym poziomie niż tempo metabolizmu spoczynkowego (Anshel i in. 1991; Bouchard, Shepard 1994; Drygas i in. 2008).

Wydaje się, że najwięcej doniesień naukowych, krajowych jak i zagranicznych, podejmuje temat zdrowotnego oddziaływania aktywności fizycznej na poprawę funkcjonowania układu krążenia (Drygas i in. 2008; Blair i in. 1992; Sobieszczańska i in. 2009) oraz jej znaczenia w profilaktyce nadwagi i otyłości (Drygas i in. 2008; Booth i in. 2000; Drygas i in. 2005; Zahorska-Markiewicz 2008). Coraz częściej autorzy ukazują też pozytywny związek aktywności fizycznej z zaburzeniami zdrowia psychicznego (Drygas i in. 2008; Blair i in. 1992; Zahorska-Markiewicz 2008).

Według najnowszych zaleceń WHO osoby dorosłe (18-64 lat) i starsze (65 lat i więcej) powinny tygodniowo uprawiać co najmniej 150 minut umiarkowanej lub 75 minut intensywnej aktywności fizycznej. Wyśiłek fizyczny powinien trwać nieprzerwanie przez 10 minut. Uzyskanie dodatkowych korzyści zdrowotnych wymaga zwiększenia czasu aktywności fizycznej, umiarkowanej do 300 min/tyg., intensywnej do 150 min./tyg. (WHO 2010).

Aktywność fizyczna a procesy starzenia się

Pomimo obserwowanego wzrostu poziomu zdrowotnej świadomości aktywnego uczestnictwa w kulturze fizycznej, znaczna część społeczeństwa nie dostrzega zależności między zdrowiem a aktywnością ruchową. Jedynie nieliczni uznają niedostatek ruchu za jeden z najbardziej szkodliwych dla zdrowia czynników (Drygas i in. 2008; Drygas, Bielecki 2001; Krzepota i in. 2013; Pańczyk 2003). Tymczasem aktywność fizyczna stanowi podstawową i obowiązkową potrzebę człowieka niezależnie od okresu jego życia. Korzyści zdrowotne czerpane z systematycznej i umiarkowanej aktywności fizycznej przez osoby starsze są szczególnego rodzaju, ponieważ mogą opóźniać i łagodzić negatywne konsekwencje wielu procesów starzenia się. Należą do nich: systematyczne obniżanie się poziomu sprawności fizycznej kondycyjnej i koordynacyjnej, zmniejszanie odporności immunologicznej i fizycznej, zmiana wyglądu i postawy ciała. Kolejne zmiany

dotyczą obniżania się poziomu sprawności psychicznej, czyli zaburzeń w funkcjonowaniu pamięci, emocji, uczuć i intelektu, radzeniu sobie ze stresem. Kumulowanie się różnych strat, zachodzących w wielu płaszczyznach życia osób starszych (pozycji zawodowej, sytuacji materialnej, utraty współmałżonków i bliskich, a nawet urody i atrakcyjności) zmienia diametralnie sytuację życiową, dezintegruje, zakłóca i obniża jego jakość. W związku z powyższym, każda osoba starsza staje w obliczu akceptacji tych niekorzystnych zmian, będących oznakami własnej starości, z całym jej bagażem. Świadoma akceptacja jest trudna, ponieważ wymaga poddania się próbie adaptacji do nowego, które może być gorsze, smutne, biedniejsze i bolesne. Czy są jakieś sposoby ułatwiające tę niekorzystną, ale konieczną transformację? Co może pomóc w zrozumieniu i dostosowaniu się do pojawiających strat, cierpienia i przemijania. Według najnowszej literatury gerontologicznej, ukierunkowana i systematyczna aktywność fizyczna osób starszych nie tylko usprawnia układ narządu ruchu, oddechowy czy krążenia, ale także aktywizuje psychikę oraz umożliwia realizację zainteresowań i kontaktów z innymi ludźmi, opóźnia procesy inwolucyjne i łagodzi ich konsekwencje (Marchewka i in. 2012; Kantoma i in. 2008; Kozdroń 2008; Kołomyjska 2009; Maciatowicz 2003; Lampinen i in. 2006; Gębska-Kuczerowska 2002).

Celem pracy było poznanie wybranych aspektów uczestnictwa w aktywności fizycznej oraz wiedzy na jej temat wśród słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Białej Podlaskiej. W ramach tego celu zrealizowano szczegółowe zadania badawcze dotyczące:

1. Ukazania ilości godzin, które tygodniowo badane osoby przeznaczają na aktywność fizyczną i tego co najchętniej robią w wolnym czasie.
2. Ukazania motywów podejmowania aktywności fizycznej i dostrzeganych korzyści, które czerpią z uczestnictwa w niej.
3. Przedstawienia wiedzy badanych osób starszych na temat zalecanego, w ich wieku, rodzaju aktywności fizycznej oraz zagrożeń zdrowia i chorób, w profilaktyce których zalecana jest aktywność fizyczna.
4. Poznania barier, które w największym zakresie uniemożliwiają badanym uprawianie aktywności fizycznej.

Materiał i metoda badań

Badaniem ankietowym objęto 100 osób uczestniczących w zajęciach Uniwersytetu Trzeciego Wieku przy Państwowej Szkole Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Badani to osoby w wieku od 50 do 85 lat. Trzy czwarte stanowili mieszkańcy miasta Biała Podlaska (77%), pozostali to mieszkańcy okolicznych wsi. Biorąc pod uwagę płeć respondentów, stwierdzono że 77% stanowiły kobiety, a pozostałe 23% mężczyźni.

W pracy posłużono się metodą sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem autorskiego kwestionariusza ankiety zawierającego pytania merytoryczne

z kafełką i możliwością własnej odpowiedzi oraz pytania metryczkowe.

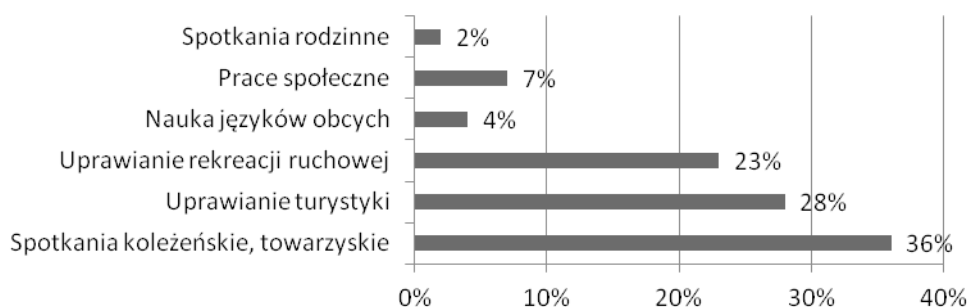
Wyniki badań

Różnorodność sposobów zagospodarowania czasu wolnego odzwierciedla lokalną i indywidualną specyfikę stylu życia różnych grup społecznych. Przedstawione dane (ryc. 1) wskazują, że badane osoby w wolnym czasie najchętniej udzielają się towarzysko, spotykają się z przyjaciółmi, znajomymi (36%). Analiza sposobów zagospodarowania czasu wolnego wskazała też na znaczną obecność turystyki i rekreacji ruchowej w ich życiu – odpowiednio 28% i 23% badanych. Przypuszczać można, że ruch stanowi istotny element stylu życia ankietowanych osób starszych.

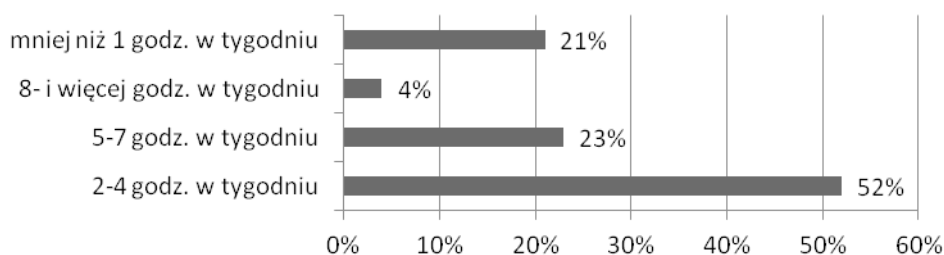
Rozpatrując budżet czasu wolnego przeznaczany na aktywność fizyczną (ryc. 2) stwierdzono, że ponad połowa badanych (52%) na zajęcia z aktywności ruchowej przeznacza tygodniowo od 2 do 4 godzin. Więcej czasu, bo od 5 do 7 godzin w tygodniu, na ak-

tywność fizyczną wygospodarowuje aż 23% respondentów. W badanej zbiorowości znalazł się również niewielki, ale zdaniem autorek doniesienia istotny, odsetek osób (4%), których tygodniowy budżet wolnego czasu przeznaczany na szeroko pojęty ruch wyniósł 8 i więcej godzin. Przedstawione dane mogą świadczyć o znacznej świadomości badanych osób starszych na temat potrzeby aktywnego wypoczynku.

Uczestnictwo w szeroko pojętej kulturze fizycznej wydaje się być uwarunkowane szeregiem odczuwanych motywacji. Rycina 3 przedstawia strukturę motywów, skłaniających osoby starsze do podejmowania różnych form aktywności fizycznej. Możliwość poprawy stanu zdrowia fizycznego, a więc aspekt zdrowotny, wyraźnie „zdystansował” pozostałe motywy. Odpowiedzi takiej udzieliło 62% respondentów. Ankietowani dostrzegają również pozytywne aspekty oddziaływania ćwiczeń fizycznych na zdrowie psychiczne. W celu poprawy samopoczucia psychicznego aktywność fizyczną podejmuje 7% badanych. Wśród innych motywów, które wpłynęły na decyzję o podję-

Rycina 1. Sposoby zagospodarowania czasu wolnego

Rycina 2. Tygodniowy budżet czasu wolnego przeznaczany na aktywność fizyczną

Rycina 3. Motywy, które zadecydowały o podejmowaniu aktywności fizycznej

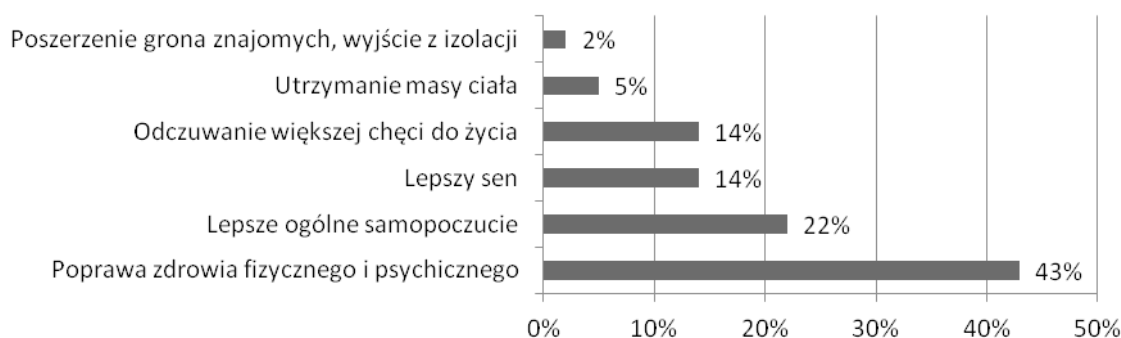
ciu zwiększonego wysiłku fizycznego w czasie wolnym znalazły się: sposób na zmianę monotonnego trybu życia (11%), okazja do nawiązania nowych znajomości (10%) oraz możliwość realizacji zainteresowań (8%).

Z szeregu korzyści płynących z uczestnictwa osób starszych w szeroko pojętej kulturze fizycznej badani dostrzegali najczęściej poprawę stanu zdrowia, zarówno fizycznego jak i psychicznego – takiej odpowiedzi udzieliło 43% badanych (ryc. 4). Nieco więcej niż jedna piąta wszystkich respondentów uważa, że aktywność fizyczna wpływa na poprawę ogólnego samopoczucia. W przypadku 14% badanych ćwiczenia fizyczne pozwalają na lepszy sen, a także sprawiają, że mają większą ochotę do życia. Utrzymanie masy ciała to aspekt istotny dla 5% respondentów. Najrzadziej wskazywaną korzyścią wynikającą z aktywnego wypoczynku było poszerzenie grona znajomych, wyjście z izolacji (2%).

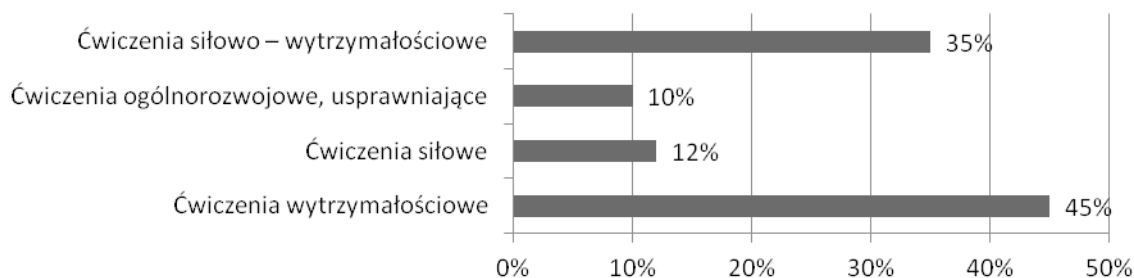
Z zalecanych osobom starszym form aktywności fizycznej badani najczęściej wskazywali ćwiczenia o charakterze wytrzymałościowym (45%) oraz sił-

wo-wytrzymałościowym (35%). Typowe ćwiczenia siłowe wybrało 12% badanych, natomiast pozostałe 10% ćwiczenia ogólnorozwojowe, usprawniające (ryc.5).

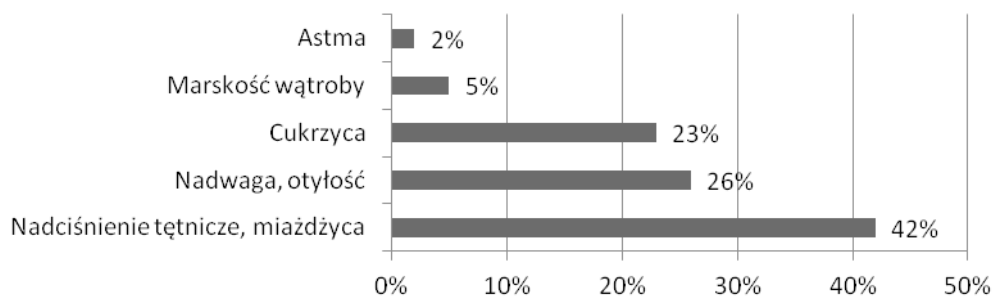
Systematyczna oraz indywidualnie dostosowana aktywność fizyczna niesie ze sobą wiele korzyści – usprawnia czynności wielu narządów i układów oraz poprawia metabolizm ustroju. Pozytywny wpływ wysiłku fizycznego odnosi się do osób w każdym wieku. W przypadku osób starszych ruch spowalnia zachodzące w ich życiu procesy inwolucyjne, przyczynia się do poprawy kondycji zarówno fizycznej jak i psychicznej, tym samym pomaga utrzymać sprawność i zachować niezależność. Osoby w starszym wieku dostrzegają również fakt, że ćwiczenia fizyczne łagodzą szereg dolegliwości związanych z występującymi na tym etapie życia chorobami (ryc. 6). Respondenci zapytani o zagrożenia zdrowia oraz choroby, w przypadku których zalecana jest dawka ruchu najczęściej wymieniali nadciśnienie tętnicze i miażdżycę (42%). Zbliżony odsetek badanych osób dostrzega pozytywne aspek-

Rycina 4. Korzyści zdrowotne czerpane z uprawiania aktywności fizycznej

Rycina 5. Rodzaje aktywności fizycznej zalecane osobom starszym według badanych

Rycina 6. Zagrożenia zdrowia i choroby w profilaktyce których w opinii badanych zalecana jest aktywność fizyczna

ty aktywności fizycznej podejmowanej w celu walki z nadwagą i otyłością oraz cukrzycą – odpowiednio 26% i 23%. Korzystne oddziaływanie wysiłku fizycznego ankietowani wskazują również w przypadku marskości wątroby (5%) oraz astmy (2%).

Istotnym czynnikiem determinującym powszechność rekreacji ruchowej jest infrastruktura oraz oferta sportowo-rekreacyjna w miejscu zamieszkania. Rycina 7 przedstawia obraz warunków uczestnictwa w różnych formach aktywności fizycznej badanych osób. Ponad połowa respondentów (51%) uważa, że w ich miejscu zamieszkania występują przyjazne tereny i plenery do rekreacyjnego uprawiania sportu, jednocześnie stwierdza, że oferta sportowo-rekreacyjna jest ograniczona. Niemal jedna trzecia wskazuje trudności w dostępie do infrastruktury sportowo-rekreacyjnej oraz brak oferty zajęć ruchowych. Tymczasem co piąty badany jest zadowolony zarówno z bogatej oferty jak też bazy sportowo-rekreacyjnej. Zestawiając uzyskane dane procentowe wynika, iż 71% badanych osób starszych jest zadowolonych ze stanu rekreacyjnego zagospodarowania oraz oferty aktywnego wypoczynku w swoim miejscu zamieszkania.

Pomimo dobrej oceny infrastruktury i oferty umożliwiającej uprawianie aktywności fizycznej, znaczna część respondentów (61%) dostrzega bariery utrudniające, bądź wręcz uniemożliwiające im podejmowanie jakichkolwiek form aktywności fizycznej. Najczęściej wskazywaną przeszkodą jest szybkie męczenie się (35%), a kolejnym czynnikiem ograniczającym ogólne osłabienie organizmu (11%). Tymczasem odpowiednio dobrane ćwiczenia fizyczne przyczyniają się do odnowy sił fizycznych, doskonale likwidują znużenie psychiczne. Niemal co dziesiąty ankietowany obawia się kontuzji bądź urazu, a 6% responden-

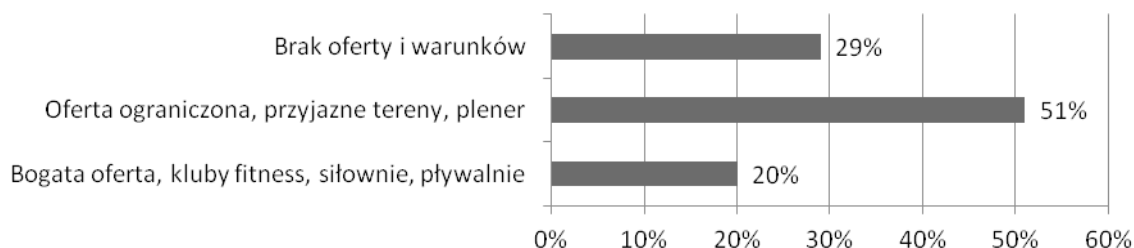
tów odczuwa stres przed brakiem akceptacji ze strony grupy. Szczegółowe dane przedstawia ryc. 8.

Dyskusja i wnioski

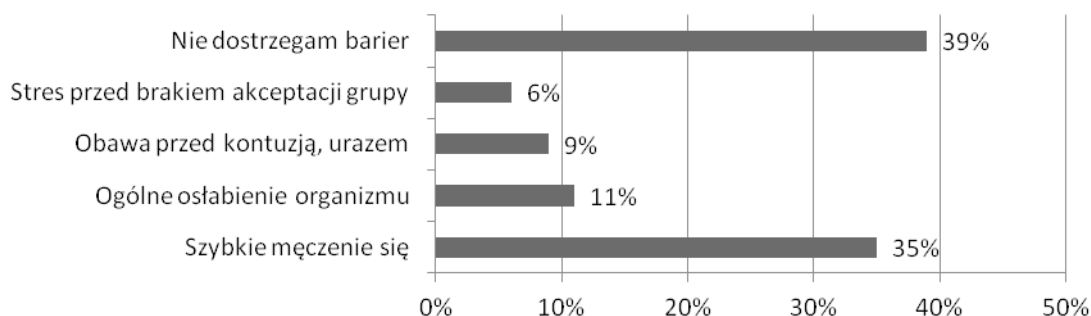
Aktywność fizyczna dostosowana do potrzeb i możliwości osoby starszej to najlepszy sposób na utrzymanie do późnej starości samodzielności i sprawności w codziennym życiu. Są to bardzo ważne korzyści, które opóźniają procesy starzenia się i łagodzą ich konsekwencje. Dowodzą tego wyniki wielu badań (Maciatiowicz 2003; Lampinen i in. 2006; Kostka 2001; Astrand 2000; Obmiński 2000). W związku z powyższym niezwykle celowe wydaje się podejmowanie badań dostarczających wyników na temat aktualnej kondycji fizycznej osób starszych. Gębska-Kuczerowska (2002) w badaniach przeprowadzonych wśród osób powyżej 65 roku życia wykazała, że osoby aktywne fizycznie miały lepszą kondycję fizyczną oraz psychiczną, były mniej obciążone chorobami układu krążenia, a także rzadziej korzystały z opieki szpitalnej. Według Kostki (2001) trening fizyczny oddziałuje na możliwość wydłużenia czasu trwania ludzkiego życia.

Pozytywny wpływ wysiłku fizycznego odnosi się do osób w każdym wieku. W przypadku osób starszych, zdaniem Kozdroń (2008) i Kołomyjskiej (2009) ruch spowalnia zachodzące w ich życiu procesy inwolucyjne, przyczynia się do poprawy kondycji zarówno fizycznej jak i psychicznej, tym samym pomaga utrzymać sprawność i zachować samodzielność.

Badania Krzepoty ukazują, że więcej niż połowa słuchaczy UTW w Wałczu prezentuje umiarkowany lub wysoki poziom aktywności fizycznej, co zbliża ich do wyniku warszawskich wysoko wykształconych 60-69-latków (Krzepota i in. 2013).

Rycina 7. Infrastruktura i oferta umożliwiająca uprawianie aktywności fizycznej w miejscu zamieszkania badanych

Rycina 8. Bariery uniemożliwiające uprawianie aktywności fizycznej

Autorki pracy, poddając uzyskane wyniki badań wnioskowaniu stwierdzają, że badane osoby starsze doceniają aktywne zagospodarowanie czasu wolnego, połowa z nich uprawia turystykę i rekreację ruchową. Dostrzegają korzyści czerpane z aktywności fizycznej, czyli poprawę dobrostanu fizycznego i psychicznego. Wydaje się, że przyczyniają się do tej sytuacji zajęcia w ramach UTW przy Państwowej Szkole Wyższej, w których uczestniczą. Zapewne wiedza na temat promocji zdrowia przez aktywność fizyczną jest pogłębianą na wykładach prowadzonych przez lekarzy i promotorów zdrowia, również przez możliwość korzystania z biblioteki uczelnianej.

Badani wykazali się ogólną wiedzą na temat zalecanych rodzajów aktywności fizycznej, preferując komponenty wydolnościowe i siłowe. Jest to zgodne z wytycznymi profesjonalistów, którzy zwracają uwagę na konieczność podejmowania w treningu zdrowotnym osób starszych ćwiczeń wydolnościowych i siłowych (oporowych). Równolegle do kształtowania tych komponentów wskazują również potrzebę podejmowania ćwiczeń gibkościowych (rozciągających) i koordynacyjno-równoważnych (Marchewka i in. 2012; Osiński 2013). Badani zauważają zdrowotne korzyści z podejmowania aktywności fizycznej i wskazują zagrożenia zdrowia oraz choroby, w których profilaktyce odgrywa ona ważną rolę. Pominęli jednak upadkowość i osteoporozę (Marchewka i in. 2012; Osiński 2013; Skrzek 2005).

Grupa badanych jest niezwykle wyrozumiała w ocenie lokalnej infrastruktury oraz dostępnej oferty w zakresie podejmowania aktywności fizycznej skierowanej do osób starszych. Respondenci uważają, że największą barierą w podejmowaniu aktywności fizycznej jest ich niska wydolność organizmu.

Konkludując powyższe rozważania należy pamiętać, że ten pozytywny stan dotyczy wiedzy, zachowań i postaw prozdrowotnych związanych z aktywnością fizyczną tylko połowy badanych. Pozostałe osoby są wyzwaniem dla samych siebie, ich rodzin i specjalistów dbających o poprawę jakości życia seniorów w każdej grupie społecznej. Pierwszym etapem prozdrowotnego działania jest pozytywna motywacja i zmiana świadomości. Odpowiedzi na pytanie, jak promować zdrowy styl życia i wspierać aktywność osób starszych udzielają autorzy: Szczerbińska i Wilczek-Różyńska (2010), Kozdroń (2008), Marchewka (2012) i Osiński (2013), którzy opracowali modele edukacji w zakresie zmiany stylu życia i przykładowe programy aktywności fizycznej z zalecanymi ćwiczeniami.

Uzyskane wyniki dostarczają informacji na temat wiedzy i uczestnictwa osób starszych w prozdrowotnej aktywności fizycznej w ujęciu lokalnym. Są one następujące:

Czas wolny badane osoby starsze spędzają aktywnie, najchętniej spotykają się ze znajomymi, uprawiają turystykę i rekreację ruchową.

Połowa badanych tygodniowo ćwiczy od 2 do 4 godzin, a najczęściej wskazywanym motywem jest chęć poprawienia stanu zdrowia fizycznego.

Wśród zagrożeń zdrowia, których konsekwencje mogą być łagodzone przez aktywność fizyczną respondenci wskazali: nadciśnienie tętnicze i miażdżycę, nadwagę i otyłość oraz cukrzycę. Do najbardziej wskazanych rodzajów ćwiczeń zaliczyli wytrzymałościowe i siłowo-wytrzymałościowe.

Badani nie dostrzegają zewnętrznych barier utrudniających uprawianie aktywności fizycznej, co trzeci za barierę uważa własną, słabą kondycję fizyczną.

Literatura:

1. Anshel M.H., Freedson P., Hamill J., Haywood K., Horvat M., Plowman S.A. (1991), *Dictionary of the Sport and Exercise Sciences* (first ed.). Champaign, Human Kinetics.
2. Astrand P. (2000), *Dlaczego wysiłek?* Medicina Sportiva, 2, s. 83–100.
3. Blair S.N., Kohl H.W., Gordon N.F., Paffenbarger R.S. (1992), *How much physical activity is good for health?* Annual Review of Public Health, 13, s. 99–126.
4. Booth M.L., Owen N., Bauman A., Clavisi O., Leslie E. (2000), *Social-cognitive and perceived environment influences associated with physical activity in older Australians*. Preventive Medicine, 31 (1), s. 15–22.
5. Bouchard C., Shepard R.J. (1994), *Physical activity, fitness, and health: the model and key concepts*, W: C. Bouchard, R.J. Shepard, T. Stephens (red.), *Physical activity, fitness, and health*. Champaign, Human Kinetics, s. 77–88.
6. Dmowska I., Kozak-Szkopek E. (2010), *Znajomość roli aktywności fizycznej w etiologii chorób cywilizacyjnych u osób w starszym wieku*. Problemy Pielęgniarstwa; 18 (3), s. 272–278.
7. Drygas W., Bielecki W. (red.) (2001), *Stan zdrowia, postawy i zachowania zdrowotne mieszkańców Torunia*. Raport z badań w ramach programu CINDI WHO, Łódź.
8. Drygas W., Kwaśniewska M., Szcześniewska D., Kozakiewicz K., Głuszek J., Wiercińska E., Wyrzykowski B., Kuriata P. (2005), *Ocena aktywności fizycznej dorosłej populacji Polski. Wyniki programu WOBASZ*. Kardiologia Polska, 63 (supl. 4), s. 636–640.
9. Drygas W., Piotrowicz R., Jegier A., Podolec P. (2008), *Aktywność fizyczna u osób zdrowych*. Forum Profilaktyki, 3 (12), s. 1–3.
10. Gębska-Kuczerowska A. (2002), *Ocena zależności między aktywnością a stanem zdrowia ludzi w podeszłym wieku*. Przegląd Epidemiologiczny, 56, s. 471–477.
11. Górski J. (2012), *Fizjologia wysiłku i treningu fizycznego*. Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa.
12. Kantoma M., Tammelin T.H., Ebeling H.E., Taanola A.M. (2008), *Emotional and Behavioral Problems in Relation to Physical Activity in Youth*. Medicine and Science in Sports and Exercise, 40 (10), s. 1749–1756.
13. Kołomyjska G. (red.) (2009), *Wybrane zagadnienia z gerontologii*. TKKF, Warszawa.
14. Kostka T. (2001), *Starzenie się a tzw. „hormony młodości”. Potencjalny wpływ treningu fizycznego*. Przegląd Lekarski, 1(58), s. 25–27.

15. Kozdroń E. (red.) (2008), *Podstawy teorii i metodyki rekreacji ruchowej*. TKKF, Warszawa.
16. Krzepota J., Biernat E., Florkiewicz B. (2013), *Poziom aktywności fizycznej słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku o zróżnicowanym indeksie masy ciała*. Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu, 19 (2), s. 200–205.
17. Lampinen P., Heikkinen R.L., Kauppinen M., Heikkinen E. (2006), *Activity as a predictor of mental well-being among older adults*. Aging & Mental Health, 10, s. 454–466.
18. Maciátowicz J. (2003), *Ruch fizyczny o charakterze wytrzymałościowym (bieg) zapobiega starzeniu się, lecz z patologicznych chorób społecznych*. Medycyna Sportowa, 4, s. 156–164.
19. Marchewka A., Dąbrowski Z., Żołądź J.A. (2012), *Fizjologia starzenia się. Profilaktyka i rehabilitacja*. PWN, Warszawa.
20. Obmiński Z. (2000), *Starzenie a wysiłek: praca przeglądowa*. Medycyna Sportowa, 10, s. 7–13.
21. Osiński W. (2013), *Gerokinezyjologia. Nauka i praktyka aktywności fizycznej w wieku starszym*. Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa.
22. Pańczyk W. (2003), *Rekreacja fizyczna a codzienne życie*, W: A. Dąbrowski (red.), *Uczestnictwo Polaków w rekreacji ruchowej i jego uwarunkowania*. Wydawnictwo Naukowe Novum, Płock, s. 67–79.
23. Skrzek A. (2005), *Trening zdrowotny a procesy inwolucyjne narządu ruchu u kobiet*. Wrocław, AWF.
24. Sobieszkańska M., Kałka D., Pilecki W., Adamus J. (2009), *Aktywność fizyczna w podstawowej i pierwotnej prewencji choroby sercowo-naczyniowej*. Polski Merkuriusz Lekarski, XXVI (156), s. 659–664.
25. Szczecińska K., Wilczek-Różyńska E. (2010), *Jak promować zdrowy styl życia i zmieniać zdrowotne zachowania osób starszych*. Wydawnictwo Zdrowie i Zarządzanie, Kraków.
26. Taaffe D.R., Marcus R. (2001), *Stan układu mięśniowo-szkieletowego u osób starszych*. Rehabilitacja Medyczna, 3, s. 19–28.
27. World Health Organization (2010), *Global recommendations on physical activity for health*. Genewa, s. 23–32.
28. Zahorska-Markiewicz B. (2008), *Skuteczność aktywności fizycznej w leczeniu otyłości*. Forum Profilaktyki, 3 (12), s. 6.

RÓŻNE OBLICZA ZAZDROŚCI WŚRÓD SWINGERSÓW. BADANIA PILOTAŻOWE

VARIOUS MANIFESTATIONS OF JEALOUSY AMONG SWINGERS. A PILOT STUDY

Marcin Demczuk^{1(A,B,D,E,F)}, Andrzej Cudo^{2(C,D,E)}

¹Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Psychologii, Katedra Psychologii Emocji i Motywacji

²Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Psychologii, Katedra Psychologii Eksperymentalnej

Demczuk M., Cudo A. (2016), *Różne oblicza zazdrości wśród swingersów. Badania pilotażowe*. Rozprawy Społeczne, 1 (10), s. 80-87.

Wkład autorów:

- A. Zaplanowanie badań
- B. Zebranie danych
- C. Dane – analiza i statystyki
- D. Interpretacja danych
- E. Przygotowanie artykułu
- F. Wyszukiwanie i analiza literatury
- G. Zebranie funduszy

Streszczenie

Cel pracy. W związku ze stosunkowo nowym fenomenem w Polsce, jedną z istotnych kwestii dotyczących tego rodzaju związków jest odbiór wzajemnej relacji przez partnerów w niego zaangażowanych. Celem niniejszej pracy było przyjrzenie się występowaniu emocji zazdrości u osób zaangażowanych w swinging.

Materiał i metody badawcze. Przebadano 49 osób zaangażowanych w wymianę partnerów, z czego jedynie 28 spełniało kryteria swingingu. W badaniach wykorzystano autorską ankietę zawierającą pytania dotyczące odczuwania zazdrości.

Wyniki. Większość osób zaangażowanych w swinging, niezależnie od płci, odczuwa zazdrość o partnera (60,7%) oraz wie, iż podobną emocję odczuwa druga osoba (75,0%). Ponadto znaczna część badanych osób deklarowała, iż lubi, kiedy partnerka lub partner jest zazdrośna (53,6%).

Wnioski. Grupa polskich swingersów w zakresie ujawniania i pojmowania zazdrości nie różni się od grupy swingersów opisywanych w badaniach zagranicznych.

Słowa kluczowe: swingersi, swinging, zazdrość, emocje

Summary

Aim of the study. Swinging is a relatively new phenomenon in Poland. Due to this reason, a number of ethical and psychological questions have grown around the issue. The aim of the following research is to investigate the effects of jealousy on the people involved in swinging. Material and methods. The 49 people involved in exchanging partners have been examined. Only 28 of them met the proper criteria of swinging. The research used the author's own questionnaire concerning jealousy.

Results. Most of the participants involved in swinging, regardless of their gender, feel jealous of their partner (60.7%) and know that he/she also feels the same (75.0%). Furthermore, a significant number of participants declare that knowing that their partner is jealous gives them pleasure (53.6%).

Conclusions. The group of Polish swingers is no different from the group of swingers described in the studies carried out abroad in terms of disclosure and understanding of jealousy.

Keywords: swingers, swinging, jealousy, emotions

Tabele: 3

Ryciny: 0

Literatura: 21

Otrzymano: 25.09.2014

Zaakceptowano: 03.09.2015

Swinging – definicja zjawiska

Od kilku dekad można zaobserwować, iż terminy swinging czy swingers stają się coraz bardziej popularne i coraz częściej używane. Po wpisaniu ich w popularne wyszukiwarki internetowe pojawiają się strony klubów i lokali dla swingersów.

Według Smith i Smith (1970, za: Jenks, 1985a) swinging jest to forma zgodnej wymiany małżonka dla celów seksualnych. Natomiast Walshok (1974) podaje definicję swingingu, która wydaje się ujmować istotę tego zjawiska. Jego zdaniem mianem swingingu moż-

na nazwać zgodę pomiędzy mężem i żoną na seksualne relacje z innymi ludźmi, w kontekście wzięcia udziału obojga w podobnej aktywności w tym samym czasie i zwykle w tym samym miejscu. Jego zdaniem prowadzenie tego typu relacji ma przede wszystkim znamiona pewnych zorganizowanych lub zinstytucjonalizowanych modeli (Walshok, 1974, s.160).

Zdaniem Demczuka i Cudo (2013), opierając się na przytoczonych wcześniej definicjach, mianem swingingu można określić taką sytuację, w której partnerzy będący w trwałej relacji, za obopólną zgodą, angażują się w zachowania seksualne w tym samym czasie

Adres korespondencyjny: Marcin Demczuk, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Psychologii, Katedra Psychologii Emocji i Motywacji, al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, e-mail: mdemczuk@gmail.com, tel.: 81 445 35 11

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

i w tym samym miejscu z innymi osobami będącymi obecnie w związkach lub w stanie wolnym. Ich zdaniem zachowania te są planowane i mogą mieć charakter orgiastyczny lub też formę stosunków odbywających się w otoczeniu bardziej intymnym.

Jednakże z powodu niewielkiej ilości badań oraz niespójności w otrzymanych wynikach trudno jest stworzyć jednolitą definicję i pełny obraz funkcjonowania swingersów (Jenks, 1985b; Demczuk i Cudo, 2013). Mimo uprzedzeń społecznych dotyczących tej grupy osób, w szczególności w kulturze zachodniej, (Jenks, 1985b) badania nie potwierdzają wzmożonego nasilenia zachowań dewiacyjnych w ich ogólnym funkcjonowaniu społecznym (Denfeld, 1974; Viwatpanich, 2010). Natomiast taki negatywny obraz społeczny swingersów może wynikać bardziej z liberalnych poglądów tej społeczności dotyczących funkcjonowania w sferze seksualnej (zob. Bergstrand, Williams, 2000). Należy zwrócić uwagę, iż choć na początku zjawisko to omawiane było wyłącznie na gruncie szeroko rozumianej kultury zachodniej, obecnie wskazuje się na znaczący wzrost jego intensywności w kulturze wschodniej (Vivatpanich, 2010).

Swinging a jakość związku

W kulturze tak zachodniej, jak również wschodniej relacja seksualna osoby będącej w trwałym związku z obcym partnerem postrzegana jest, jako nieojojalność, zdrada i rodzi uczucie zazdrości czy krzywdy. Braun-Gałkowska (2008) podaje, iż do zadań małżeństwa i rodziny należy wytworzenie klimatu bezpieczeństwa i miłości, który sprzyjałby rozwojowi jednostek wchodzących w jej skład.

Jednakże wyniki analiz naukowych nie są jednoznaczne w kwestii wpływu swingingu, na jakość związku osób w nim uczestniczących. Ukazywane są zarówno pozytywne, jak i negatywne skutki tego typu relacji. Gilmartin (1974, 1975) na podstawie przeprowadzonych przez siebie badań wskazuje, iż około 85% przebadanych przez niego swingersów twierdziło, że ich aktywność związana z wymianą partnerów nie stanowi realnego zagrożenia dla ich małżeństwa. Zaś większość z nich była zdania, iż dzięki temu ich związek stał się lepszy. Z kolei Varni (1974, za: Jenks, 1998) po przebadaniu 16 par swingersów podaje, iż połowa z nich uznała, że swinging prowadzi do wzrostu poczucia ciepła, bliskości i miłości do męża czy żony. Badani podawali, iż uczucie to było również odczuwane po odbyciu stosunku z innym swingersem. Levitt (1988) na podstawie swoich badań ujmuje, iż prawie trzy czwarte przebadanych przez niego swingersów twierdzi, że podejmowane przez nich aktywności mają pozytywny wpływ na ich małżeństwo. Jedynie 6,2% badanych zgłosiło negatywne konsekwencje tych zachowań. Do podobnych wniosków doszli Bartell (1971, za: Jenks, 1998), Smith and Smith (1970, za: Jenks, 1998) oraz Palson and Palson (1972). Również Jenks (1986, za: Jenks, 1998) nie odnajduje przyczyn, dla których można by uważać, iż swinging jest szkodliwy dla instytucji małżeństwa. Przytacza on, że 91% przebadanych

przez niego mężczyzn oraz 82% kobiet deklaruje swoje zadowolenie związane z swingingiem. Jedynie 1% kobiet deklaroowało swoje niezadowolenie, zaś żaden z mężczyzn nie wyraził negatywnego zdania na ten temat. Natomiast na podstawie analiz mających na celu porównanie postrzegania swojej relacji emocjonalnej i seksualnej przed i po rozpoczęciu aktywnego zaangażowania w swinging otrzymano wynik, w którym większość stwierdziła, iż nie zauważyła żadnej zmiany, ani spadku, ani wzrostu w tych obszarach.

Na podstawie przedstawionych wyżej badań można odnieść wrażenie, że osoby zaangażowane w swinging przeżywają przede wszystkim zadowolenie z tej formy kontaktów. Jednakże, Denfeld (1974) widząc, iż wszystkie badania dotyczą jedynie osób aktywnie uczestniczących w swingingu dokonał słusznego założenia, iż nie są one często wystarczająco obiektywne i reprezentatywne dla wszystkich, ponieważ nie obejmują osób, które z różnych przyczyn zrezygnowały z tego typu aktywności. Przeprowadził on badania na osobach, które zrezygnowały z przynależności do tej grupy społecznej i z partycypacji w proponowanych tam aktywnościach seksualnych. W tym celu przesłał on ankiety dotyczące par, które zrezygnowały z przynależności do społeczności swingersów, dla doradców małżeńskich. Dzięki temu uzyskał dane dotyczące swingujących par, które zgłaszały różnego rodzaju problemy w swoich relacjach. Na podstawie swoich badań Denfeld (1974) podaje, iż swingersi twierdzą, że najbardziej szkodliwymi czynnikami dla związków są kłamstwa i zdrady, które wiążą się z pozamałżeńskimi relacjami seksualnymi. Uważają, że w momencie, kiedy usunie się te czynniki wtedy możliwym staje się odbywanie pozbawionych emocji stosunków seksualnych z innymi osobami. Dodają do tego, iż swinging przynosić może korzyści w postaci podniecenia i różnorodności, które nie zagrażają małżeństwu. Z tych samych badań, przeprowadzonych na próbie 425 par, od 170 z nich uzyskano informację o pozytywnym wpływie swingingu na ich małżeństwo. Jednak wiele z tych par odkryło, że poprawa była jedynie czasowa. Powodami, które przyczyniły się do tej poprawy były: podniecenie, wolność seksualna, większe uznanie partnera, uczenie się nowych technik seksualnych, seksualna różnorodność oraz lepsza komunikacja i otwartość pomiędzy partnerami.

Problemy swingersów

Denfeld (1974) na podstawie przeprowadzonych przez siebie badań określił listę najczęstszych problemów zgłaszanych przez osoby, które zrezygnowały z aktywnego uczestnictwa w spotkaniach swingersów. Również badania Mursteina i współpracowników (1985, za: Jenks, 1998) potwierdzają te dane. Do najczęściej zgłaszanych problemów i motywów rezygnacji ze swingingu należały:

1. **Zazdrość** – najbardziej powszechnym wyjaśnieniem rezygnacji ze swingingu był fakt, iż jeden ze współmałżonków nie był w stanie znieść poziomu zazdrości, która rodziła się w nim w sy-

tuacji, gdy jego partner współżył z inną osobą. Wielu mężów było zaniepokojonych popularnością ich żon, lub też zmianami w ich seksualności. Bali się także tego, że ich żony czerpią z tego więcej przyjemności niż oni. Żony natomiast zazdrość wiązały z możliwością utraty swojego partnera. Uwidacznia się tutaj problem podwójnej moralności u mężów, którzy kładli głównie nacisk na własną przyjemność i satysfakcję seksualną. Z kolei kobietom zależało na utrzymaniu małżeństwa.

2. **Poczucie winy** – uczestnicy badania sygnalizowali, że posiadali świadomość robienia czegoś niewłaściwego.
3. **Zagrożenie dla małżeństwa** – badane pary zgłaszały, że przynależność do grona swingersów raczej osłabiała niż wzmacniała ich więź. Twierdziły, że tego typu aktywność seksualna prowadzi do problemów małżeńskich. Kłótnie, sprzeczki i nieporozumienia stawały się częstsze po swingingu.
4. **Rozwój zewnętrznych związków emocjonalnych** – swingersi starają się unikać rozwinięcia się emocjonalnej relacji z osobami, z którymi swingują poprzez nie wyrażanie uczuć w stosunku do nich oraz starają się odbywać tylko pojedynczy stosunek z daną osobą. Jednak pomimo podejmowania tych i innych wysiłków niektóre osoby przywiązały się do osób, z którymi odbyły stosunek seksualny. W wielu wypadkach przywiązanie to prowadziło do rozwodu, a czasami do związania się z partnerem poznanym w trakcie swingingu.
5. **Znudzenie i zanik zainteresowania** – jest to różnica pomiędzy marzeniami i wyobrażeniami o swingingu, a rzeczywistością. Dla wielu par aktywność w klubach swingersów nie dostarczała oczekiwanego podniecenia oraz nie sprostowała ich wyobrażeniom na ten temat.
6. **Rozczarowanie** – inne pary nie odnalazły w tych aktywnościach oczekiwanych korzyści i w związku z tym rozczarowały się środowiskiem swingersów. Głównym problemem, który się pojawił był brak elementu uwiedzenia oraz emocji potrzebnych do wytworzenia się odpowiedniej relacji.
7. **Rozwód lub separacja** – część par przestała uczestniczyć w spotkaniach swingersów, ponieważ ich relacja uległa rozkładowi.
8. **Niezdolność żony do „zniesienia tego”** – bardzo często jeden z partnerów był bardziej niezadowolony w zaistniałego stanu rzeczy niż drugi. W większości osobami tymi były żony, które nie mogły podołać tej sytuacji lub groziły rozwodem. Doradcy małżeńscy donosili, iż żony były o wiele bardziej znudzone uczestnictwem w spotkaniach swingersów niż mężowie. Opisywały one, iż doświadczały wtedy takich uczuć jak odpychanie czy niesmak. Mężowie byli bardziej skłonni do rezygnacji z tych zachowań nie z powodu nudy, lecz ze względu na zbytnią, ich zdaniem, popularność ich żon.

9. **Strach przed ujawnieniem** – część par zrezygnowała z udziału w spotkaniach swingersów z powodu obawy przed odkryciem tego przez sąsiadów czy rodzinę. Ujawnienie tego bowiem mogło być poważnym zagrożeniem dla pozycji społecznej i biznesowej wielu osób. Wiele par zrezygnowało również z tej aktywności ze względu na dzieci, które zaczęły interesować się życiem swoich rodziców. W związkach, w których dzieci odkryły tajemnice ich rodziców powodowało to wiele nieprzyjemności, nieporozumień i problemów. Było to też szokiem dla dzieci.

Z kolei Jenks (1998) przytacza listę problemów najczęściej zgłaszanych przez aktywnych swingersów. Należą do nich:

1. **Strach przed chorobami przenoszonymi drogą płciową** – jest to najczęściej podawana obawa, z jaką borykają się swingersi.
2. **Odnajdywanie odpowiednich osób** – swingersi napotykać trudność w znalezieniu pary, która wydałaby się im odpowiednio atrakcyjna, a do tego cechowałoby ich obopólne zainteresowanie odbyciem stosunku.
3. **Zazdrość** – pomimo niższego jej natężenia w porównaniu do ogółu społeczeństwa stanowi ona także problem dla aktywnie swingujących par. Jenks (1986, za: Jenks 1998) podaje, iż 13% badanych przez niego swingersów traktowało jako problem bycie zazdrosnym o partnera, bycie atrakcyjnym dla innych, czy odbywanie stosunków seksualnych z innymi.
4. **Niepokój** – wynikający z przekonań, dotyczących własnej sprawności seksualnej. Bartell (1971, za: Jenks, 1998) podaje, że jedynie 25% mężczyzn swingersów było w stanie regularnie osiągać erekcje podczas spotkań grupowych. Dlatego większości towarzyszył lęk przed nie sprostanieniem wymaganiom, czy też przed byciem postrzeganym, jako osoba nieatrakcyjna.
5. **Strach przed ekspozycją publiczną** – ponieważ swinging uważany jest za dewiację, stąd też pojawienie się lęku przed oceną ze strony społeczeństwa w sytuacji, gdyby wyszło na jaw, że dana osoba jest swingersem. Strach może dotyczyć się ujawnienia przed dziećmi, sąsiadami, pracodawcą, czy też innymi osobami (Stinnett i Birdsong, 1978).
6. **Czynnik czasu** – swingersi często zaczynają podporządkowywać swoje życie swoim aktywnością seksualnym.

Gdy porównujemy problemy zgłaszane przez aktywnych swingersów i osoby, które przestały partycypować w swingingu zauważamy, iż są one podobne. Aktywni swingersi zgłaszają także problem zazdrości, poczucia winy czy strachu przed rozpadem ich związku. Główną różnicą wydaje się być większa lista obaw związanych z odkryciem ich aktywności, chorobami wenerycznymi czy też odrzuceniem. Nie jest to zaskakujące, gdyż osoby, które zrezygnowały z bycia swingersem nie posiadają tych lęków ze względu na to, że

ich aktywność została już ujawniona, lub też, dlatego, iż udało im się owego ujawnienia uniknąć.

Zazdrość wśród swingersów

Zazdrość wydaje się być jedną z tych emocji, która znana jest wszystkim. Wydaje się też być jednym z pierwszych skojarzeń w kontekście swingingu. Jest ona uważana za jedną z negatywnych emocji. Pojawiać się może w różnych sytuacjach, jednak tak jak zauważa Zaleski (1998), ze zjawiskiem zazdrości mamy najczęściej do czynienia w sytuacji „zagrożenia dla intymnego związku między kobietą i mężczyzną przez osobę trzecią” (s.95). Píše on również, iż „zazdrość wyzwala rozmaite zachowania mające na celu przywrócenie poprzedniego stanu relacji między partnerami” (s.95). Z kolei Imieliński (1987) podaje, iż „pomiędzy popędem seksualnym a zazdrością zachodzą pewne wyraźne związki. Zazdrość zdaje się być tym większa, im silniejszy jest popęd seksualny” (s.82). Dlatego, biorąc pod uwagę fakt, iż zazdrość jest silnie powiązana z relacją seksualną, intrygującym zagadnieniem poruszanym w tej pracy jest nasilenie tej emocji u swingersów, którzy udostępniają swoich partnerów innym osobom dla celów seksualnych.

Jenks (1985) podaje, iż swingersi twierdzą, że gdyby nie przezwyciężyli swojej zazdrości wtedy ich aktywność nie mogłaby dojść do skutku. Podaje również, iż swingersi twierdzą, że podczas dzielenia się swoim partnerem nie odczuwają oni zazdrości i porównują to z grą w brydża. Uważają oni, że wybór małżonka z drugiej pary na swojego partnera seksualnego znajduje się na tym samym poziomie emocjonalnej ważności, jaki osiągnęliby podczas wyboru go na partnera do gry w karty. Ponadto jak zauważa Jenks (1985) są oni zdania, że ważna jest relacja przyjaźni między dwiema parami, które wymieniają się partnerami. Aby uniknąć uczucia zazdrości, oboje partnerzy muszą umieć rozróżniać dokładnie swoje emocje i kontrolować je. Wydaje się to być nie tylko możliwe, ale też i wytlumaczalne, bowiem Zaleski (1998) pisze, iż aby ocenić sytuację, jako powodującą zazdrość musi ona spełnić warunki, które są zakotwiczone w danej społeczności. Natomiast wydaje się, iż w społeczności swingersów odbycie stosunku seksualnego nie jest odpowiednim powodem, aby odczuwać zazdrość.

Jednak istotny jest też indywidualny poziom zazdrości charakteryzujący daną osobę. Ponieważ nie każdy byłby w stanie zgodzić się na tego typu aktywność mając nawet 100% pewność, że partner go nie opuści. Jak podaje Zaleski (1998) „zazdrość rodzi się z lęku przed utratą partnera na rzecz rywala. Siła przeżywanego zazdrości zachowań pod jej wpływem jest uzależniona od kilku czynników. Im większą konsekwencję oznacza utrata partnera, tym silniejsza powinna być zazdrość o niego. Nasilenie zazdrości będzie też związane z tym, ile podmiot zainwestował w związek z partnerem (czas, uczucia, osobiste plany na przyszłość)” (s. 96). Wydaje się też, że swingersi muszą mieć dobrze ugruntowaną samoocenę, ponieważ jak zauważa Zaleski (1998) im bardziej wartość siebie

(samoocena) jest zagrożona, tym możemy oczekiwać większego poziomu zazdrości. Jenks (1985) podaje, iż po przebadaniu swingersów i osób nie będących, swingersami, którzy postrzegali siebie, jako osoby nie zazdrosne okazało się, że swingersi posiadali istotnie niższe natężenie tej emocji niż nie-swingersi. Zauważono zależność, że niezazdrosni swingersi dawali bardziej liberalne odpowiedzi, niż niezazdrosne osoby niebędące swingersami. Dla przykładu niezazdrosni swingersi byli bardziej tolerancyjni dla różnego rodzaju skrajnych aktywności seksualnych, byli mniej przywiązani do wagi religii oraz byli mniej skłonni do stereotypowego myślenia o kobietach. Dlatego wydaje się, iż aby móc być swingersem konieczny jest naprawdę niski poziom natężenia odczuwania zazdrości, a także pewien liberalizm poglądów.

Imieliński (1987) pisze, iż zazdrość jest związana z miłością erotyczną. Jego zdaniem wpływa ona z istoty samej miłości, polegającej na dążeniu do całkowitego zespolenia się z obiektem uczuć. W tym przypadku nieobecność obiektu rodzi cierpienie i tęsknotę. Przy czym równocześnie może powodować lęk przed jego utratą. Jeśli zaś nieobecność ta i wypływające z niej cierpienia spowodowane są przez osobę trzecią, powstaje uczucie zazdrości, że to właśnie ona ma możliwość obcowania z obiektem miłości (Imieliński, 1987). Ponadto w tym ujęciu, jeśli nasunie się podejrzenie, że osoba trzecia może być obdarzona przez obiekt miłości szczególnymi względami, w tym zyskać jego sympatię lub dojść do zbliżenia seksualnego – uczucie zazdrości raptownie się nasila. W tej sytuacji może ono prowadzić do gwałtownego zachowania. Zdaniem Imielińskiego (1987) u źródeł tego stanu rzeczy tkwić może obawa przed utratą osoby kochanej, bez której możemy nie wyobrazić sobie życia, oraz uczucie okradzenia nas z tego, co należy się wyłącznie nam. Jednakże, prawidłowość opisana przez Imielińskiego (1987) zdaje się nie dotyczyć swingersów. Zdaniem Bringle i Buunk (1991, za: Visser i McDonald 2007) zazdrość u swingersów pojawia się w momencie, gdy relacja poza partnerska dotknie sfer, które były do tej pory zarezerwowane jedynie dla stałego partnera z związku. Swingersi rozdzielają seks i emocje. Dla nich więź seksualna nie stanowi obszaru zarezerwowanego dla partnera życiowego. Nie jest obszarem unikalnym. Kryterium wyjątkowości i unikalności spełnia zaś więź emocjonalna. Swingersi rozdzielają seks pozamałżeński od pozamałżeńskiej miłości.

W tym kontekście Zaleski (1998) rozróżnia zazdrość seksualną od emocjonalnej. Ujmuje on, iż istotą pierwszej z nich jest możliwość odbycia stosunku seksualnego partnera z rywalem, natomiast w drugiej chodzi jedynie o wytworzenie się emocjonalnej więzi między nimi, bez zaangażowania w to sfery seksualnej. Z tego wynikałoby, iż w pierwszym rodzaju zazdrości zagrożone jest ciało, w drugim zaś psychika, czy też dusza. I jak twierdzi Zaleski (1998), często ludzie boją się utraty partnera w tym emocjonalnym aspekcie, z czym trudno jest polemizować. Swingersi, jak podają Visser i McDonald (2007), akceptują poza małżeński seks i nie jest on dla nich bodźcem uruchamiającym

zazdrość. Istnieją także psychologiczne badania, które udowadniają, że w różnych kulturach, czy subkulturach zazdrość może być postrzegana na różne sposoby. Ralph Hupka (1991, za: Oatley i Jenkins, 2005; Zaleski 1998) przeprowadził badania wśród różnych plemion, w których dozwolony był pozamałżeński seks o charakterze rekreacyjnym. Jednak obwarowany był on pewnymi zasadami, które nie pozwalały na współżycie z każdym i w dowolnej sytuacji. Gdy złamano te zasady, pojawiało się wtedy uczucie zazdrości. Podobnie swingersi mają także pewne zasady, które pozwalają im bronić się przed zazdrością. Jednak należy mieć na uwadze fakt, iż „o wiele łatwiej wyeliminować behawioralne objawy zazdrości niż wewnętrzne odczucia” (Zaleski, 1998, s.111-112).

Richard de Visser i Dee McDonald (2007) opisują kilka z zasad, których trzymają się swingersi w celu kontrolowania odczucia zazdrości. Podają, że powstanie tych zasad służy demonstrowaniu ich przywiązania do ich głównego związku. Można je sformułować w następujący sposób:

1. Nadrzędna lojalność (fizyczna i emocjonalna) dla ich głównego partnera.
2. Określony stopień zaangażowania na jaki można pozwolić sobie w relacji z partnerem spoza pary.
3. Brak emocjonalnego zaangażowania z partnerem spoza związku.
4. Szczerość i otwartość dotycząca zaangażowania z innymi osobami.

Denfeld (1974) pisząc o swingersach podaje, iż twierdzą oni, że odkryli bardziej szczerze i prawdziwe wartości. Ponadto są zdania, że udało im się wypracować strategię pozwalającą uchronić ich małżeństwo przed rozpadem, a dodatkowo pozwoliło to im na ulepszenie go. Dzięki trwałości ich miłości i emocjonalnej relacji uważają, że pozamałżeńska aktywność seksualna nie może im zaszkodzić. Co ciekawe, kiedy zapragną mieć dziecko rezygnują ze swojej aktywności w gronie swingersów, po to by zapewnić mężowi, iż jest ojcem dziecka. Jednakże na podstawie badań Denfelda (1974) wiemy, że nie wszystkim parom udaje się powstrzymać przed zazdrością, czy też sprostac opisanym wyżej zasadom. O podobnych obserwacjach piszą także Bergstrand i Williams (2000) oraz Constantine i Constantine (1971, za: Visser i McDonald 2007).

Podsumowując można stwierdzić, że dotychczasowe badania wskazują, iż w grupie aktywnych swingersów występuje wyższy poziom tolerancji zazdrości. Wydaje się, że musi on być uwarunkowany osobowościowo, ponieważ pomimo wytworzenia przez swingersów pewnych reguł, które mają ustrzec ich przed odczuciem zazdrości nie zawsze się to udaje. Wynioskować można także, iż swingersi nie są pozbawieni uczucia zazdrości. Być może występuje ona w mniejszym natężeniu w porównaniu do pozostałej części społeczeństwa, jednak z pewnością jest też ona inaczej uwarunkowana. W ujęciu zaproponowanym przez Hupkę można domniemywać, iż w środowisku swingersów zazdrość budzą nie te zachowania, które większość społeczeństwa uznaby za zagrażające, lecz będą to zachowania inne, wiążące się raczej

z utratą emocjonalną partnera, zagrażające ich więzi w sposób inny niż związany z wyłącznością seksualną. Tak jak wśród członków społeczności Toda, w której nie obserwowano zazdrości, gdy partnerzy współżyli ze sobą w ramach swojej społeczności. Pojawiała się zaś ona w sytuacjach, gdy do relacji dochodziło z osobami obcymi (Oatley i Jenkins, 2005). Jak widać zagadnienie zazdrości w grupach swingersów wydaje się być wielce interesujące i rodzące wiele pytań, które domagają się rozstrzygnięcia.

Badania własne

Przebieg badania

Badanie przeprowadzono metodą ankietową za pośrednictwem serwisu internetowego eBadania.pl. Ankieta składała się z 20 pytań dotyczących płci, sformalizowania związku, orientacji seksualnej, okresu podejmowania aktywności związanej ze swingiem, wykształcenia, czasu trwania związku, charakteru podejmowanej aktywności w zakresie swingingu oraz odczuwanej zazdrości. 16 z nich miało charakter zamknięty. Pytania otwarte dotyczyły głównie zazdrości i brzmiały następująco:

- Czym dla Ciebie jest zazdrość?
- W jakich sytuacjach jesteś zazdrosny/a?
- W jakich sytuacjach Twoja partnerka/Twój partner jest zazdrosny/a o Ciebie?
- Jakie wydarzenie uznajesz za rozpoczęcie aktywnego zaangażowania w swinging?

W celu dotarcia do grupy swingersów i zachęcenia ich do wzięcia udziału w badaniu na tematycznych forach zamieszczane były ogłoszenia o prowadzonym badaniu.

Badana grupa

W badaniach wzięło udział 49 ankietowanych - 20 kobiet i 29 mężczyzn. Jednakże po usunięciu błędnych wypełnień (5 ankietowanych) i uwzględnieniu warunków koniecznych do zaistnienia zjawiska swingingu (pozostawanie w stałym związku oraz okresu zaangażowania w swinging minimum 1 miesiąc) do dalszych analiz zakwalifikowano 28 osób (M=34,39 lat, SD=6,36 lat) – 10 kobiet i 18 mężczyzn. Różnica wieku między kobietami, a mężczyznami zaangażowanymi w swinging nie była istotna statystycznie ($t_{(26)}=0,50$; $p=0,626$). Wśród osób badanych 3,6% deklaruje wykształcenie podstawowe, 53,6% średnie, natomiast wyższe 42,9%. Ponadto w przypadku 32,2 % badanych można uznać, iż rozpoczęcie przez nich tej formy aktywności miało charakter celowy, u 46,4% badanych przypadkowy natomiast u 21,4% osób nieokreślony. Średni czas pozostawania w stałym związku wynosił (M=96,18 miesięcy; SD=77,23 miesięcy). Różnica między kobietami, a mężczyznami zaangażowanymi w swinging nie była istotna statystycznie ($t_{(26)}=0,65$; $p=0,523$). Średni czas zaangażowania w swinging wynosił (M=30,29 miesięcy; SD=30,66 miesięcy). Nie zanotowano różnic w tym zakresie między kobietami a mężczyznami ($t_{(26)}=0,08$; $p=0,939$). Analizy statystyczne ujawniły również istnienie istotnego statystycznie związku między kobie-

tami i mężczyznami zaangażowanymi w swinging pod względem orientacji seksualnej (test Fishera; $p=0,013$). W przypadku kobiet dominuje orientacja biseksualna (70,0% kobiet), natomiast u mężczyzn heteroseksualna (83,3% mężczyzn).

Analiza wyników

Na podstawie przeprowadzonych analiz zaobserwowano, iż większość swingersów (60,7%) bywa zazdrosnych, w porównaniu do 39,3%, którzy deklarują brak tej emocji (Tabela 1). Nie zaobserwowano w tym przypadku różnic pomiędzy kobietami i mężczyznami (test Fishera; $p=0,444$) oraz związkami sformalizowanymi i niesformalizowanymi (test Fishera; $p=0,678$). Ponadto 75% badanych deklaruje, że ich partnerzy bywają zazdrośni, w porównaniu do 25%, którzy nie przypisują tej emocji drugiej stronie (Tabela 2). Również w tym przypadku nie zaobserwowano różnic związanych z płcią (test Fishera; $p=1,000$) ani sformalizowaniem związku (test Fishera; $p=1,000$). Jednakże, należy zwrócić uwagę, iż 60,7% respondentów deklaruje, że czerpie przyjemność w mniejszym lub większym zakresie z zazdrości partnera/ki (7,1% - odpowiada, że lubi, gdy ich partner bywa zazdrosny o nich, zaś 53,6% badanych deklaruje, że czasami sprawia im to przyjemność). Jedynie 14,3% badanych nie lubi, gdy ich partner bywa zazdrosny (Tabela 3). Przy czym 7 osób nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie. Podobnie jak poprzednio nie wykazano istnienia różnic między kobietami, a mężczyznami pod względem przyjemności czerpanej z zazdrości partnera ($\chi^2_{(df=2)}=3,21$; $p=0,196$).

Tabela 1. Ilość osób oraz procentowy rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy bywasz zazdrosny/a?

Czy bywasz zazdrosny/a?	Liczba osób	Procent
Tak	17	60,7
Nie	11	39,3
Ogółem	28	100

Tabela 2. Ilość osób oraz procentowy rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy Twoja partnerka/Twój partner bywa zazdrosna/y?

Czy Twoja partnerka/Twój partner bywa zazdrosna/y?	Liczba osób	Procent
Tak	21	75,0
Nie	7	25,0
Ogółem	28	100

Tabela 3. Ilość osób oraz procentowy rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy lubisz kiedy Twoja partnerka/Twój partner bywa zazdrosna/y o Ciebie?

Czy lubisz kiedy Twoja partnerka/Twój partner bywa zazdrosna/y o Ciebie?	Liczba osób	Procent
Tak	2	7,1
Nie	4	14,3
Czasami sprawia mi to przyjemność	15	53,6
Ogółem	21	100

Nie zaobserwowano również różnic ze względu na sformalizowanie związku ($\chi^2_{(df=2)}=0,76$; $p=0,683$).

Należy również zaznaczyć, iż żadna z form aktywności w zakresie swingingu nie różnicowała odpowiedzi na pytania dotyczące odczuwania zazdrości (*jedynie obserwacja innych (bez udziału)*: test Fishera, $p=1,000$; *closed swinging (bez oglądania partnera/ki w trakcie seksu z inną osobą)*: test Fishera, $p=0,653$; *open swinging (oglądanie partnera/ki w trakcie seksu z inną osobą)*: test Fishera, $p=1,000$; *soft swinging (zmiana partnera jedynie w trakcie gry wstępnej)*: test Fishera, $p=0,355$; *klasyczny swinging (para z parą)*: test Fishera, $p=1,000$; *z udziałem większej ilości osób*: test Fishera, $p=1,000$). Podobnie nie zaobserwowano statystycznie istotnych zależności między odpowiedzią na pytanie o zazdrość u partnera/ki a różnymi formami aktywności w zakresie swingingu (*jedynie obserwacja innych (bez udziału)*: test Fishera, $p=1,000$; *closed swinging (bez oglądania partnera/ki w trakcie seksu z inną osobą)*: test Fishera, $p=0,144$; *open swinging (oglądanie partnera/ki w trakcie seksu z inną osobą)*: test Fishera, $p=0,396$; *soft swinging (zmiana partnera jedynie w trakcie gry wstępnej)*: test Fishera, $p=1,000$; *klasyczny swinging (para z parą)*: test Fishera, $p=0,381$; *z udziałem większej ilości osób*: test Fishera, $p=0,371$). Również w kontekście różnych form swingingu nie zaobserwowano różnic w przypadku odpowiedzi na temat odczuwania przyjemności z zazdrości u partnera/ki (*jedynie obserwacja innych (bez udziału)*: $\chi^2_{(df=2)}=0,88$; $p=0,643$; *closed swinging (bez oglądania partnera/ki w trakcie seksu z inną osobą)*: $\chi^2_{(df=2)}=0,72$; $p=0,698$; *open swinging (oglądanie partnera/ki w trakcie seksu z inną osobą)*: $\chi^2_{(df=2)}=3,03$; $p=0,220$; *soft swinging (zmiana partnera jedynie w trakcie gry wstępnej)*: $\chi^2_{(df=2)}=2,63$; $p=0,269$; *klasyczny swinging (para z parą)*: $\chi^2_{(df=2)}=4,43$; $p=0,109$; *z udziałem większej ilości osób*: $\chi^2_{(df=2)}=3,69$; $p=0,158$). Ponadto orientacja seksualna nie jest związana z poczuciem zazdrości (test Fishera, $p=0,444$), spostrzeganiem jej u partnera/ki (test Fishera, $p=1,000$), oraz jej preferencji u drugiej osoby ($\chi^2_{(df=2)}=3,69$; $p=0,158$).

Zazdrość w wypowiedziach

Na podstawie odpowiedzi udzielanych na pytania otwarte może wysunąć ogólny wniosek, iż postrzeganie tej emocji wśród osób praktykujących wymianę partnerów w celach seksualnych nie różni się znacząco od potocznych sądów na jej temat. Kilka dosłownych wypowiedzi udzielonych w ankiecie pozwala na lepsze zobrazowanie tej problematyki. Poniżej przytaczane są wybrane odpowiedzi.

Przykładowe odpowiedzi na pytanie *Czym dla Ciebie jest zazdrość?*:

- *kojarzy mi się z naruszeniem mojego terytorium, utratą poczucia bezpieczeństwa, ingerencją w moje życie osobiste,*
- *poczucie zagrożenia, utrata poczucia bezpieczeństwa w związku, niepokój, że partner może być zainteresowany kimś innym, strach, że może nie jestem już „tą jedyną”,*

- zazdrość to ograniczanie komuś swobody, wolności,
- ..kojarzy mi się chęcią posiadania ukochanej osoby na szeroko rozumianą wyłączność,
- brak zaufania, niska samoocena, dowód na istnienie uczucia,
- zazdrość = wyłączność,
- trudno określić jednoznacznie, że zdradą,
- ból brzucha, złość, rezygnacja, agresja.

Jak można zauważyć wypowiedzi te nawiązują do naukowych definicji zazdrości oraz do ich popularnych odpowiedników. Niektóre z nich skupiają się na aspekcie somatycznym, jednak znaczna większość skupia się na negatywnych przeżyciach osoby, która przeżywa zazdrość oraz na uczuciach osoby, o którą zazdrosny jest ktoś inny. Trudno doszukać się w tych wypowiedziach znaczeń, które odbiegałyby od potocznego rozumienia zazdrości i sposobu jej odczuwania.

Przykładowe odpowiedzi na pytanie: *W jakich sytuacjach jesteś zazdrosny/a?*

- jeśli uzgadniamy coś i co innego wychodzi, choć to może nie do końca zazdrość,
- najczęściej bywam zazdrosny gdy widzę jak mojej partnerce podoba się inny mężczyzna,
- Szczególnie gdy kobiety próbują za moimi plecami uwodzić męża,
- gdy widzę ją nazbyt podnieconą innym,
- zazwyczaj gdy żona zabawia się z innym,
- tylko o okazywanie uczuć, czyli spojrzenia, dotyk, adorację, nie o sam akt seksu,
- duże zainteresowanie kobiet moim mężczyzną, flirty,
- w każdej sytuacji kiedy „konkurent” wydaje się atrakcyjniejszy ode mnie ,
- Kiedy inne kobiety bardziej niż jest to przyjęte interesują się moim mężczyzną a on odwzajemnia to zainteresowanie, kiedy dochodzi między nimi do, nawet przelotnego, kontaktu fizycznego (np. dotknięcie ręki, włosów itp.). Kiedy mój mężczyzna zaczyna mieć (odpowiedź niedokończona przez respondenta).

Powyższe odpowiedzi warto powiązać z kolejnym pytaniem i uwzględnić wspólne wnioski. Następne pytanie miało następującą treść: *W jakich sytuacjach Twoja partnerka/Twój partner jest zazdrosna/y o Ciebie?*

Poniżej przytoczone są przykładowe wypowiedzi:

- jak poświęcam drugiemu partnerowi więcej uwagi,
- Podam przykład. Spotkanie z przyjaciółmi, znamy ich od lat, Moja partnerka pozwala mi się z nią kochać, ale ja cały wieczór siedzę przy niej (przyjaciółce) i się bawię w jej adorowanie, 4 godzinach nie wytrzymuje i robi małą awanturę. Taka chyba natura,
- gdy otwarcie pokazuję, że podoba mi się inna kobieta jak również wtedy gdy dążę do kontaktu fizycznego z inną kobietą,
- gdy widzi zainteresowanie innej kobiety moją osobą przy widocznym moim zadowoleniu z tego powodu:),
- kiedy -nawet służbowo- spotykam się z atrakcyjnymi kobietami,

- jak chodzę na imprezy i jak się za dobrze bawię :),
- zazdrosny jest wtedy kiedy nie wie co robię, nie widzi tego i kiedy sam się kiepsko bawi,
- po alkoholu na imprezach,
- kiedy jakaś osoba budzi moje zainteresowanie, podobają mi się, spędzając z nią czas dobrze się bawię.

Przytoczone wypowiedzi zarówno na pytanie dotyczące sytuacji odczuwania zazdrości przez samą osobę badaną, jak i również jej percepcji sytuacji, w których partner odczuwa zazdrość, wydają się potwierdzać wyniki wcześniejszych badań (Bringle, Buunk, 1991 za: Visser, McDonald 2007). Na ich podstawie możemy zauważyć tendencję do skupiania się głównie na emocjonalnych aspektach zazdrości oraz na poczuciu zagrożenia wynikającym ze złamania wcześniej ustalonych zasad. Zasady te (np. uprawianie seksu bez całowania się, oglądanie innych par bez dotykania) pozwalają na zapewnienie poczucia bezpieczeństwa w związku i służą ograniczeniu zaangażowania się emocjonalnego z innym partnerem. Jednak w sytuacji, kiedy zostają naruszone rodzi się poczucie zagrożenia dla związku i powstaje odczucie zazdrości.

Podsumowanie

Podsumowując, na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, iż w badanej grupie osoby angażujące się w aktywność wymiany partnerów dla celów seksualnych wiedzą, czym jest zazdrość. Znają to uczucie nie tylko teoretycznie, ale także na podstawie swoich rzeczywistych doświadczeń (Visser, McDonald, 2007). Ważnym wydaje się również obserwacja, iż rozumienie tej emocji w badanej grupie nie odbiega od powszechnego i popularnego jej rozumienia. Rozumienie to jest spójne z definicjami akademickimi. Jednakże wymiarem zazdrości, który wydaje się być nieuwzględniany przez badaną grupę swingersów jest jej komponent związany ze sferą seksualną. Przy czym, zwracają na niego uwagę zarówno seksuolodzy, jak i specjaliści zajmujący się tematyką zazdrości. Ich zdaniem zazdrość zdaje się być tym większa, im silniejszy jest popęd seksualny (Imieliński, 1987). Może być też prowokowana świadomie lub nieświadomie przez wiele różnych relacji zachodzących między partnerami (Lew-Starowicz, 1990). Jednakże Zaleski (1998) rozróżnia zazdrość seksualną od emocjonalnej. Istotą pierwszej z nich jest możliwość odbycia stosunku seksualnego partnera z rywalką lub partnerki z rywalem. Natomiast druga jest związana z wytworzeniem się emocjonalnej więzi między osobami, bez zaangażowania w to sfery seksualnej. Ponadto wyniki badań wskazują, iż w sytuacji, gdy para wyznaczy sobie jasne granice i oboje partnerzy rzetelnie podejmą się przestrzegania postawionych sobie zasad sytuacje powodujące zazdrość mogą zostać w sposób istotny ograniczone. Oczywiście znaczenie mają tu też normy społeczne, które osoba wyznaje i z którymi się identyfikuje. Jednakże jak pokazują obserwacje Ralphi Hupki (1991, za: Oatley i Jenkins, 2005; Zaleski 1998) taka sytuacja jest możliwa. Należy również zaznaczyć, iż poczucie zazdrości w badanej grupie nie jest zwią-

zane z formą aktywności seksualnej powiązanej ze swingingiem ani orientacją seksualną. Jest to zgodne z badaniami Visser i McDonald (2007) wskazującymi, że dla swingersów pozamałżeński seks nie jest bodźcem uruchamiającym zazdrość. Może być to również związane z odmiennym systemem norm i wartości wyznawanych w grupie swingersów (Bergstrand, Williams, 2000). Jednakże w celu dokładnej odpowiedzi na pytania o związek między podejmowaną formą aktywności seksualnej a zazdrością w grupie swingerów należałoby poszerzyć zakres badań.

Na zakończenie należy zaznaczyć, iż wymiana partnerów pomimo tego, iż budzi wiele kontrowersji oraz wywołują żywe emocje ma rzeczywiście miejsce i ukazuje jak różne może być postrzeganie zazdrości w zależności od przyjętych ram oraz specyfiki grupy społecznej. Zazdrość o partnera, która wielu kojarzy się dość jednoznacznie z aspektem seksualnym może zostać zmodyfikowana i pozbawiona tego komponentu. Otwartym pozostaje nieweryfikowane w tych badaniach twierdzenie Denfelda (1974), który uważa, iż wymiana partnerów w rezultacie w dużej mierze skutkuje rozpadem związku, co mogłoby świadczyć o tym, iż nie jest możliwe odizolowanie się od pewnych negatywnych wpływów i emocji. Jednakże ostrożnym wnioskiem, który można wysnuć z przedstawionych badań jest fakt, iż seksualny komponent zazdrości może zostać z niej wyeliminowany poprzez ustalenie pewnego zbioru zasad i rygorystyczne ich przestrzeganie. Jednakże weryfikacja tego twierdzenia wymaga przeprowadzenia dodatkowych badań. Również wyprowadzenie jednoznacznych wniosków dotyczących zjawiska swingingu wiąże się z potrzebą kolejnych badań, na większej próbie osób badanych w celu zebrania bardziej przekonujących dowodów na poparcie przedstawionych wyników. Należy zwrócić również uwagę, iż z powodu małej grupy badawczej należy z ostrożnością ekstrapolować wyniki na polską populację swingersów w zakresie ujawniania i pojmowania zazdrości.

Literatura:

1. Bergstrand C., Williams J.B. (2000), *Today's Alternative Marriage Styles: The Case of Swingers*. Electronic journal of human sexuality, 3, <http://www.ejhs.org/volume3/swing/body.htm>, (dostęp: 01.09.2014).
2. Braun-Gałkowska M. (2008), *Psychologia domowa*. Wydawnictwo KUL, Lublin.
3. Demczuk D., Cudo A. (2013), *Niemonogamiczna forma związków: swinging*, W: A. Cudo, N. Kopeć, K. Sawicki (red.), *Rodzina wobec wyzwań współczesności*. Wydawnictwo KUL Lublin, s. 61-71.
4. Denfeld D. (1974), *Dropout From Swinging*. Family Coordinator, 1, s. 45-49.
5. Duckworth J., Levitt E.E. (1985), *Personality Analysis of a Swingers' Club*. Lifestyles: A Journal of Changing Patterns, 8, 12, s. 35-45.
6. Gilmartin B.G. (1974), *Sexual deviance and social networks: A study of social, family, and marital interaction patterns among co-marital sex participants*, W: J. R. Smith, L. G. Smith (red.), *Beyond Monogamy: Recent Studies of Sexual Alternatives in Marriage*. Johns Hopkins Press, Baltimore, s. 291-323.
7. Gilmartin B. G.. (1975), *That swinging couple down the block*. Psychology Today, 8, s. 54-58.
8. Imieliński K. (1987), *Miłość i seks*. Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych: Warszawa.
9. Jenks R.J. (1985a), *Swinging: A Test of Two Theories and a Proposed New Model*. Archives of Sexual Behavior, 14, 6, s. 517-527.
10. Jenks R.J. (1985b), *A Comparative Study of Swingers and Nonswingers: Attitudes and Beliefs*. Lifestyles: A Journal of Changing Patterns, 8, 1, s. 5-14.
11. Jenks R.J. (1998), *Swinging: A Review of the Literature*. Archives of Sexual Behavior, 27, 5, s. 507-521.
12. Lew-Starowicz Z., Pikulski S. (1990), *Zazdrość – Seks – Zbrodnia*. Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa.
13. Lew-Starowicz Z. (2001), *Encyklopedia Erotyki*. Wydawnictwo MUZA S.A., Warszawa.
14. Levitt E.E. (1988), *Alternative life style and marital satisfaction: A brief report*. Annuals of Sex Research, 1, s. 455-461.
15. Oatley K., Jenkins J.M. (2005), *Zrozumieć emocje*. Wydawnictwo PWN, Warszawa.
16. Palson C., Palson R. (1972), *Swinging in Wedlock*. Society, 9, s. 28-37.
17. Stinnett N., Birdsong C.W. (1978), *The Family and Alternate Lifestyles*. Nelson-Hall, Chicago.
18. Visser R. de, McDonald D. (2007), *Swings and roundabouts: Management of jealousy in heterosexual 'swinging' couples*. British Journal of Social Psychology, 46, s. 459-476.
19. Viwatpanich K. (2010), *Swinging: extramarital sexuality in Thai society*. Anthropological Notebooks, 16, 2, s. 57-70.
20. Walshok M.L. (1971), *The emergence of middle-class deviant subcultures: The case of swingers*. Social Problems, 18, 4, s. 488-495.
21. Zaleski Z. (1998), *Od zawiści do zemsty. Społeczna psychologia kłopotliwych emocji*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.

CZĘŚĆ III: RECENZJE

**EWA DYBOWSKA, *WYCHOWAWCA W PEDAGOGICE IGNACJAŃSKIEJ*,
WYDAWNICTWO WAM, KRAKÓW 2013, SS. 399**

**EWA DYBOWSKA, *TUTOR IN IGNACJAN PEDAGOGY*,
WAM PUBLISHING HOUSE, KRAKÓW 2013, PP. 399**

Beata Wołoskiuk

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Wołoskiuk B. (2016), *Recenzja książki: Ewa Dybowska, Wychowawca w pedagogice ignacjańskiej*. Rozprawy Społeczne, 1 (10), s. 88-89.

Wychowanie to zamierzone i świadome oddziaływanie na wychowanka, które jest podejmowane w określonym celu i sytuacji. Proces ten, który powinien prowadzić do pełnego rozwoju osoby, jest interakcją wskazującą na relacje między wychowankiem a wychowawcą. Wychowawca pełni rolę osoby znaczącej. Proces rozwoju człowieka będzie przebiegał prawidłowo, jeśli m.in. spotka na swojej drodze osoby znaczące, będące autorytetem.

Recenzowana publikacja Ewy Dybowskiej dotycząca wychowawcy w pedagogice ignacjańskiej, podejmuje bardzo istotne zagadnienia. W czasach „kryzysu wartości” często poszukujemy mistrzów. Człowiek, szczególnie młody, potrzebuje w swoim życiu pewnych wskazówek. Natomiast w obecnych czasach, gdzie koncentrujemy się głównie na nauczaniu należy dostrzec i odkryć na nowo rolę wychowawcy, który wprowadza młodych ludzi w świat pożądanых wartości. Tak więc omawiane zagadnienia w recenzowanej książce są niezwykle ważne i aktualne.

Publikacja jest ważną pozycją w pedagogice chrześcijańskiej. Pozwala wypełnić lukę w polskiej literaturze pedagogicznej dotyczącej wychowawczego aspektu ignacjańskiego charyzmatu, a w szczególności jej teoretycznego, systematycznego i metodycznego opracowania. Autorka ciekawie, w sposób całościowy i syntetyzujący ukazała podstawowe założenia wymagań stawianych wychowawcy w pedagogice ignacjańskiej. Pedagogika ta przedstawia obraz wychowawcy odwołując się do *Ćwiczeń duchowych*. Podkreśla się tu tolerancję, dzięki czemu w jezuickim systemie edukacji możliwe jest kształcenie zarówno osób wierzących, jak i niewierzących.

Autorka w swojej publikacji rozważa: Jaki model i jaką teorię wychowawcy proponuje pedagogika ignacjańska? Poruszany problem rozstrzyga posługując się następującymi metodami: fenomenologiczną, hermeneutyczną i analizą rekonstrukcyjną. W rozprawie przedstawiono krytyczną analizę materiałów źródło-

wych (pisma pedeutologów oraz teksty źródłowe dotyczące pedagogiki ignacjańskiej).

Omawiana książka składa się z czterech rozdziałów. W pierwszym rozdziale autorka przedstawiła stan badań dotyczący teorii wychowawcy. Dokonała analizy takich pojęć jak: wychowanie, wychowawca, pedagogia, pedagogika oraz pedagogika ignacjańska. Szczegółowo omówiła rolę wychowawcy w wybranych okresach myśli pedeutologicznej, gdzie ukazała jego przemianę i rozwój analizując prace pedeutologiczne: Ernesta Lindego, Jana Władysława Dawida, Zygmunta Mysłakowskiego, Mieczysława Kreutza, Józefa Kretza - Mirskiego, Stefana Baleya, Stefana Szumana i Stanisława Dobrowolskiego. Przedstawiając typologię koncepcji pedeutologicznych ze względu na rolę wychowawcy, omówiła magistrocentryzm, pajdo-centryzm i technocentryzm.

Drugi rozdział pt. *Doświadczenie wychowawcze Ignacego Loyoli jako podstawa ignacjańskiej pedeutologii*, przedstawia osobę założyciela Towarzystwa Jezusowego. Rozdział ten składa się z trzech części. Autorka ciekawie i szczegółowo omówiła doświadczenie wychowawcze Ignacego Loyoli jako wychowanka (wychowanie w Loyoli i na dworze książęcym, wychowanie w pedagogii Boga oraz samowychowanie Ignacego Loyoli). Następnie dr Ewa Dybowska ukazała w trzech płaszczyznach doświadczenia samodzielnej pracy wychowawczej Ignacego Loyoli. Pierwszą płaszczyzną „bycia wychowawcą” jest wychowanie we wspólnocie „przyjaciół w Panu”, z której powstało Towarzystwo Jezusowe. Następnym obszarem działania było spisanie „reguł” i „zasad” ignacjańskiego wychowania, czyli praca nad *Konstytucjami Towarzystwa Jezusowego* i książeczką *Ćwiczeń duchowych*. Autorka recenzowanej publikacji ukazała sposób pracy Ignacego. Kolejną płaszczyzną aktywności św. Loyoli dotyczy jego działalności na terenie Rzymu. Autorka książki pokazała, że jego doświadczenie wychowawcze jest wciąż żywe dzięki praktykowaniu w działalności wychowawczej

następujących założeń ignacjańskiego charyzmatu: praesupponendum, obojętność ignacjańska, magis, caritas disrecta, ignacjańskie rozeznawanie i kontemplatywność w działaniu.

Trzeci rozdział nosi tytuł: Źródła dla badań *pedeutologicznych w pedagogice ignacjańskiej*. Autorka w tej części książki podjęła refleksję nad materiałami źródłowymi, które dotyczą wychowawcy w pedagogice ignacjańskiej. Swoją analizę Ewa Dybowska rozpoczyna od pism św. Ignacego Loyoli, które są podstawowym źródłem dla pedagogiki ignacjańskiej. W nich przedstawione są jego osobiste doświadczenia i refleksja nad światem. Autorka szczegółowo omawia *Ćwiczenia duchowe*, które są ignacjańskim charyzmatem, następnie *Listy*, gdzie Loyola wyjaśnia zasady ignacjańskie oraz *Opowieść Pielgrzyma, czyli autobiografia św. Ignacego*. Drugą grupę tekstów źródłowych omawianych przez autorkę stanowią dokumenty będące częścią tradycji jezuickiej. Autorka analizuje *Konstytucję Towarzystwa Jezusowego* i *Ratio Studiorum*. Następnie

zostały przedstawione współczesne dokumenty pedagogiki ignacjańskiej.

Ostatnia część recenzowanej publikacji została zatytułowana: *Wychowawca ignacjański*. Autorka przedstawiła tu model wychowawcy ignacjańskiego, zwracając uwagę na istotne cechy wychowawcy i metodykę pracy wychowawczej. Omówiła ignacjańską antropologię, będącą punktem odniesienia dla wychowawcy, profil absolwenta ignacjańskiego oraz wybrane funkcje typowe dla wychowawcy ignacjańskiego.

Naukowa refleksja nad osobą wychowawcy w tradycji wychowania ignacjańskiego w bardzo interesujący sposób uzupełnia polską literaturę pedagogiczną. Prezentowana publikacja wydaje się być niezwykle aktualna. Polecając omawianą monografię uwadze czytelników, należy podkreślić, że powstała ona w oparciu o wnikliwe dociekania natury teoretycznej. Książkę warto polecić nie tylko pracownikom naukowym, studentom, ale także osobom na co dzień wykorzystującym dotychczasowe osiągnięcia pedagogiki w swojej pracy zawodowej.

CZĘŚĆ III: SPRAWOZDANIA

**SPRAWOZDANIE Z MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI NAUKOWEJ:
„PEDAGOGIKA SPOŁECZNA A ZAGROŻENIA SPOŁECZNE,
INSTYTUCJONALNE I INDYWIDUALNE”****REPORT FROM THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
“SOCIAL PEDAGOGY VERSUS SOCIAL, INSTITUTIONAL
AND INDIVIDUAL THREATS”****Marzena Ruszkowska**

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Zakład Pedagogiki

Ruszkowska M. (2016), *Sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji Naukowej: „Pedagogika społeczna a zagrożenia społeczne, instytucjonalne i indywidualne”*. Rozprawy Społeczne, 1 (10), s. 90-91.

W dniach 14-15 kwietnia 2015 roku w Brnie odbyła się Międzynarodowa Konferencja Naukowa, pt. „Pedagogika społeczna a zagrożenia społeczne, instytucjonalne i indywidualne”. Głównym organizatorem był Instytut Mezioborových Studií w Brnie, zaś współorganizatorem Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici Pedagogická fakulta oraz Katedra Pedagogiki Společnej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Komitet Organizacyjny konferencji tworzyli: mgr Silvia Neslušanová, dr. Miroslav Bargel, dr. Malgorzata Kamińska, zaś w skład Komitetu Naukowego weszli profesorowie z Polski, Czech i Słowacji, m.in.: prof. PhDr. Ingrid Emmerová, prof. PhDr. Jolana Hroncová, prof. dr hab. Ewa Jarosz, prof. zw. dr hab. Marek Konopczyński, prof. PhDr. Blahoslav Kraus, prof. zw. dr hab. Krystyna Marzec-Holka, prof. zw. dr hab. Jerzy Modrzewski, prof. zw. dr hab. Anna Nowak, prof. zw. dr hab. Tadeusz Pilch, prof. zw. dr hab. Ewa Syrek i in. Językami obowiązującymi na konferencji były: czeski, słowacki i polski. Podczas rozmów można było korzystać z symultanicznego tłumaczenia czesko-polskiego.

Celem VII Międzynarodowej Konferencji Naukowej, z cyklu Pedagogika Społeczna w Europie Środkowej, miał być przede wszystkim dalszy rozwój wielowymiarowej współpracy międzynarodowej pomiędzy pedagogami społecznymi Republiki Czeskiej, Słowacji oraz Polski. Podstawową ideą naukowego spotkania pedagogów społecznych była wymiana myśli i doświadczeń naukowo-badawczych oraz rozwiązań praktycznych obejmujących zróżnicowaną tematykę z zakresu pedagogiki społecznej.

Konferencja rozpoczęła się 14 kwietnia 2015 roku o godzinie 9.00. Po krótkim powitaniu przez organizatorów rozpoczęły się obrady plenarne prowadzone przez prof. dr hab. Ewę Syrek, prof. zw. dr hab. Tade-

usza Pilcha, prof. dr hab. Jerzego Modrzewskiego, prof. zw. dr hab. Wiesława Theissa, prof. PhDr. Ingrid Emmerová, prof. PhDr. Jolanę Hroncovą. Sesję plenarną odbywały się z udziałem znamienitych gości, tj.: doc. PhDr. Miloslava Jůzla, prof. zw. dr hab. Marka Konopczyńskiego, prof. PhDr. Blahoslava Krausa, prof. zw. dr hab. Krystyny Marzec-Holki, doc. PhDr. Miriam Niklovej, PhDr. Petera Papšo, prof. dr hab. Mirosława Sobieckiego. Tematyka wystąpień koncentrowała się wokół współczesnych wielowymiarowych zagrożeń analizowanych w pryzmacie społeczno-kulturowym i wychowawczym, w kontekstach ogólnospołecznych, środowiskowych, grupowych, instytucjonalnych i indywidualnych. Zagadnienia będące przedmiotem zainteresowania konferencji analizowane były pod kątem diagnozy społecznej oraz możliwości działań pomocowych na różnych poziomach życia społecznego z uwzględnieniem specyfiki poszczególnych krajów. Uczestnicy konferencji poddawali analizom rozmiary zagrożeń w perspektywie globalnej i lokalnej, przedstawiali możliwości, ich ograniczenia i proponowali rozwiązania pomocowe mając na uwadze prakseologiczną funkcję pedagogiki społecznej.

Po przerwie obiadowej prace zostały wznowione w trzech sekcjach tematycznych. Pierwszą sekcją: *Zagrożenia społeczne* prowadzona przez prof. zw. dr hab. Tadeusza Pilcha, prof. dr hab. Ewę Jarosz, prof. dr hab. Mirosława Sobieckiego dotyczyła różnorodnych zagrożeń na tle intensywnych procesów społecznych, kulturowych ekonomicznych i technologicznych, będących zarówno przyczynkiem postępu gospodarczego i cywilizacyjnego, ale jednocześnie pobudzającym mechanizmy i zjawiska niosące za sobą degradację społeczną, kulturową i ekonomiczną.

Kolejny panel *Zagrożenia instytucjonalne* poprowadzony został przez doc. PhDr. Miloslava Jůzla, prof.

Adres korespondencyjny: Marzena Ruszkowska, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, ul. Sidorska 102, 21-500 Biała Podlaska, e-mail: r-ska.marzena@wp.pl, tel.: 83 344 99 11

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

zw. dr hab. Marka Konopczyńskiego i prof. zw. dr hab. Barbarę Smolińską - Theiss. Praca w sekcji dotyczyła głównie zagrożeń instytucjonalnych, związanych z różnymi zjawiskami zachodzącymi w instytucjach zajmujących się edukacją, wychowaniem, pomocą i opieką, wspomaganie rozwoju człowieka w perspektywie biodromalnej oraz działalnością korekcyjną czy rehabilitacją, w tym resocjalizacją i penitencjarystyką, z uwzględnieniem probacji oraz mediacji, a także interwencją kryzysową, wolontariatem, działalnością dobroczynną (charytatywną i filantropijną).

Zaś sekcję trzecią *Zagrożenia indywidualne* poprowadzili prof. dr hab. Ewa Syrek, prof. dr hab. Jerzy Modrzewski oraz prof. dr hab. Krystyna Marzec-Holka. Prelegenci sekcji swoje wystąpienia koncentrowali wokół indywidualnych konsekwencji zagrożeń społecznych wpływających na jakość życia jednostek oraz możliwości działań profilaktycznych i pomocowych. Przedmiotem zainteresowania uczestników były różnego rodzaju zagrożenia związane z zaspokojeniem potrzeb, zachowania agresywne, uzależnienia, choroby cywilizacyjne, depresja i in.

Prace w sekcjach zakończyło spotkanie członków Zespołu Pedagogiki Społecznej przy KNP PAN pod przewodnictwem prof. zw. dr hab. Tadeusza Pilcha. Na spotkaniu omawiano kwestie organizacyjne związane z funkcjonowaniem Zespołu i dyskutowa-

no na temat jego przyszłości i ewentualnych zmian w strukturze.

W sesjach naukowych uczestniczyło około 150 osób, badaczy reprezentujących różne ośrodki akademickie z Polski (Białystok, Białą Podlaską, Cieszyn, Katowice, Opole, Toruń, Poznań, Kraków, Łódź, Zielona Góra, Szczecin, Olsztyn) oraz z zagranicy – z Czech (Brno) i Słowacji (Banska Bystrica, Bratislava, Trnava, Presov). Reprezentantami Państwowej Szkoły Wyższej w Białej Podlaskiej na konferencji w Brnie byli: dr Beata Wołoskiuk, dr Marzena Ruszkowska, dr Sebastian Sobczuk, mgr Karol Sudewicz.

Spotkania naukowe oraz uroczysta kolacja z muzyką regionalną przygotowane przez organizatorów stworzyły okazję do integracji środowiska pedagogów społecznych będących przedstawicielami różnych środowisk akademickich z Polski, z Czech i ze Słowacji. Tematyka konferencji pozwoliła dostrzec i zrozumieć aktualne wyzwania wynikające z nowych zjawisk i zaburzeń społecznych, zagrożeń związanych z funkcjonowaniem instytucji oświatowych, wychowawczych, opiekuńczych w których obowiązują określone reguły nie koniecznie zgodne z akceptowanymi społecznie i kulturowo normami, obyczajami, wartościami. Była też próbą pokazania jak poszczególne, współczesne jednostki odnajdują się w tym świecie, jak sobie radzą, jak mogą pokonywać trudności i jak im przeciwdziałać.

**SPRAWOZDANIE Z II OGÓLNOPOLSKIEJ KONFERENCJI NAUKOWEJ
PT.: „PERSPEKTYWY ROZWOJU BEZPIECZEŃSTWA
I OBRONNOŚCI RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ”**

**REPORT FROM THE 2ND ALL-POLAND SCIENTIFIC CONFERENCE
ON “PERSPECTIVES FOR THE GROWTH OF SECURITY
AND DEFENCE OF POLAND”**

Paweł Borek

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Borek P. (2016), *Sprawozdanie z II Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej pt.: „Perspektywy rozwoju bezpieczeństwa i obronności Rzeczypospolitej Polskiej.”* Rozprawy Społeczne, 1 (10), s. 92-94.

W dniu 21 maja 2015 roku w Państwowej Szkole Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej odbyła się II Ogólnopolska Konferencja Naukowa pt.: *Perspektywy rozwoju bezpieczeństwa i obronności Rzeczypospolitej Polskiej* – we współpracy z Akademią Obrony Narodowej (Wydział Zarządzania i Dowodzenia) w Warszawie oraz Uniwersytetem Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach (Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa).

W imieniu JM Rektora PSW prof. dr. hab. Józefa Bergiera uczestników konferencji powitali: Kierownik Katedry Ekonomii i Zarządzania Pan prof. dr. hab. Mieczysław Adamowicz; Pani Prorektor ds. studenckich dr inż. Agnieszka Smarzewska oraz Kanclerz PSW Pani dr Dorota Karwacka. Następnie zabrali głos przedstawiciele uczelni partnerskich: płk dr hab. Andrzej Polak z Akademii Obrony Narodowej w Warszawie oraz dr hab. prof. ndzw. Mariusz Kubiak z Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach.

Obrady konferencji podzielono na trzy sesje tematyczne: 1. *militarny i niemilitarny wymiar obronności RP*; 2. *edukacja dla bezpieczeństwa jako część edukacji obronnej państwa*; 3. *asymetryczne i niemilitarne zagrożenia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*. Każda uczelnia była odpowiedzialna za jedną sesję.

W sesji I: *Militarny i niemilitarny wymiar obronności RP*, prowadzonej przez płk. dr. hab. Andrzeja Polaka zaprezentowanych zostało sześć wystąpień.

W pierwszym z nich, zatytułowanym *Polemologiczne aspekty badań w naukach o obronności* dr Łukasz Roman (AON) przedstawił teoretyczne rozważania na temat tego, czym jest i jak powinna być rozumiana polemologia, jakie są jej relacje z innymi naukami, co jest przedmiotem jej badań, jakimi cechami się wyróżnia, jak powinna być interpretowana oraz jakie są jej główne właściwości. Prelegent przedstawił także możliwości wykorzystania wiedzy polemologicznej,

a także zwrócił uwagę na interdyscyplinarność badania wojen i konfliktów zbrojnych.

Kolejny z prelegentów – dr Waldemar Krztoń (Politechnika Rzeszowska) w swoim niezwykle ciekawym wystąpieniu dotyczącym robotyzacji walki zbrojnej skupił się na zaprezentowaniu wpływu biotechnologii na zwiększenie zdolności bojowych współczesnej armii, przedstawił definicję egzoszkieletu wojskowego i jego zastosowania. W podsumowaniu referatu dr Krztoń stwierdził m.in., że człowiek przyszłości będzie rezultatem zwartego powiązania człowieka i biotechnologii, a jej rozwój i będzie wywierał zasadniczy wpływ na siły zbrojne i kształt przyszłych wojen.

Dr hab. inż. Waldemar Kawka (AON/PSW) skupił się natomiast na zagadnieniach dotyczących militarnej tożsamości Sił Szybkiego Reagowania NATO oraz Europejskich Sił Szybkiego Reagowania. W dalszej części referatu przedstawił rys historyczny koncepcji budowy Sił Szybkiego Reagowania, poczynając od lat 50. XX wieku aż do roku 2004. Prelegent omówił również potencjał i liczebność Europejskich Sił Szybkiego Reagowania oraz narodowe doświadczenia i wnioski na przyszłość. Zwrócił także uwagę na współczesną transformację zagrożeń (militarnych i niemilitarnych) we współczesnym świecie, zwłaszcza zaś w obliczu tzw. wysuniętej szpicy NATO w ramach jego strategii elastycznego reagowania oraz w obliczu tzw. wojen hybrydowych i asymetrycznych.

Kolejnym referentem był dr Dariusz Brądkiewicz (PSW), który poruszył zagadnienia proobronnych działań Ligi Obrony Kraju na rzecz obronności Polski. W swoim wystąpieniu zaakcentował znaczenie organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa państwa, przedstawił rodowód Ligi Obrony Kraju, potencjał tej organizacji, rolę sportów obronnych w przygotowaniu obronnym polskiego społeczeństwa. W podsumowaniu prelegent zwrócił także uwagę na

fakt, iż LOK kształtuje postawy patriotyczne wśród młodzieży, tak potrzebne we współczesnej dobie globalizacji i komercjalizacji życia.

Mgr Olga Niewiada (UPH) w wystąpieniu pt. *Podstawy prawne ochrony ludności w konfliktach zbrojnych* scharakteryzowała umowy międzynarodowe odnoszące się do ochrony ludności, szczegółowe zasady ochrony ludności cywilnej oraz jej relacje z siłami zbrojnymi oraz najważniejsze umowy dotyczące prawa wojennego.

Ostatni prelegenci sesji – I mgr Maciej Tołwiński i mgr M. Stempień (UPH) poruszyli kwestię banalizacji wojny na przykładzie Ukrainy. Wyjaśnili pojęcie banalizacji, zaprezentowali najważniejsze konflikty w Europie po 1945 roku, a następnie dokonali porównania sytuacji w Donbasie do tej, która miała miejsce na Bałkanach w latach 90. XX wieku. Wśród podobieństw obu konfliktów prelegenci zwrócili uwagę na: migracje i przesiedlenia ludności cywilnej, powstanie nowych państw i ludobójstwo. Stwierdzili również, że współcześnie często dochodzi do banalizacji wojny przez media, i przechodzenie nad tymi tragicznymi wydarzeniami do porządku dziennego.

W podsumowaniu sesji I dr hab. Andrzej Polak odniósł się pokrótce do wszystkich wystąpień, zwracając szczególną uwagę na zagrożenie Europy ze strony Państwa Islamskiego. Listopadowe zamachy terrorystyczne we Francji bardzo dobitnie potwierdzają tę tezę.

Sesja II prowadzona była przez dr hab. prof. ndzw. Mariusza Kubiaka z Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, który jednocześnie był pierwszym prelegentem ją otwierającym z wystąpieniem pt. *Aksjologiczny wymiar bezpieczeństwa kulturowego*. Omówione w nim zostały m.in. rola kultury i wartości w życiu społecznym, politycznym, i ekonomicznym człowieka, zarys historyczny i definicje bezpieczeństwa kulturowego, definicje i rola tożsamości kulturowej, będącej równocześnie ideowym fundamentem narodu. Prelegent odniósł się także do wyjątkowego znaczenia bezpieczeństwa kulturowego oraz czyniących na nie zagrożeń, zwłaszcza zaś bezpieczeństwa kulturowego Polski (globalizacja, „amerykanizacja kultury”, utrata tożsamości narodowej, upadek systemów politycznych).

Dr hab. inż. prof. ndzw. PSW Arkadiusz Junciewicz (PSW) poruszył dość specyficzny w odniesieniu do tematyki konferencji, „edukacyjny” temat dotyczący kształtowania kompetencji „miękkich” u studentek i studentów na kierunku bezpieczeństwo narodowe. Zapoznał zebranych z definicją oraz podstawowymi elementami kompetencji miękkich, które należy rozpatrywać w trzech aspektach: poznawczym, motywacyjnym i behawioralnym. Omówił działanie stresu na studentów oraz problemy ze znalezieniem zatrudnienia przez studentów kierunku bezpieczeństwo narodowe. We wnioskach prelegent wskazał głównie na potrzebę rozwijania kompetencji miękkich, oraz efektywnego wykorzystywania czasu prowadzonych zajęć.

Równie ciekawy referat wygłosił kolejny przedstawiciel Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego

– dr Paweł Żarkowski. Prelegent skupił się na omówieniu ewolucji ochrony dziedzictwa kulturalnego podczas konfliktów zbrojnych. Szczególną uwagę zwrócił na rabowanie dóbr kultury, ukazując ewolucję tego negatywnego zjawiska od starożytności do współczesności. Ukazał też poziomy ochrony dóbr kultury w czasie pokoju i wojny, wskazując, że nie mogą być one elementem represaliów oraz uregulowania prawa dotyczące tego aspektu.

Tematem wystąpienia mgr Damiana Jasińskiego (UPH) był *Wpływ migracji na bezpieczeństwo kulturowe Polski*. W swoim wystąpieniu skupił się on na pojęciu i klasyfikacji migracji, jej znaczeniu w kontekście bezpieczeństwa kulturowego Polski, a także pozytywach i negatywach tego zjawiska. W konkluzjach prelegent stwierdził m.in., że: *społeczeństwo polskie odczuwa niechęć i strach wobec imigrantów w obawie przed ingerencją z ich strony w polską kulturę, religię i tożsamość narodową*. Tak więc w celu odpowiedniej integracji cudzoziemców ze społeczeństwem polskim potrzebne jest opracowanie i wdrożenie odpowiedniej polityki migracyjnej.

Kolejna przedstawicielka UPH – mgr Elwira Leszczuk w swoim wystąpieniu ukazała szanse, wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa kulturowego Polski. Zaprezentowała terminologię związaną z bezpieczeństwem kulturowym oraz relację między tymi pojęciami, następnie przedstawiła najważniejsze wyzwania dla bezpieczeństwa kulturowego RP, w tym zagrożenia dla materialnych dóbr kultury. W ostatniej części referatu Prelegentka skupiła się na prawdopodobnych scenariuszach rozwoju zagrożeń dla bezpieczeństwa kulturowego naszego kraju.

mgr Maciej Paszyn (AON) w referacie *Rola Związków Strzeleckich w patriotycznym wychowaniu młodzieży i ich wpływ na obronność państwa* skupił się na historii Związku Strzeleckiego w Polsce od powstania aż do dnia dzisiejszego. Przedstawił rozlokowanie jednostek strzeleckich w Polsce, ich rolę i zadania, zwłaszcza zaś w kształtowaniu postaw patriotycznych i świadomości historycznej, szkoleniach militarnych z zakresu działań lekkiej piechoty. Zwrócił jednakże uwagę na główne problemy szkoleniowo-organizacyjne ZS (brak środków finansowych, zróżnicowany poziom wyszkolenia instruktorów oraz wsparcia ze strony instytucji państwowych). W dalszej części swojego wystąpienia mgr M. Paszyn zaprezentował podstawy programowe przedmiotu „edukacja dla bezpieczeństwa” w gimnazjum i liceum oraz przedstawił wpływ Związków Strzeleckich na bezpieczeństwo i obronność państwa polskiego.

Ostatnie wystąpienie sesji II, dotyczące problematyki mniejszości ukraińskiej na ziemi przemyskiej, wygłosiła mgr Gabriela Szcześniak. Prelegentka skupiła się na zobrazowaniu sytuacji, jaka ma miejsce w powiecie przemyskim ze względu na aspiracje własnościowe wysuwane przez mniejszość ukraińską. Wiele miejsca w wystąpieniu poświęcono czynnikom wpływającym na nastroje antyukraińskie wśród Polaków oraz kwestiom historycznym mającym wpływ na wzajemne relacje obu narodów.

Sesję III, prowadzoną przez dr hab. inż. prof. ndzw. PSW Arkadiusza Juncewicza, otworzyło wystąpienie dr hab. Jerzego Bertranda traktujące o dopalaczach, jako stałym zagrożeniu bezpieczeństwa zdrowotnego państwa. W referacie omówiono m.in. historię pojawienia się dopalaczy w Europie, ich rodzaje i skład chemiczny, skutki jakie wywołują te substancje w organizmie. Przedstawiono także podstawy prawne przeciwdziałające narkomanii oraz metody zwalczania handlu dopalaczami przez powołane ku temu organy, jednak – jak słusznie zauważył prelegent – walka z dopalaczami jest niezwykle trudna, dlatego też niezwykle ważne jest podjęcie działań edukacyjno-prewencyjnych w tym zakresie.

Jako kolejna wystąpiła dr Barbara Stefaniuk (PSW) z wystąpieniem zatytułowanym *Współpraca polskich instytucji i organizacji w przeciwdziałaniu terroryzmu*.

Prelegentka rozpoczęła od kwestii terminologicznych, by następnie przejść do ukazania źródeł terroryzmu, jego głównych cech i metod działania terrorystów. Następnie uwagę zebranych zwrócono na system przeciwdziałania terroryzmowi w Polsce oraz wymieniono główne instytucje i organizacje zwalczające terroryzm (m. in.: Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencja Wywiadu, Biuro Ochrony Rządu, Centralne Biuro Śledcze, Policja, Straż Graniczna, Państwowa Straż Pożarna, Służba Celna, Żandarmeria Wojskowa i Siły Zbrojne) oraz ich zadania w tym zakresie, a także wskazano na konieczność wielopoziomowej koordynacji i współpracy działań wszystkich podmiotów zwalczających terroryzm.

Dr Piotr Kociubiński (PSW) w swoim referacie ukazał konflikt ukraiński w świetle prawa międzynarodowego. Nawiązał on do poglądów przedstawionych w opublikowanej na łamach witryny internetowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP *Opinii Doradczego Komitetu Prawnego przy Ministrze Spraw Zagranicznych RP w sprawie przyłączenia Półwyspu Krymskiego do Federacji Rosyjskiej w świetle prawa międzynarodowego*, dokonując paraleli z sytuacją prawnomiędzynarodową Kosowa, konkludując, że zachowanie euroatlantyckiej społeczności międzynarodowej w obu tych sytuacjach jest niekonsekwentne, co podważa normatywność uregulowań prawa międzynarodowego na tym tle.

Mgr Łukasz Janoska (AON) omówił natomiast zagrożenia wynikające z funkcjonowania państwa i człowieka w cyberprzestrzeni. Przedstawił główne definicje tego pojęcia oraz historyczne przykłady

wykorzystania cyberprzestrzeni do ataków skierowanych przeciw innemu podmiotowi prawa międzynarodowego. Stwierdził ponadto, że wojna prowadzona w cyberprzestrzeni stanowi realne zagrożenie dla państwa, szczególnie w obszarze niemilitarnym, jednak obecnie nie jest możliwe przeprowadzenie i przeniesienie klasycznie rozumianego konfliktu lub wojny w obszar wirtualny. Zwrócił także uwagę na fakt, iż działania w cyberprzestrzeni leżą w kompetencjach współczesnych Sił Zbrojnych, i mogą zredukować własne straty nawet o 80%.

Powyższą tematykę poruszył także ostatni występujący w sesji III – mgr Mariusz Pala (UPH). Tematem jego referatu było *Cyberprzestrzeń jako obiekt ataków terrorystycznych*. Referent omówił m.in.: akty prawne zmierzające do zapewnienia bezpieczeństwa cyberprzestrzeni, definicje i przykłady działań terrorystycznych w cyberprzestrzeni, jak również źródła finansowania cyberterrorystów.

Po ostatnim prelegencie raz jeszcze wystąpił dr hab. Andrzej Polak dokonując podsumowania wszystkich sesji, a oficjalnego zamknięcia obrad dokonał Kierownik Zakładu Bezpieczeństwa Narodowego PSW – dr Paweł Borek.

W tym miejscu warto nadmienić, że po każdej z sesji miała miejsce bardzo żywa dyskusja, podczas której głos zabierali nie tylko przedstawiciele środowisk akademickich, ale również zaproszeni goście. Jest to więc wyraźny sygnał, iż poruszana na konferencji tematyka dotyka ważnych z punktu widzenia bezpieczeństwa i obronności Polski kwestii, i winna być kontynuowana w przyszłości.

W konferencji wzięło udział prawie 100 uczestników, wśród których (poza prelegentami) znaleźli się także: przedstawiciele lokalnych służb mundurowych (Straż Graniczna, Służba Więzienna, Straż Pożarna, Policja, Wojsko Polskie), pracownicy Zakładu Bezpieczeństwa Narodowego PSW, studenci kierunku bezpieczeństwo narodowe PSW, młodzież Akademickiego Liceum Ogólnokształcącego przy PSW (klasa mundurowa), kombatancki Misji Pokojowych ONZ (koło nr 43 w Białej Podlaskiej), reprezentanci Jednostki Strzeleckiej 2001 ZS „Strzelec” OSW oraz goście, dla których problematyka sympozjum okazała się szczególnie interesująca.

Na 12 maja bieżącego roku Zakład Bezpieczeństwa Narodowego Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej planuje kolejną, III już edycję konferencji dotyczącą perspektyw rozwoju bezpieczeństwa i obronności Polski, na którą wszystkich Czytelników serdecznie zapraszam.